

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

1884-1885 BERLİN KONFERANSI VE AFRİKA’NIN AVRUPALI DEVLETLER
TARAFINDAN PAYLAŞIMI

HAZIRLAYAN
GÜRKAN KOCAMAZ

DANIŞMAN
PROF. DR. KEZİBAN ACAR KAPLAN

MANİSA
2015

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, sömürgeci devletlerin hedefinde artık Afrika vardı. Özellikle Belçika Kralı II. Leopold'un sömürge elde edebilmek için şahsi girişimlerde bulunup, Afrika'da keşifler yaptırmasıyla beraber, Afrika bu dönemde daha da önem kazanmıştı. Afrika'yı özellikle Kongo'yu paylaşamayan sömürgeci güçler ile dönemin önde gelen devletleri bu anlaşmazlığa bir son vermek amacıyla konferans toplamaya karar verdiler. 15 Kasım 1884'ten 26 Şubat 1885'e kadar süren Berlin Konferansı (ya da diğer isimleriyle Kongo Konferansı, Batı Afrika Konferansı), bu kararın bir neticesiydi. Alman Şansölyesi Otto von Bismarck'ın başkanlığını yaptığı konferansa, dönemin Afrika kıtasında toprağı veya kıtanın paylaşılmasında siyasi ve ekonomik çıkarları olan 14 ülke katıldı. Katılımcı ülkeler; İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Portekiz, İspanya, Amerika, Danimarka, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İsveç ve Norveç, Hollanda, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan oluşmaktaydı.

Konferansta özelde Kongo Havzası'ndaki ticaretin belirlenmesi, genelde Afrika'nın paylaşım esasları görüşülmüştür. Ayrıca yeni sömürgeciliğin yasal başlangıcı olarak kabul edilen Berlin Konferansı, yeni emperyalizmin temel prensiplerinin de belirlendiği ilk konferans olması sebebiyle dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada, konferansın toplanmasından önce Avrupalı sömürgeci güçlerin Afrika'ya yönelik politikaları, genel durumları ve Afrika'yı paylaşma girişimleri ele alınmıştır. Ayrıca, Kuzey ve Doğu Afrika'da toprağı olan ve buradaki Müslümanlarla ilişkileri bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa bakış açısını sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Son olarak, konferansta görüşülen konular, bunların önemi ve sonuçları, özellikle Kongo'nun durumuna yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Berlin Konferansı, Kongo Konferansı, Batı Afrika Konferansı, Kongo Havzası, Afrika'nın Talanı, Yeni Emperyalizm.

ABSTRACT

In the second half of the nineteenth century, imperialist states had new target which was Africa. Especially with personal efforts and encouragement of Belgian King, Leopold II, to make explorations in Africa, this continent became increasingly important. Conflicting over Congo in specific and Africa in general, imperialist powers and leading European states decided to come together at a conference to end this conflict and reach an agreement. Having gathered from 15 November 1884 to 26 February 1885, Berlin Conference (or the Congo Conference, West Africa Conference) was a result of this decision. Headed by German Chancellor Otto von Bismarck, 14 countries that had either territories or economic and political interests joined the conference. Those countries were Germany, England, France, Italy, Belgium, Portugal, Spain, United States of America, Denmark, Austrian-Hungarian Empire, Sweden, Norway, Netherlands, Russia and the Ottoman Empire.

Participant countries discussed trade in Congo Basin in specific, partition of Africa in general. Accepted as the legal beginning of New Imperialism, Berlin Conference set up the rules and principles of New Imperialism.

This study presents policies of European powers towards Africa, their general situation and their attempts to partition Africa. Also, it shows what kind of approach the Ottoman Empire that had some territories in Africa and close relations with some Muslim African countries had towards the conference. Finally, it presents and exams issues that the participant countries discussed at the conference, the results and importance of these discussions and decisions they took especially regarding Congo.

Key Words: Berlin Conference, the Congo Conference, West Africa Conference, Congo Basin, the Scramble for Africa, New Imperialism.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1884-1885 Berlin Konferansı Ve Afrika’nın Avrupalı Devletler Tarafından Paylaşımı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15/04/2015

Gürkan KOCAMAZ

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 26/02/2015 tarih ve 5 Ek2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gürkan KOCAMAZ'ın '1884-1885 Berlin Konferansı ve Afrika'nın Avrupalı Devletler Tarafından Paylaşımı'' konulu tezi incelenmiş ve aday 16/04/2015 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	OY BİRLİĞİ	☒
DÜZELTME yapılmasına	*	☐ OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	**	☐ ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın tez konusu değiştirilebilir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN (Danışman)

ÜYE

Doç. Dr. Halil ERDEMİR

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇAKALOĞLU

Evet

Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

☐ ☐

Tez, mutlaka basılmalıdır

☐ ☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

☐ ☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐ ☐

Tez, basımı gereksizdir.

☒ ☐

ÖNSÖZ

1884-1885 Berlin Konferansı ve Afrika'nın Avrupalı Devletler Tarafından Paylaşımı adlı bu tez, Afrika'daki sömürgeci güçlerin, bu bölgeyi paylaşmaları sırasında çıkan çatışmaları ve diğer sorunları düzene bağlayıp çözmek amacıyla yaptıkları konferansı ve sonunda yaptıkları anlaşmayı anlatmaktadır.

Berlin Konferansı, 15 Kasım 1884'den 26 Şubat 1885'e kadar Berlin'de toplanan, Batı Afrika Konferansı, Kongo Konferansı gibi farklı isimlerle de anılan ve on dört ülkenin katılımıyla gerçekleşen büyük çaplı bir konferanstır. Bu konferansta genel olarak, Afrika konusunda, büyük devletler arasında çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve gelecekte tekrarlanmasını önlemek amaçlanmıştır. O güne kadar Afrika'nın iç kesimleri, el değmemiş ve bilinmeyen yerler olduğu için Afrika'nın kıyı bölgeleriyle sınırlı kalan sömürgeci güçler; kâşiflerin kıtanın iç kesimlerine düzenledikleri seyahatler sayesinde, buraların da keşfedilmesiyle, ilgilerini Afrika'nın iç kesimlerine yönlendirmişlerdir.

Bu keşifler sayesinde Afrika'yı tanıyan ve paylaşmaya başlayan sömürgeci güçler arasında zamanla sorunlar ortaya çıkmıştır. Tam bu sırada Alman Şansölyesi Otto von Bismarck araya girmiş ve bu sorunların çözülmesi için bir konferans düzenlenmesini teklif etmiştir. Aslında Bismarck'ın amacı, Afrika'da serbest ticaret sistemini oluşturup koruyarak bundan çıkar sağlamaktır. Bismarck'ın bu konferans teklifine Fransa, konferansa Bismarck'ın başkanlık etmesini eklemiştir.

Üç ay süren oturumlar sonunda, bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmuş, bu bölgenin idaresi için konferansa katılan devletlerin temsil edildiği bir Uluslararası Komisyon oluşturulmuş, Nijer ve Kongo Nehri üzerindeki ticaretin serbestliği onaylanmış ve sömürgeciliğin yeni kuralları belirlenmiştir. Özellikle bu son madde, sömürgecilik alanında yeni bir dönemi başlatmıştır. Çünkü daha önce geçerli olan “sözlü işgal” yerine artık “fili işgal” uygulamasına geçilmiştir. Bu anlamda, tüm Avrupa'nın merakla takip ettiği çok önemli bir konferans niteliğindeki Berlin Konferansı; ayrıca insan haklarını savunmayı ve geliştirmeyi amaç edinmesi, köleliğe, silah kaçakçılığına şiddetle karşı çıkmaya dair kararlar alması yönünden de son derece önemlidir. İlerleyen dönemlerde bunlara dur diyememesi ve II. Leopold yönetiminde Kongo'da uygulanan sert tutum ve işkencelerin ayyuka çıkması da bir ironi olmuştur.

Sömürgeciliğin seyrini değiştiren bu konferansın detaylı anlatımına dair hiçbir yerli eser bulunmamaktadır. Özel olarak, konferansın yapıldığı tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nun başında bulunan II. Abdülhamit dönemine dair çalışmalarda ve genel olarak Osmanlı tarihi ile

ilgili başlıca eserlerde¹ konferanstan hemen hiç bahsedilmemektedir. Taranan çalışmalardan bazılarında² ise genellikle konferansın fiili işgali resmileştirdiğinden bahsedilmektedir.

Bu konuyu belli açılardan araştıran yabancı kaynakların sayısı daha fazladır. İnternette, online kitap sitelerinden ve kütüphane kataloglarından yapılan araştırmaya göre doğrudan konferansla ilgili kaynakların büyük çoğunluğu İngilizce ve Almanca dilinde basılmıştır.³ Bunlardan temin edilenler arasında Daniel De Leon'un, "The Conference at Berlin on the West-African Questions" adlı makalesi ve Arthur Berriedale Keith'in, *The Belgian Congo and The Berlin Act* isimli eseri bulunmaktadır. Araştırıldığı kadarıyla bu eserlerden en çok bahsi

¹ Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005); Lord Kinross, *Osmanlı (İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü)*, çeviren Meral Gaspralı (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2009); Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (XIX. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa)*, çeviren Server Tanilli (İstanbul: Adam Yayınları, 2000), 2. Cilt; Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi* (İstanbul: Faisal Finans Kurumu Yayını, 1986), 2. Cilt; Metin Kunt v.dğr., *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti 1600-1908* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1997), 3. Cilt; Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji; İkinci Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, çeviren Gül Çoğalı Güven (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002); Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çeviren Yasemin Saner, 26. baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 7. baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959), 4. Cilt; John Morris Roberts, *Avrupa Tarihi*, çeviren Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010); Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 9. Cilt (İstanbul: Hikmet Neşriyat Ltd. Şti, 1989); İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981); Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962), 8. Cilt; Gordon Kerr, *Charlemagne'dan Lizbon Anlaşmasına Avrupa'nın Kısa Tarihi*, çeviren Cumhur Atay (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011); Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çeviren Boğaç Babür Turna, 4. Baskı (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010); William McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, çeviren Yusuf Kaplan, 2. baskı (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2011); Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çeviren Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya (Ankara: İmge Kitabevi, 2006).

² Ergün Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)* (İstanbul: Tan Matbaası, 1966); Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970); Ahmet Kavas, *Geçmişten Günümüze Afrika* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005); Numan Hazar, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti ve Afrika Siyaseti" *Devr-i Hamid (Sultan II. Abdülhamid)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2011), 4. Cilt, içinde, 185-216; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009); Muhammed Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik Ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013); Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003); Ahmet Kavas, *Osmanlı Afrika İlişkileri* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011); Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, 3. baskı (Ankara: Dost Kitabevi, 2010); Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çeviren Halim inal (İstanbul: E Yayınları, 2000).

³ Georg Königk, *Die Berliner Kongo-Konferenz, 1884-1885: ein Beitrag zur Kolonialpolitik Bismarcks* Band 2, (Berlin: Essener Verlagsanstalt, 1938); Jean-Jerome Chico-Kaleu Muyemba, *Die Berliner Kongo-Konferenz 1884/85 und die Aufteilung Afrikas: eine sozio-ökonomische Zerstörung mit Langzeitwirkung* Band 49, (Berlin: Gehobener Nichttechnischer Verwaltungsdienst, 1996); Friedrich Joseph Berber, *Die Berliner Kongo - Konferenz 1884-1885* (Essen: Sangstalt, 1938.); Nadja Glanze, *Die Kongokonferenz 1884-85. Kolonialismus mit humanitärem Antlitz?* (Munich: GRIN Verlag, 2013); Howard E. Yarnall, *The Great Powers and the Congo Conference in the Years 1884 and 1885* (Gottingen: Druck von Louis Hofer, 1934); German Historical Institute in London, *The Berlin West Africa Conference 1884/85: an international conference to be held at the "Deutsche Stiftung für Internationale Entwicklung," Reiherwerder, 1000 Berlin 27, 5th-9th February 1885 : [papers and programme]* (London: The Conference, 1885); Daniel De Leon, "The Conference at Berlin on the West-African Question," *Political Science Quarterly*-Vol. 1, No.1, March, 1886, (Boston: Ginn and Company, 1886), 103-139; Arthur Berriedale Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act* (Oxford: Oxford University Press, 1919).

geçeni ve kullanılanı Arthur Berriedale Keith'in, *The Belgian Congo and The Berlin Act* isimli eseridir. İngilizce yayınlanmış olması sebebiyle, özellikle Afrika'nın ve Avrupa devletlerinin konferanstan önceki durumunu sunmak için bu eserden yoğun şekilde istifade edildi. Bununla birlikte eserin/yazarın konferansı Avrupa-merkezli bir bakış açısıyla ele aldığı unutulmamalıdır. Eserde konferansa katılan ülkelerden biri olmasına rağmen neredeyse Osmanlı İmparatorluğu'ndan hiç bahsedilmemektedir.

Ayrıca Berlin Konferansı'ndan sömürgecilik ve yeni emperyalizmle ilgili kaynaklarda da bahsedilmektedir. Bu kaynaklarda Berlin Konferansı'nın, bu bölümün en başında da belirtildiği üzere, yeni sömürgecilik ve Afrika'nın paylaşımı bağlamındaki önemine dikkat çekilmektedir.⁴ Bu eserlerde özellikle Afrika'ya ilk giren ülke olması hasebiyle Portekiz'in ve Afrika'da sömürgelerinin sayısı diğer devletlerinkinden çok daha fazla olması sebebiyle İngiltere ve Fransa'nın sömürgecilik faaliyetlerinden bahsedilmekte, diğer Avrupa devletlerinden Afrika'nın paylaşımına sonradan dâhil oldukları için daha az, Afrika'da hala Trablusgarp gibi önemli bir toprağı olmasına ve Bornu Sultanlığı, Songay Sultanlığı, Zengibar Sultanlığı gibi bazı Müslüman ülkelerle ilişkileri olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'ndan ise hiç söz edilmemektedir.

Bu tez çalışması, konferanstan neredeyse hiç bahsetmeyen hem Abdülhamit dönemiyle hem de Osmanlı İmparatorluğu tarihi ile ilgili genel çalışmalar, hem de meseleye daha çok Avrupa devletleri açısından yaklaşıp, Osmanlı İmparatorluğu'ndan hiç söz etmeyen eserlerin aksine, sınırlı sayıda olmasına rağmen konferansla ilgili çok detaylı bilgiler veren Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerini de analiz ederek, Osmanlı'nın sesine ve konferansa bakışına yer vermeyi ve bu anlamda önemli bir eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Bu özgün katkısı dışında, bu tez, genel olarak konferansla ilgili ilk Türkçe çalışma olacaktır.

Çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki İrade-Dâhiliye, İrade-Hariciye, İrade-Meclis-i Mahsus, Sadaret Hususi Maruzatı, Sadaret Resmi Maruzatı, Yıldız Esas Evrakı fonlarında yer alan konuyla ilgili olan belgelerden yararlanılmıştır. Bu belgeler, daha önce vurgulandığı üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa katılımı ve bakışı hakkında ve ayrıca konferansta alınan kararlar hakkında son derece önemli bilgiler içermektedir.

Osmanlı arşiv belgeleri dışında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Berlin Konferansı'na bakışını değerlendirebilmek için İstanbul'daki Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde ve Atatürk Kitaplığı'nda mevcut bulunan, Ekim 1884-Mart 1885 tarihleri arasındaki dönemde basılmış

⁴ Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çeviren Halim inal (İstanbul: E Yayınları, 2000); Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, çeviren Muna Cedden (Ankara: İmge Kitapevi 2002); Ergün Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)* (İstanbul: Tan Matbaası, 1966); Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, 3. baskı (Ankara: Dost Kitabevi, 2010); Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970); Ahmet Kavas, *Geçmişten Günümüze Afrika* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005);

olan *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Ceride-i Askeriye*, *Ceride-i Hakayık* ve *Saadet* gazeteleri de taranmıştır. Bu gazetelerde belirtilen tarih aralığında konferansla ilgili hiç bir habere rastlanmamıştır. Bununla birlikte aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanmakta olan *New York Times* gazetesinin konuya yoğun ilgi gösterdiği görülmüştür. Hem konferansa katılan bir ülke olduğu için hem de basına önemli bir örnek teşkil ettiğinden, bu çalışmada, online olarak www.nytimes.com web sayfasında o döneme ait sayılarına ulaşılabilen *New York Times*'tan da büyük ölçüde istifade edilmiştir.

Buraya kadar bahsi geçen başlıca kaynaklardan ve diğer birçok çalışmadan yararlanarak hazırlanmış bu tezin Giriş Bölümünde, Coğrafi Keşifler'den sonra ortaya çıkan sömürgecilik ve bu dönemde Afrika'da yapılan keşifler ve işgallerle, 1870-1914 yılları arasında ortaya çıkan Yeni Sömürgeciliğin farklarına değinilmiştir. Ayrıca bu ikinci dönemde Afrika'da yapılan keşif ve işgaller belirtilmiştir.

Birinci Bölümde, 1884-1885 Berlin Konferansı öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın genel durumu ile hem Osmanlı İmparatorluğu'nun hem de Avrupalı devletlerin Afrika'yla olan ilişkileri hakkında kısaca bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca konferansın toplanma nedenleri, katılan devletlerin konferansa bakış açıları, devletlerin davet edilmeleri sırasındaki sorunlar ve katılan temsilciler hakkında bilgiler sunulmuştur.

İkinci Bölüm ise konferansın başlamasıyla gelişen olayları ve konferans sonunda üzerinde uzlaşmaya varılan Kongo Havzası'ndaki ticaret özgürlüğü, köle ticareti, Kongo Havzası'nın tarafsızlığı, Kongo Nehri'ndeki seyrüsefer düzenlemesi, Nijer Nehri'ndeki seyrüsefer düzenlemesi ve Afrika kıtasının kıyılarında gerçekleşecek işgalin kurallarının belirlenmesi konularının incelendiği ve konferans sonunda imzalanan antlaşmanın tam metninin yer aldığı bölümdür.

Sonuç bölümünde, konunun genel bir değerlendirmesi yapılarak, Berlin Konferansı'nın önemine vurgu yapılmıştır.

Bu çalışmam sırasında birçok kişinin yardım ve desteğini gördüm. Başta tez çalışmamın her aşamasında benden değerli fikir ve tavsiyelerini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN'a ve Tez Jürisinde yer alan ve eleştirileri ve önerileriyle tez çalışmamın revizyonuna katkıda bulunan Doç. Dr. Halil ERDEMİR'e ve Yard. Doç. Dr. Cengiz ÇAKALOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın kaynaklarının tedarikinde bana sabırlı, iyi niyetli yaklaşımları ve yardımlarından ötürü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin değerli çalışanlarına müteşekkirim. Ayrıca çalışmam boyunca çeşitli yardımlarını gördüğüm değerli arkadaşlarım, başta Muhammed Ali BUDAK olmak üzere, Cenk TÜRKMEN, İsmail ÖRNEKAL ve Hüseyin SÜLEK'e; bana İstanbul'daki araştırmam sırasında destek olan amcam Erkan KOCAMAZ,

yengem Hayal KOCAMAZ'a teœekkür ederim. Son olarak, beni her daim destekleyen, bana her türlü fedakârlığı gösteren ve hep yanımda olan, aile üyelerim babam Kenan KOCAMAZ, annem Nilgün KOCAMAZ ve kardeşim Burak KOCAMAZ'a minnettarım.

Gürkan KOCAMAZ

Manisa 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
YEMİN METNİ.....	III
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	X
RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ: AFRIKA'DA SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ.....	1
Coğrafi Keşifler Sonrası Ortaya Çıkan Sömürgecilik.....	1
Afrika'yı Araştıran İlk Avrupalı Kaşifler ve Keşfin Ardından Gelen Felaket.....	6
Yeni Sömürgecilik.....	15
I. BÖLÜM: BERLİN KONFERANSI'NA GİDEN YOL: KONFERANSA KATILAN ÜLKELERİN XIX. YÜZYILDAKİ DURUMLARI VE AFRIKA'YA YÖNELİK POLİTİKALARI.....	17
II. BÖLÜM: KONGO SORUNU VE BERLİN KONFERANSI.....	31
Almanya'nın Müdahalesi.....	31
Konferans Fikrinin Oluşması ve İlk Adımlar.....	33
Osmanlı İmparatorluğu'nun Konferansa Katılması.....	36
Konferansın Seyri.....	40
Konferansın Son Oturumu Ve İmzalanan Anlaşma.....	48
Kongo Konferansı Antlaşması.....	48
Berlin Konferansı'ndan sonra Afrika'nın Talanı.....	62
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA.....	69
EKLER.....	74
Ek 1: 1884-1885 Berlin Konferansı Antlaşması'nın Metni.....	74
Ek 2: <i>The New York Times</i> Haberleri.....	110

RESİMLER VE HARİTALAR LİSTESİ

Resim 1: David Livingstone. http://en.wikipedia.org/wiki/David_Livingstone

Resim 2: Henry Morton Stanley. http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Morton_Stanley

Resim 3: Otto von Bismarck. http://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck

Resim 4: II. Leopold. [http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_\(Belçika_kralı\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_(Belçika_kralı))

Resim 5: Padişah II. Abdülhamit. http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Abdülhamid

Harita 1: Coğrafi Keşifler. <http://education-portal.com/academy/lesson/the-age-of-discovery-timeline-explorersquiz.html>

Harita 2: 15. Yüzyılda İspanya ve Portekiz'in sömürgeleri. http://www.emersonkent.com/map_archive/spanish_portug_discover_map.htm

Harita 3: Kongo Nehri ve Havzası. http://en.wikipedia.org/wiki/Congo_Basin

Harita 4: Nijer Nehri ve Havzası. http://en.wikipedia.org/wiki/Niger_Basin_Authority

Harita 5: I. Dünya Savaşı öncesinde Afrika'daki sömürgeler. <http://de.wikipedia.org/wiki/Kongokonferenz>

KISALTMALAR

a.g.e.

Adı geçen eser.

a.g.m.

Adı geçen makale.

dn.

Dipnot.

GİRİŞ

AFRİKA'DA SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ

Başlangıçtan günümüze insanoğlu, keşifçi bir ruha sahip olmuştur. Şüphesiz ki bu ruhun oluşmasında insanlığın ihtiyaçları ve her geçen gün bu ihtiyaçların çoğalması etkilidir. Yeniçağa girmeden de insanlık birçok keşfe imza atmıştır. Fakat Yeniçağ'daki keşifler dünyayı küçültmesi, iletişimi arttırması ve hatta bugün küreselleşme dediğimiz süreci başlatması bakımından insanlık tarihinin önemli olaylarından biridir. Özellikle 1400'ler ile 1600'ler arasında "Coğrafi Keşifler Çağı" olarak bilinen ve dünyayı değiştiren bir dönem tarihe damgasını vurmuştur. Çünkü bu çağda, kıtalar keşfedildi, dünya denizden dolaşıldı, ilk deniz aşırı imparatorluklar kuruldu, dünya çapında ticari faaliyetler yapıldı ve keşfedilen kıta ve bölgelerde birikmiş servetin Avrupa kıtasına aktarılması sonunda Avrupa'da ekonomik, ticari, bilimsel ve teknolojik atılımlar gerçekleşti.⁵

Sömürgecilik bağlamında öne çıkan ikinci önemli dönem, Berlin Konferansı'nın da toplanmasına neden olan, 1870-1914 yılları arasındaki "Yeni Emperyalizm" dönemidir. Bu bölümde bu dönem sömürgeciliğinin özellikleri ve önemi açıklanmıştır. Bu yapılırken de öncelikle Coğrafi Keşifler sonrasında ortaya çıkan sömürgecilik faaliyetlerine değinilmiştir.

Coğrafi Keşifler Sonrası Ortaya Çıkan Sömürgecilik

Coğrafi Keşifler Çağı olarak bilinen, büyük keşiflerin yapıldığı bu dönemin yaşanması, Avrupa için öyle birden bire ve kolay olmamıştır. XV. ve XVI yüzyıllarda Avrupa, içine kapalı bir uygarlık görünümündeydi. Özellikle Güney ve Batı Avrupa halkı, kendi ülkelerinde tutsak gibiydi. Kuzeyde karanlık ormanlar ve donmuş denizler, doğuda git gide güçlenen ve tehdit olan Osmanlı, güney ve güneydoğuda Araplar ve çöller, batıda da uçsuz bucaksız Atlas Okyanusu vardı. Bu yönüyle Avrupa, aslında keşif başlatacak ve dünyaya önderlik edecek bir konumda gözüküyordu. Avrupa, Asya ve Afrika kıtasına göre daha fakirdi. Ama bir avantajı vardı. O da Ortaçağ'ın sonlarında iki büyük ticaret yolunun son durağını teşkil etmesiydi. Bu yollardan ilki, Avrupa-Asya bağlantısını sağlayan İpek ve Baharat Yolu, diğeri ise Avrupa-Afrika bağlantısının kurulduğu altın ticareti yoluydu. Altınlar, mücevherler, ipekler, halılar, porselenler, baharatlar bulunmadıkları fakat tüketildikleri Avrupa'da Afrika ve Asya'yı merak konusu haline getiriyordu.⁶

⁵ Murat Hanılçe, "Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak," *Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School)*, Mayıs-Ağustos 2010, Sayı VII: 47-48.

⁶ A.g.m. 48.

Ayrıca Avrupa için bu bölgelere doğrudan ulaşmak da çok zordu. Çünkü Osmanlılar 1453 yılında İstanbul'u alınca, ticaret yollarının Avrupa'ya geçişinde bir engel teşkil etmeye başlamışlardı. Bu engel bir şekilde aşılsa bile, doğuda da Moğollarla rekabete girmek pek mümkün gözüküyordu. Avrupa'nın bu dönemde elinden gelen, bu bölgelerdeki mallara sahip olmak için vergiler ödemekti. Zaten ekonomisi kötü olan Avrupa için bu vergilerden kurtulma ve zenginliğe aracısız sahip olma fikri çok geçmeden oluştu. XV. yüzyıl sonundan itibaren bir takım teknik gelişmeler yaşayan Avrupa, bu hayalini gerçeğe dönüştürmek için bir şans yakaladı ve açık deniz yolculuğuna girişti. Yuvarlak tekneli, güçlü yelkenleriyle hızlı giden, yüksek bordalarıyla güven veren Ortaçağ teknelerinin yerini, ön kısmı ince uzun karavelalar aldı. Karavelalar, daha sonra da kalyonlar ve yelkenli gemiler, okyanus dalgalarına karşı dayanıklıydı. XIII. yüzyılda icat edilen pusulaların tahta kutulara konması ve kullanılması da gezilere gerekli kesinliği kazandırmış oldu. Tüm bu gelişmelere ek olarak, Hristiyanlığı yayma tutkusu da eklenince, çok geçmeden engellerin çevresini dolaşacak bir denizyolu bulunabileceğini ilk düşünenler, Avrupa'nın batı ucunda yaşayan İber Yarımadası'ndakiler oldu.⁷

Harita 1: Coğrafi Keşifler

Kaynak: <http://education-portal.com/academy/lesson/the-age-of-discovery-timeline-explorersquiz.html>

⁷ Meydan Larousse (İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları, 1992), 11. Cilt, 194; Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970), 12; *Temel Britannica* (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1991), 10. Cilt, 192; Haniççe, "Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak," 52-53.

Müslüman güçleri kendi yarımadalarından sürmelerine rağmen gerek Portekizliler gerekse İspanyollar, kendilerince bir Haçlı Seferi olarak nitelendirdikleri bu hareketi Afrika'ya kadar ilerletmiş ve neticede Fas'taki Cauta Limanı 1415'te Portekizliler tarafından ele geçirilmişti. Bu tarih aynı zamanda Avrupalı tarihçiler için keşifler çağının başlangıcı olarak da kabul edilen tarihtir.⁸ Ancak daha 1341'de Portekizliler buralarda görülmüştür. Zira İbni Haldun, *Mukaddime*'sinde, "Afrika'nın batı kısmında Kanarya takımadalarının olduğunu, Franklara⁹ ait bazı gemilerin XIV. yüzyılın ortalarında buraya geldiklerini ve buradaki ada halkı ile savaştıklarını, hatta bazılarını esir alıp bu köleleri Fas sahillerinde sattıklarını"¹⁰ anlatmıştır.

Bu tarihten sonra keşiflerin ardı arkası kesilmedi ve 1488'de Portekizli kâşif Bartolomeu Dias Ümit Burnu'nu keşfetti. Sürekli batıya giderek Hindistan'a ulaşacağını düşünen Kristof Kolomb'un 1492'de Yeni Dünya'ya ayak basmasına rağmen burayı Hindistan kıyıları sanması, burada yaşayanları da Hintli zannetmesi üzerine, Yeni Dünya'nın keşfedilmesi Amerigo Vespucci'ye kaldı. Kolomb'un açtığı yoldan yürüyen İspanyollar Meksika, Peru ve Şili'yi ele geçirdiler. 1507'de Amerika diye adlandırılacak olan bu kıtanın Hindistan yolu üzerinde bir engel olduğu kısa süre içinde anlaşılmıştı. Artık Hindistan'a ulaşma konusunda daha cesaretli olan Avrupalılar sonunda, 1497'de, Portekizli kâşif Vasco de Gama liderliğinde Atlantik Okyanusu'ndan güneye ilerleyerek, Afrika'nın batı sahilini takip etmişler, Ümit Burnu'nu aştıktan sonra, bu sefer de Afrika'nın doğu sahilini takip ederek Hindistan'a ulaşmışlardı.¹¹ Avrupalılar, böylece hedeflerine varmış oldular. Portekizliler, Hindistan'a ulaşırken, Afrika'nın batı, güney ve doğu kıyılarında küçük de olsa deniz ve ticaret üsleri kurdular ancak amaçları dâhilinde olmayan Afrika ile çok da ilgilenmediler. Böylece Hindistan'a aracısız bir şekilde ulaşmak isteyen Avrupalılar, Amerika'nın da keşfedilmesiyle adeta bir taşla iki kuş vurdular.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Avrupa hâlâ fakirdi. Zira XV. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da çok az altın bulunuyordu. Para olarak basılan altın külçeler genişleyen ticareti karşılayamadığından para kıtlığı içine girilmişti. Böylece Avrupa altın ya da zenginlik kaynağı olabilecek yerler aramaya başladı. Avrupa, efsaneleşmiş Cipangu'da¹² evlerin som altından

⁸ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çeviren Osman Bahadır, (İstanbul: Alan Yayıncılık 1995), 7; Murat Hanilçe, "Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak," 54; Ergün Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)* (İstanbul: Tan Matbaası, 1966), 21.

⁹ Nicola de Recco adındaki gemici 1341'de burasını Portekiz Kralı adına keşfetmişti.

¹⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, hazırlayan: Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları 2011), 230.

¹¹ *Meydan Larousse*, 11. Cilt, Sayfa 194; Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 21; Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 12; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çeviren: Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya (Ankara: İmge Kitabevi, 2006), 553.

¹² Marco Polo'nun Japonya'ya verdiği ad.

çatıları olduğundan söz eden Marco Polo'nun kitabının sayfalarını hırsıyla tekrar tekrar karıştırıyordu.¹³

Coğrafi Keşiflerle başlayan ve Avrupa'yı gelecekte besleyecek olan sömürgecilik olgusu, bu dönemden itibaren ciddi boyutlara ulaştı ve sömürge imparatorluklarının kurulmasının temelleri atıldı. Ayrıca başlayan bu yeni dönem, Avrupa'nın ve dünyanın kaderini yavaş yavaş değiştirdi ve dilimize sömürgecilik kavramını soktu.¹⁴ Sömürgecilik sözcüğü XV.-XIX. yüzyıllar arasındaki dönem için, emperyalizm sözcüğü ise XIX.-XX. yüzyıllar için kullanılmaktadır.

Bu sömürgeci güçler, hâkimiyet kurdukları yerlerdeki zenginlikleri Avrupa'ya taşıyarak zenginleştirdiler. İlk sömürgeleştirme hareketleri yalnızca fethedilmiş ve egemenlik altına alınmış toplumların yapılarını bozmakla sınırlı kaldı. Bu egemenliğin dayanakları zayıftı. Hindistan'da malların Portekizlilere ya da Araplara satılmasının pek önemi yoktu. Portekizlilerin avantajı yeni silahlar veriyor olmalarıydı. Diğer bir ifadeyle bu dönemki sömürgecilikte aslında sömürenle sömürülen arasında çok büyük farklar yoktu. Oysa ekonomik emperyalizmin gerekleri nedeniyle, XIX. yüzyılda sömürgeleştirme hareketi sömürülen yerlerde derin yapısal dönüşümlere yol açacaktı. Bunlardan iki tanesi özellikle önemliydi: Endüstriyi çökertme ve tarımda gıdaya dayalı olmayan bir uzmanlaşma. Kısaca gelişen ve değişen Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin olmasıyla beraber yeni bir devir de başlamış oluyordu.¹⁵

Tüm bu keşif gelişmelerine rağmen, Afrika hâlâ tam olarak keşfedilmemişti. Bu dönemde bazı seyyahlar Afrika'nın içlerine kadar sokulmuş olsalar da yine de Afrika'nın büyük bölümü dünya haritalarında ve atlaslarda beyaz bir lekeydi. Eski coğrafyacılar buraları için, "*terrae incognitae*" (bilinmeyen topraklar) diye yazıyorlardı.¹⁶ Peki, bu coğrafi keşiflerin Afrika'ya nasıl bir etkisi oldu ki Afrika gizemini en uzun süre koruyan kıta olmayı başardı? Bu sorunun cevabı, daha önce de belirtildiği üzere Avrupalıların öncelikli amacının Hindistan'a doğrudan ulaşabileceği bir yol bulmak istemesi ve şüphesiz ki, Afrika'nın, insanların pek alt edemeyeceği ve aşılması çok güç olan coğrafik engellerle korunmakta olmasıydı.

Afrika'nın kuzeyinde, neredeyse hemen Akdeniz kıyılarında uçsuz bucaksız Büyük Sahra, geniş "kum denizi" başlamaktadır. Bu uçsuz bucaksız kumların fırtınasından kurtulmak, susuzluğu ve sıcaklığı yenmek, yolu şaşırılmayı başarmak her zaman yeterli olmayabilirdi. Çünkü Tunus'la Timbuktu'yu üç bin kilometreden, Nijerya'yla Nil'i de dört bin kilometreden

¹³ Taner Tatar, "Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam," İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 44 (2011), 203; Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, çeviren: Halim İnal (İstanbul: E Yayınları 2000), 31-32.

¹⁴ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 15.

¹⁵ Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, çeviren Muna Cedden (Ankara: İmge Kitapevi 2002), 46.

¹⁶ Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 196.

fazla bir yol ayırır. Batısı, diğer bir ifadeyle Atlantik kıyısı da en az kuzeyi kadar güçlüklerle doludur. Dalgaların devamlı olarak dövdüğü kıyılar, gemiler için çok tehlikeliydi. Demirlenecek doğal limanlar yoktu, ayrıca büyük çabayla, yığınla tehlikeyi göze aldıktan sonra kıyıya yanaşılsa bile, hemen tropikal ormanlarla karşı karşıya kalınıyordu. Bu ormanlarda uyku hastalığı veren ve *çe-çe* diye adlandırılan sinekler insanları öldürüyordu. Leoparlar ile yılanlar ormanı sarmış, timsahlar da ormanın her yanını kaplayan bataklıklara yerleşmişti. Sahra'daki sorunun bir eşi burada da söz konusuydu. Bu sorunu çözmek mümkün gözüküyordu ve kısa bir süre sonra Batı Afrika'ya "beyaz adamın mezarı" denilecekti. Doğu kıyısı ise, hiç değilse bazı noktalarda kâşiflere içeri doğru ilerlemek için belki daha iyi olanaklar sağlayabilirdi. Ama Avrupalılar Hindistan yolunu bulduktan sonra burayla pek ilgilenmediler.¹⁷

Harita 2: 15. Yüzyılda İspanya ve Portekiz'in sömürgeleri.

Kaynak: http://www.emersonkent.com/map_archive/spanish_portug_discover_map.htm

Sömürgeci devletler önceki seyahatleri sırasında batı ve güney Afrika kıyılarına ulaştıkları için buralara deniz ve ticaret üsleri kurmuşlar ve bu üsleri kullanarak kıyı halkıyla ticari faaliyetlere başlamışlardı. Bu kıtada oldukça bol fildişi, biber, köle ve devekuşu tüyü

¹⁷ Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 11; Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 9; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 196-198.

bulmalarına rağmen, ne baharat ne gümüş ne de altın onları tatmin edecek seviyede idi. Kaynakların istenilen seviyede olmaması onların hırslarını daha da arttırdı.¹⁸

Afrika'ya gelen ve buradaki zenginlikleri ele geçirmeye başlayan sömürgeci güçler, kendilerine kıyasla hâlâ ilkel bir dünyada yaşayan Afrikalıları görünce kendilerine çalıştıracak işçiler de bulmuş olduklarını düşündüler. Kısa bir sürede yerli ahaliyi köle haline getirip, çalıştırmakla kalmadılar; ucuz işgücüne gereksinimi olan yerlere satmaya başladılar. Afrika'nın yer altı ve yer üstü kaynaklarından elde ettikleri kazanca, bir de bu ülkedeki insanlar üzerinden elde ettikleri kazancı eklediler. Bu yüzdendir ki, Afrika'ya ilginin artması, Sanayi Devrimi'nden sonra Avrupalıların kendi pazarlarının arza doymasından dolayı yeni pazarlar arayışına girmeleriyle beraber olmuştur. Ayrıca yine kendi fabrikalarında hammadde ihtiyacı doğması, Afrika kıtasının hammadde kaynaklarının incelenmeye ve araştırılmaya başlanmasının nedenidir. Afrika kıtasının Avrupalılarca tanınmaya, öğrenilmeye, araştırılmaya başlanması literatüre “Afrika kıtasının keşfi” diye geçmiştir.¹⁹

Afrika'yı Araştıran İlk Avrupalı Kâşifler ve Keşfin Ardından Gelen Felaket

Afrika konusunda ilk keşif gezileri İngilizler tarafından yapıldı. Bu, İngiltere'nin neden ileride bu kıtada hâkim güçlerden birisi olacağının da cevabıdır aslında. İngiltere Hükümeti 1788'de Londra'da, Nijer Nehri'ni bulmak ve incelemek için Afrika Derneği'ni kurdu. Ardından, Dr. Mungo Park'a, Orta Afrika'yı Nijer Irmağı'nın kaynaklarına kadar keşfe çıkmasını teklif etti. Böylece arkası gelecek olan keşifler dönemi de başlamış oldu. Bu dönemin en önemli kâşifleri sırasıyla Mungo Park, David Livingstone ve Henry Morton Stanley'di.²⁰

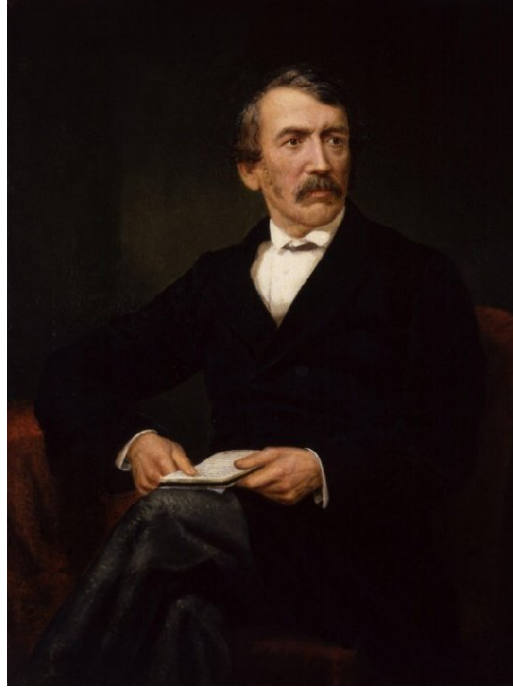
Mungo Park, 1771 yılında İskoçya'da doğdu ve cerrah olarak eğitim gördü. Yirmi dört yaşında, Afrika Derneği'nin teklifi üzerine 1795'te harekete geçti ve bugün günümüzde Gambiya olarak bilinen bölgeye vardı. Hemen ardından Gambiya Nehri'ne ulaştı. Bir genç çocukla beraber Afrikalı bir uşaktan ve bir at, iki eşekten oluşan yardımcılıyla içerilere doğru ilerledi. Doğuda hiçbir Avrupalının gitmemiş olduğu kadar ileri gitti. Yerli bir kabile tarafından yakalandı ve kaçmadan önce dört ay boyunca tutsak kaldı. Bir şekilde tutulduğu cezaevinden kaçan Mungo Park, cezaevinde bulunduğu sırada, “güneşe doğru akan” büyük bir nehirden söz edildiğini işitmişti. Sonunda, 1796'da Nijer'e ve güneşe doğru akan Nijer Nehri'ne ulaştı. Nijer'in önemli bir bölümü 1796 -1805 arasında Mungo Park tarafından keşfedildiyse de erzak sıkıntısından dolayı Park geri dönmek zorunda kaldı. Dokuz sene sonra, Nijer Nehri'ni kanoyla keşfetmek amacıyla, Afrika'ya, geri döndü. Ancak bu sefer yerlilerin saldırısına uğradı ve Nijer

¹⁸ Taner Tatar, “Sömürgecilik ve Kızıl - Kara Katliam,” 203.

¹⁹ Süleyman Kızıltoprak, “Afrika'da Emperyal Gelenek,” Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Konferansı, 7 Nisan 2012, İstanbul, 1.

²⁰ Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. Yüzyıl - 20. Yüzyıl*, 39.

Nehri'nde boğularak hayatını kaybetti.²¹ Mungo Park'la başlayan İngilizlerin Afrika'yı keşif hareketi, bu hareketin en önemli kâşifi olan Livingstone ile devam etti.

Resim 1: David Livingstone.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/David_Livingstone

Colin Hynson'un *Afrika'nın Keşfi* ve Raimondo Luraghi'nin *Sömürgecilik Tarihi* adlı eserlerinden edindiğimiz bilgilere göre, David Livingstone, 1813 yılında İskoçya'da doğdu. Glasgow yakınlarındaki bir kasabada büyüdü. Babası kapı kapı dolaşarak çay satan bir tüccardı. On yaşındayken oğlunu bir iplik fabrikasında işe yerleştirdi. Çalışma saatlerinin çok uzun olmasına rağmen, David okuma fırsatını buldu ve Glasgow Üniversitesinden doktorluk diploması almayı başardı. Buradaki Londra Misyoner Topluluğu'nun çalışmalarından etkilendi ve Çin'de misyonerlik çalışması yapmaya karar verdi. Topluluk Livingstone'u aralarına kabul etti ancak onu Afrika'nın güney bölgelerine gönderdi. Kısa sürede Mekalololar'ın²² hükümdarı olan Sebitwane başta olmak üzere hükümdarların önde gelenleri ile dostluklar kurdu. Sebitwane, Livingstone'a rehberler, hamallar ve her türlü yardımı sağladı. Böylece Livingstone ilk zaferini bu yardımlar sayesinde kazandı: Zambezi Nehri'nin ortalarına ulaştı ve haritasını yaptı. Bunun üzerine daha cesur bir adım attı ve Zambezi Nehri'ni boydan boya geçmek ve dünya trafiğinin izlediği yollarla birleşme olanağı sağlayacak yeni bir ticaret yolu açmak için

²¹ Colin Hynson, *Afrika'nın Keşfi*, çeviren bilinmiyor (İstanbul: Alkım Yayınevi 2011), 14; *Temel Britannica*, 10. Cilt, 195.

²² Güney Afrika'da Bantu Etnik Grubu'nun alt dallarından biri olan Sothoların bir kabilesi. (Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Makololo_tribe)

bütün Afrika kıtasını Atlantik'e kadar geçmeyi kararlaştırdı. Yola koyuldu ancak hastalık kapıldığı için hedefine ulaşamadı. Gezisini yarıda bırakıp geri döndü ancak yeniden harekete geçmek fikrinden hiç vazgeçmedi. Zambezi Nehri'nin kaynağından, denize döküldüğü yere kadar inmek ve böylece Atlantik'i Hint Okyanusu'na bağlamak istiyordu. Bu niyetle çıktığı yolculukta, 1855 yılında Victoria Şelalesi'ni gören ilk Avrupalı oldu. Şelale, yerli dilinde "Gök Gürültülü Duman" anlamına gelen "Mosi-oa-Tunya"ydı. Livingstone ise buraya İngiltere Kraliçesi'nin adını verdi.²³

Nil Nehri'nin gerçek kaynağı olan Victoria Gölü'nün yeraltı kaynağını bulmak isteğinde olan Livingstone, Kongo Nehri'ne dökülen Lualaba'ya ulaştı. Kongo Nehri'nin ağzı, 1482'de Portekizli Diego Cam tarafından zaten keşfedilmişti. Cam, denizden 160 km içerde, nehrin yüksek kayalıklardan döküldüğünü ve akıntının gemilerin geçişini engellediğini görmüştü. Livingstone tarafından Kongo Nehri'nin üst kollarından birkaçının 1816'da bulunmasına kadar bu engel daha önce hiç kimse tarafından aşılamamıştı. Raimondo Luraghi'ye göre Livingstone, İngiltere'ye döndüğünde ulusal bir kahraman olarak karşılandı. Böylece 1858 ve 1866 yıllarında çıktığı iki sefer için kolaylıkla para bulabildi. Livingstone son seferinde o kadar uzun kalmıştı ki İngilizler onun öldüğünü düşünmüştü. *New York Herald* gazetesi, Henry Morton Stanley'i bunun doğruluğunu araştırması için gönderdi. Stanley, Livingstone'u Tanganika Gölü sahilindeki Ujiji'de buldu. 1872'de Livingstone'dan ayrılan Stanley arkasında hasta bir adam bırakmıştı. Ölene kadar yolculuklarına sekiz ay boyunca aralıksız devam eden Livingstone, 1 Mayıs 1873'te öldü. Colin Hynson'un *Afrika'nın Keşfi* adlı eserinde anlattığına göre, Afrikalı yol arkadaşları onun cesedini korudular ve sahile kadar 2,000 kilometre taşıdılar. David Livingstone'un kalıntısıyla birlikte İngiltere'ye kadar gittiler. Sonunda da görkemli cenaze törenine ve eski Avrupa'nın en büyük adamlarından birine duyulan saygıyı gösteren Westminster Kilisesi'nde toprağa verilmesine tanık oldular.²⁴

Kaynaklarda aktarıldığı üzere, diğer bir İngiliz kâşif, Henry Morton Stanley ise Galler'in Denbigh kentinde evlilik dışı bir çocuk olarak dünyaya geldi ve John Rowlands adıyla vaftiz edildi. Yoksulluk içinde geçen çocukluk yıllarından sonra, 1859'da Amerika'nın New Orleans kentine giden bir gemide kamarot oldu. New Orleans'ta Henry Morton Stanley adlı bir tüccarla tanıştı. Ona yardım eden tüccar, oğlu olmadığı için onu evlat edindi. Bu tarihten itibaren Stanley, Raimondo Luraghi'ye göre, yalın ayak dolaşmaktan kurtuldu ve "küçük bir bey" oldu. Yoksulluktan sıyrılarak rahat bir hayata kavuştu. Adını aldığı tüccarın ölümü üzerine yalnız kalan Stanley, asker olarak Amerikan İç Savaşı'na katıldı. Bu savaşın ardından gazete

²³ Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 26-27; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 220-224; Hynson, *Afrika'nın Keşfi*, 18, 20-21; *Temel Britannica*, 10. Cilt. 317.

²⁴ Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 220-224; Hynson, *Afrika'nın Keşfi*, 18, 20-21; Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 26.

muhabirliğine başladı. Yazılarındaki canlı anlatımla kısa sürede adını duyurdu. Dünyanın birçok yerindeki önemli olayları izlemekle görevlendirildi. Livingstone’u bulmak için ilk kez Afrika’ya ayak basan Stanley görevini tamamlayıp İngiltere’ye döndükten sonra, 1873’te Kraliyet Coğrafya Derneği’nin madalyasıyla ödüllendirildi. 1874’te Doğu Afrika kıyısından yola çıkarak büyük Victoria ve Tanganika göllerine, sonra da Kongo Irmağı’nın yukarı çıkışında Nyangwe’ye ulaştı. Buradan yola çıkıp ırmağı izleyerek Kongo Irmağı’nın Atlas Okyanusu’na döküldüğü yerin yakınındaki Boma’ya kadar olan 2.500 kilometrelik yolu 10 ayda geçti. Bu geziyle Kongo Irmağı’nın akış yönü tam olarak belirlenmiş oldu.²⁵

Resim 2: Henry Morton Stanley

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Morton_St Stanley

Stanley, makalelerini okuyan Belçika Kralı II. Leopold’dan destek görmekte gecikmedi. Prusya’nın tarafsız bir Belçika istemesi nedeniyle yazar Arthur Berriedale Keith’e göre, II. Leopold çok sevdiği yüksek politikaya etkili bir şekilde katılamadı. Yine Keith’e göre, o günün koşulları II. Leopold’un arzularını gerçekleştirebilmesi için uygun değildi. Çünkü Belçikalılar koloni kurmaya yatkın bir toplum olamamışlardı. Ayrıca Güney Amerika’da direk ilhaklara yetecek güce ve nüfusa da sahip değillerdi. Bu yüzden de II. Leopold’un, sömürgecilik yarışında gözünü Afrika’ya dikmesi kaçınılmazdı. İktisadi bakımdan gelişmekte olan ülkesine bir sömürge imparatorluğu kazandırmayı tasarlayan Belçika kralı II. Leopold, 11-14 Eylül 1876’da Brüksel’de milletlerarası bir coğrafya konferansı düzenledi; yabancı diyarlardan kâşiflerin, coğrafyacıların, bilim insanlarının birlikteliği olan bu konferansın amacı, Afrika’nın keşfini

²⁵ Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 27-28; *Temel Britannica*, 16. Cilt, Sayfa 133-134; Hynson, *Afrika’nın Keşfi*, 19.

geliştirmek ve kölelikle savaşmayı görev edinen Uluslararası Afrika Topluluğu'nu meydana getirmektir.²⁶

II. Leopold, bu amaçlarına ulaşabilmek için Stanley'e Uluslararası Afrika Topluluğu adına çalışmasını teklif ettiyse de bu teklif önce kabul görmedi. Ancak Afrika kıtasının iç kısmına giriş yolu olarak Kongo Irmağı'nın önemini ve iktisadi değerini anlayan II. Leopold'un teşvikiyle Uluslararası Afrika Topluluğu, Kongo Havzası'nda siyasi bir teşkilat meydana getirmeye girişti ve 1878 Kasımında Yukarı Kongo'yu İnceleme Komitesi'ni kurdu. Stanley bu kez, bu komite adına yeni bir sefere çıkmayı kabul etti. 4 Ağustos 1879'da Kongo Irmağı'nın ağzına vardı ve Ekim ayında gelecekteki devletin ilk başkenti olması tasarlanan Vivi'yi kurdu. Kongo boyunca Kristal Dağları'nın meydana getirdiği basamakları güçlüklerle karşılaştıkça, daha kuzeydeki Gabon'dan yola çıkan Fransızlar (Savorgnan de Brazza) Kongo'nun ırmak arazisine vardılar ve Stanley'in heyetinin bulunduğu bölgeleri ele geçirdiler. İngilizlerin gizlice desteklediği Portekizliler de Kongo Havzası'nın bir kısmı üstünde "tarihi haklar" iddia ettiler. Böylece Afrika üstünde hak iddia eden çeşitli milletler arasında çatışmalar doğdu.²⁷

İngiliz biyolog ve Darwin'in evrim kuramının en önemli savunucularından Thomas Henry Huxley: "Doğanın keşfi sonsuz bir iştir. Keşfettikçe keşfedilmeyi bekleyen nice şey çıkar ve bu sonsuza dek böyle sürer"²⁸ demiştir. Gerçekten de her yapılan keşif sonrasında yeni bilinmeyenler ortaya çıkmış ve keşfedilmeyi bekleyen yeni yerler, gizemlerini bir süre de olsa korumuşlardır. Devamlılık göstererek asırlar boyunca devam eden sömürgecilik yarışı, Afrika'nın keşfedilmesinin ardından sonunda bu kıtaya da sıçramıştır. Sömürülen yerlerdeki kölecilik anlayışının getirdiği insani felaketler bu kıtada da yaşanmaya başlamış ve Afrika köleciliği de böylece hız kazanmıştır.

Sömürgeciliğin Afrika'ya gelişi XV. yüzyılda Portekizlilerle beraber olmuşsa da sömürgeciliğin ana hedeflerinden ve gelir kaynaklarından biri olan köle ticaretinin geçmişi çok daha eskidir. Zira Afrika'da çok eski çağlardan beri köle ticareti yapılmıyordu. Ancak bu ticaret antik çağlardaki köle ticaretinin devamı niteliğindeydi.²⁹ Avrupalı tüccarlar, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru köle ticaretini büyük ölçüde arttırdılar. Özellikle İngiliz tüccarların 1680 ile

²⁶ Arthur Berriedale Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act* (Oxford: Oxford University Press, 1919), 32-33; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 235-236; *Meydan Larousse*, 18. Cilt, 282; *Meydan Larousse*, 11. Cilt, 432.

²⁷ Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act*, 32-33; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 235-236; *Meydan Larousse*, 18. Cilt, 282; *Meydan Larousse*, 11. Cilt, 432.

²⁸ Haniççe, "Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak," 48.

²⁹ Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 212-213; Tatar, "Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam," 213.

1786 yılları arasında yaklaşık iki milyon Afrikalı köleyi Amerika'ya taşıdığı tahmin edilmektedir.³⁰

Amerika'da başlayan korkunç sömürme politikası sonucunda, Amerikan yerlilerinden yararlanma çabaları, milyonlarca yerlinin, zor çalışma koşullarına dayanamaması, Avrupa kaynaklı hastalıklardan ölmesi ve hayatta kalıp yakalananların da araziye iyi tanımlarından dolayı kolayca kaçabilmeleri nedeniyle yetersiz kaldı. Yerli kölelerden sınırlı da olsa yararlanılmaya devam edilmişse de, artan işgücü ihtiyacı, Avrupalıların gözünde Afrikalıları iyi bir seçenek olarak ortaya çıkardı. Bu nedenle de deniz yoluyla köle ticaretine başlanmış oldu. Deniz ticareti, kara ticaretinden çok daha fazla mal taşımaya elverişliydi. Bu yoldan köle ticareti, kısa bir zaman içerisinde çok fazla sayıda insanı ilgilendirmeye başlamış ve böylece köle ticareti, sadece maddi kaynakların alınmasıyla ilgilenen ilk sömürgecilik faaliyetlerinden önce bir yan ürün olarak ortaya çıkarken, sonradan başlı başına ayrı bir ticaret sahası haline gelmiştir.³¹

Araştırmacı Taner Tatar'a göre, coğrafi keşiflerin ve köleciliğin böyle büyük rakamlarla kitlesel olarak yer değiştirmeye sebebiyet vermesi, bilim tarihinde Kavimler Göçü'nden sonraki ikinci büyük nüfus hareketi olarak bilinmektedir. Böylesine inanılmaz rakamlarla yapılan köle ticaretinin rastgele yapılmadığını da göz önüne alırsak, Avrupalıların özellikle en sağlam, en güçlü, en genç ve en sağlıklı kişileri aradıkları ve köleleştirdikleri bilinmektedir.³² Hâl böyle olunca, Afrika'nın en yaratıcı ve en gerekli güçlerinden yoksun bırakıldığı sonucuna varabiliriz.

Yazar Musa Şahin'e göre ise, Afrika'daki bir başka felaket de, kıtayı bir ucundan öbür ucuna iç savaşa sürükleyen Afrika'nın ilerlemiş halklarının daha ilkel olanlara üstünlük sağlamalarına yol açan köle avcılığıydı. Avrupalılar Afrika'nın iç kesimlerine kendileri girmeyip kölelerini yerli hükümdarlardan sağlıyorlardı. Ama istekleri öyle büyük, köle açlıkları öylesine doyumsuzdu ki, en vahşi ve en barbar krallarla kabile reislerini köle sağlamak için gerilla savaşları yapmaya ittiler. Yine Şahin'e göre, böylece tüm kıta bir nevi ateşe verilmiş oldu. Kan gövdeyi götürdü. Bu köle avcılığına direnenler olsa da baskın yapanlar daha barışçıl olan rakiplerini kolayca alt ediyorlardı. Kısa sürede herkes, ya kendi isteğiyle ya da zor yoluyla karşılıklı köle avcılığına yöneldi. Bunun sonunda da ya köle olmak ya da köle toplamak söz konusu oldu.³³

³⁰ Tuncalı, *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)*, 23-24.

³¹ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 13; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 212-213; Tatar, "Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam," 213.

³² Musa Şahin, "Güney Afrika'da Cape Koloni Topluluğunun Oluşumu ve Osmanlı Türk Varlığı," *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Yıl 2006, sayı 33: 81; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 213-214.

³³ Şahin, "Güney Afrika'da Cape Koloni Topluluğunun Oluşumu ve Osmanlı Türk Varlığı," 81; Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, 213-214.

Afrikalıların yaşadıkları felaket yalnızca bu kadarla sınırlı kalmadı. Yeni Dünya'ya çalışmak amaçlı götürülen kölelere Avrupalılar, kendi kültürlerinden uzaklaştırma politikasıyla yaklaşp, onları hor ve kendilerinden aşağı gördüler. Kölelere zorla İngiliz, İbrani ya da Avrupalı isimler dayatarak bunları benimsettirdiler. Ayrıca kölelere, ait oldukları kültür ve coğrafyayı çağrıştıracak biçimde hitap etmekten de özenle kaçındılar ve onlara “negro” dediler. Ayrıca “Afrikalı olduğunuzu unutun ve zenci olduğunuzu aklınızdan çıkarmayın!” diyerek günümüz dünyasının en önemli sorunu olan ırkçılığın temellerini de attılar. Tüm bunlar yetmezmiş gibi Avrupalılar, Afrikalı kölelerine sürekli olarak önceki ilkel ve vahşi hayattan kurtulduklarını empoze ettiler ve kendi kültürlerini kötileyip onların dinlerini de dillerini de değiştirmelerini sağladılar.³⁴

1884-1885 Berlin Konferansı'nda tartışılacak konular arasında bulunan ve en temel insani hakların ihlal edildiği bir kurum olan kölecilik her yerde aynı değildi. Zira Avrupa'da kölelere tam anlamıyla bir emtia gözüyle bakılmış ve neredeyse hiç bir özgürlük sağlanmamıştır.

Eserlerden anlaşıldığı üzere, konferansa katılan tek Müslüman devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki köleler ise, Avrupa'dakinin tam aksi bir hayata sahip olmuşlardır. Çünkü burada kölelere eşya gözüyle bakılmamış, onların da birer insan olduklar göz önünde tutulmuştur. Ele geçirilen kölelerin bir kısmı evlerde hizmetçi olurken; başka bir kısmı da orduda asker, devlette bürokrat olmuş, Padişahlar bile merkezi otoriteyi korumak için, cariyeye adı verilen kölelerle evlenmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda belli başlı birkaç köle kaynağı vardı. Osmanlı sınırlarından geçen başlıca köle kaynakları ve ticaret merkezleri, Kuzey Afrika Ticareti kaynakları; Çad Gölü'nü çevreleyen bölgeler, başlıca Vaday, Bornu ve Bagirmi, Kızıldeniz Ticareti kaynakları; Kordofan, Darfur, Sudan'daki Mavi ve Beyaz Nil Havzaları, Etiyopya'daki Gala, Sidama ve Gurage Beylikleri, Basra Körfezi-İrak Ticareti kaynakları; Zanzibar ve Etiyopya idi.³⁵ Osmanlı'nın köle edinme kaynaklarının başında ise, savaş ganimeti olarak elde edilmeleri gelmekteydi. Buna ek olarak köle satın alma ve hediye verme de köle elde etmenin bir yoluyla.³⁶ Zira mal olarak kabul edilen köleler alınıp, satılmış, miras yoluyla mirasçılara intikal etmiş, hediye olarak verilmişlerdir.³⁷

³⁴ Muhammed Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2013), 219.

³⁵ Ehud Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, çeviren: Hakan Erdem (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), 17-18.

³⁶ İsmail Parlatur, “Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1-2, 1987, 417-418.

³⁷ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1-2, Haziran-Aralık 2005, 208-209.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş ganimetleri arasında bulunan savaş esirleriyle ilgili alınabilecek kararlar çok fazla değildi. Buna göre hükümdar, tutsakların (1) idam edilmesini emredebilir, (2) fidye verilmesi veya Müslüman tutsakların bırakılması koşuluyla ya da her ikisini birden talep ederek onlara özgürlüklerini geri verebilir, (3) hiçbir fidye almaksızın özgür bırakabilir veya (4) köleleştirilmelerini buyurabilirdi.³⁸

Bu şekilde sosyal hayatın içine giren köleler, Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman bir yapıda olduğu için İslam hukuku kurallarına tabi olmuş, durumları da şer'i hukuk tarafından düzenlenmiştir.³⁹ Osmanlı'daki bu kölelik anlayışının Avrupa'dakine kıyasla en büyük farkı, İslam köleciliğinden kaynaklanan azat edilme temeline sahip olmasıydı. İslam hukukunda köle üretimi gibi bir amaç güdülmemiş olmasından dolayı Osmanlı'da köleler belli bir süre içerisinde azat edilip hür insanlar olabiliyor ve topluma karışabiliyordu.⁴⁰

Çağlar boyu tüm dünyada değişmeden devam eden köleciliğe ilk darbe ise XVIII. yüzyılın sonu, XIX. yüzyılın başlarında inmiştir. 1798 Fransız İhtilali'nin etkisiyle ilk olarak 1794'te Fransa'da köle ticareti yasaklanmış, ardından 1807'de İngiltere, İmparatorluğa bağlı her yerde köle ticaretini yasaklamıştır. 1833'te İngiltere, yönetimi altındaki bütün ülkelerde kölelerin azat edilmesini kararlaştırmış, bunu 1848'de Fransa, 1858'de Portekiz ve 1863'te Hollanda takip etmiştir. Amerika ise köleliği, Kuzey-Güney Savaşı'ndan sonra 1865'te kaldırmıştır.⁴¹

Batılı ülkeler köleliğe karşı adımlar atmaya başlasalar da sömürgeci geleneklerinin getirmiş olduğu kölecilikten bir anda kurtulamamışlardır. Görünürde kaldırılan kölecilik, ileriki bölümlerde görüleceği üzere, 1884-1885 Berlin Konferansı'nın da önemli bir konusu olmuş ve konferans sonunda yapılan antlaşmada Kongo'da köleliğin kaldırıldığı, kölecilik yapanlara yaptırımlar uygulanacağı belirtilmiş ve oluşturulan bu madde, konferansa katılan tüm devletlerin kesin desteğiyle kabul edilmiştir. Antlaşmadaki köleliğin kaldırılmasını belirten maddenin kabulünü, diğer devletler gibi Osmanlı İmparatorluğu da kesin bir şekilde desteklemiştir.

Esasen Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyal hayatın içinde büyük bir yer kaplayan köleliğe karşı ilk tepki II. Osman zamanında olmuştur. II. Osman saraya yerleşen cariyelerle

³⁸ Yusuf Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 15-16.

³⁹ Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi," 209.

⁴⁰ Mustafa Olpak, "Kronik: Osmanlı İmparatorluğu'nda köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde evlatlık: Afro-Türkler," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 68, Sayı 1, 2003, 123.

⁴¹ Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi," 209.

evlenmeme, hatta “Harem-i Hümayun”u kaldırma girişiminde bulunmuştur. Fakat onun attığı bu adım, daha sonraki padişahlar tarafından devam ettirilmemiştir.⁴²

1815 Viyana Kongresi’nde köle ticaretinin yasaklanması⁴³ ve 1839 Tanzimat Fermanı bile beklenen etkiyi göstermemiştir.⁴⁴ Gül Akyılmaz’a göre, bunun en büyük nedeni muhtemelen İslamiyet’in caiz gördüğü bir müesseseyi yasaklamaya çalışmaktan gelmekteydi.⁴⁵ Buna rağmen 1847’de Sultan Abdülmecit’in (h. 1839-1861) irade-i seniyyesi ile İstanbul’daki esir pazarları kaldırılmıştır. 1854’te İngiltere’nin yoğun baskıları sonucunda Çerkez ve Gürcü köle ticareti yasaklanmıştır. 1857’de Sultan Abdülmecit önemli bir adım atarak Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içinde Afrikalı köle ticaretinin yasaklanması ve tacirlerin cezalandırılması konusunda bir ferman çıkartmıştır.⁴⁶

1876’da tahta çıkan II. Abdülhamit 1877’de 1857 fermanını yenilemiş 1880’de İngiltere ile Afrikalı köle ticaretinin bastırılması için bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmayla birlikte padişah, Afrikalı köle ticaretiyle, erkekleri hadım etme ve satma işiyle ve gerek gemi sahibi, gerek kaptan olsun köle taşımacılığıyla uğraşan tebaasını, Osmanlı kanununa uygun olarak cezalandırmayı taahhüt etmiştir. Ama bu tür konularla uğraşan bir kanun olmadığı için, İngilizlerin de teşvikiyle 1882 ve 1883’te bu mesele ele alınmış, 1882’de sunulan ilk kanun tasarısı tamamen rafa kaldırılırken, ikincisi ancak 1889 yılında kanun haline gelmiştir.⁴⁷

Köleliğe karşı açılan bu savaşın artık Afrika’da da yapılması gerekmektedir. Ancak köleliğin Afrika ticareti için önemli bir yeri vardı. Amerika’nın keşfedilmesinin ardından buraya Atlantik üzerinden milyonlarca köle taşınmış ve bu talepten dolayı Afrika’da köle avcılığı hız kazanmıştı. Sömürgeci güçler için yeni önem kazanan ve üzerinde çıkar çatışmaları yaşanan Afrika’nın paylaşılmasının yanında, çok karlı olan köle ticaretinin de artık kendi ülkelerinde olduğu gibi burada da yasaklanması gerekiyordu.

Avrupalı devletler ve Osmanlı İmparatorluğu, daha önce bahsi geçtiği üzere, 1884-1885 Berlin Konferansı’nda köle ticaretinin kaldırılması yönünde görüş beyan etmişler ancak konferans sonunda imzalanan antlaşmada köle ticaretinin kaldırılmasıyla ilgili kısma rağmen hem Osmanlı’da hem de Avrupa coğrafyasında köle ticareti devam etmiştir. Zaten konferansın öncelikli konusu da bu değildi. Asıl mesele, Afrika’nın çok daha büyük sorunlar çıkmadan, bir an önce paylaşılmasıydı. Konferans sonunda imzalanan antlaşma metninde köleliğin

⁴² Parlatır, “Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı,” 418.

⁴³ Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı’nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi,” 223.

⁴⁴ Olpak, “Kronik: Osmanlı İmparatorluğu’nda köle, Türkiye Cumhuriyeti’nde evlatlık: Afro-Türkler,” 124; Parlatır, “Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı,” 418.

⁴⁵ Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı’nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi,” 223.

⁴⁶ A.g.m., 224-226.

⁴⁷ Yusuf Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, 165, 168, 172-173.

kaldırılmasına dair bölümün kısalığı ve detaylandırılmamış olması da aslında bunun bir göstergesidir.

Yeni Sömürgecilik

1870-1914 yılları arasında görülen “Yeni Sömürgecilik/Yeni Emperyalizm,” bu bölümün başında anlatılan, Keşiflerden sonraki sömürgecilikten birçok anlamda farklıydı. Öncelikle bu sömürgeciliğin iki aktif alanı, ilkindeki Amerika kıtası ve Asya’nın aksine, Afrika ile Uzakdoğu idi.⁴⁸ Sömürgecilik bağlamında özellikle Afrika’nın hedef alınmasının en büyük nedeni, XIX. yüzyılın sonlarında neredeyse tüm dünyanın paylaşılmış olmasıydı; 19. yüzyıla gelindiğinde, yeryüzü haritasının neredeyse önemli bir kısmını dolduran Avrupa emperyalistlerinin kontrolü dışında kalan bölgeler sadece Afrika, Çin-Hindi, Çin ve Pasifik Adalarıydı.⁴⁹ Ayrıca İtalya ve Almanya gibi ortaya yeni çıkan ve sömürge yarışında geri kalan devletlerin yönelebileceği tek yer Afrika idi. Bu nedenlerden dolayı sömürgeci güçler ilk olarak Afrika üzerindeki emellerini korumak ve artan çıkar çatışmalarını düzene sokup Afrika’yı paylaşmak amacıyla 1884-1885 yılında Berlin Konferansı’nda bir araya gelmişlerdir.

Yeni sömürgecilik, Afrika’da geniş bölgelere hükmeden devletlerin bölünmesi ve yerlerine küçük devletlerin kurulmasıyla, görünüşte bağımsız olan bu devletlerin ekonomik işlerinin, maliyesinin, iç ve dış politikalarının Avrupalı devletler tarafından yönetilmesiyle de ilkinden çok farklıydı.⁵⁰

Ayrıca, yeni sömürgecilik ilkinden artan pazar ihtiyacıyla da farklıydı. Bunun ortaya çıkışında Sanayi Devrimi’nin ve onunla birlikte artan üretimin çok büyük bir katkısı vardı. Fahir Armaoğlu, Norman Davis ve Marc Ferro gibi araştırmacılar, üretimin yeni sömürgeciliğe katkısını çok net bir şekilde ifade ederler. Onlara göre endüstri geliştikçe, üretim artmış; üretim arttıkça da, endüstri ülkelerinin kendi nüfusları bu üretimi tüketemez olmuş ve üretim fazlası ortaya çıkmıştır. Böylece bu üretim fazlasını değerlendirecek yeni pazarlar bulma sorunu ortaya çıkmıştır.⁵¹

Yeni sömürgeciliğin bir diğer farkı ve Afrika’nın talan edilmesinin bir nedeni de, Berlin Konferansı’nda kabul edilecek fiili işgal ilkesidir. Bu ilkeyle sömürge haline getirilen yerlerde kendi otoritesini tesis etmek zorunda olan sömürgeci devletler, bunu sağlamak için sömürge olan ülkeye silahlı kuvvetler göndermişler, bunlar da oradaki halkın bağımsızlık düşüncesiyle isyan etmemesi ve zorla çalıştırılmaları için ellerinden geleni yapmışlardır.

⁴⁸ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, 3. baskı (Ankara: Dost Kitabevi, 2010), 361; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010), 598.

⁴⁹ Davies, *Avrupa Tarihi*, 895; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 598; Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, 39.

⁵⁰ Muhammed Tandoğan, *Afrika’da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*, 221.

⁵¹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 598.

Son olarak Yeni Emperyalizm, Coğrafi Keşiflerden sonra ortaya çıkan sömürgecilikten “üstün ırk” anlayışına dayalı bir meşrulaştırma çabasıyla da ayrılmıştır. Keşifleri müteakip sömürgecilik de “üstün din anlayışı” zaten vardı ve bu Yeni Emperyalizm döneminde de devam etti. Ancak bu dönemde buna bir de “beyaz Avrupalıları” yücelten ve siyahi Afrikalıları, hatta “sarı” Uzakdoğuluları aşağılayan ırkçı bir söylem eklendi.

Beyaz Avrupalıları yücelten söylemlerden ve yazımlardan ilk akla geleni hiç kuşkusuz Rudyard Kipling’in “Beyaz Adamın Yüğü” isimli şiiridir. Bu şiire göre zengin ve gelişmiş olan Batı, kendisinden aşağıda olan Afrika’yı ve hatta Doğu’yu, kendisiyle aynı seviyeye çıkarmalıdır. Bu isteğe bağlı bir durum değil ahlaki bir görev, bir zorunluluktur.⁵²

Bu konuyla alakalı olarak ortaya çıkan bir diğer anlayışta Alturizm’dir. Elsever veya diğerkâmlık olarak tanımlanan alturizm kavramını ilk kez Auguste Comte kullanmış ve başkaları için yaşama eğilimi ya da isteği; Durkheim ise kişisel çıkar olmaksızın, gönüllü hareket etme olarak tanımlamıştır.⁵³ Bunlar, sömürgeleştirme yolunda insanların başka yerlere gitmelerini meşrulaştırma çabalarının yansımalarından başka bir şey değildir. Çünkü XIX. yüzyılın sonlarında Avrupalı devletler artık sömürge yarışını her şeyin önüne koymuş ve en büyük sömürge imparatorluğunu kurmak için ellerinden geleni yapmaya başlamışlardır.

Sömürge yarışında, Afrika’nın talanı söz konusu olduğunda başlangıç olarak kabul edile gelen Berlin Konferansı’nın toplanmasından önce Avrupa’nın politik olarak nasıl bir durumda olduğuna ve Afrika’da daha önce nereleri işgal ettiklerine veya sömürge haline getirdiklerine değinmek yerinde olacaktır.

⁵² Uygur Aydemir, *Cenap Şahabettin’in Seyahat Mektuplarında Oryantalist Etkiler* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) (Ankara: Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, 2010), 15; Gökçen Başaran İnce, *Domatesi Çiçek Sananlar* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 14, dn. 4.

⁵³ *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* - 2012, volume 1, Issue 2, 61.

BİRİNCİ BÖLÜM

BERLİN KONFERANSI'NA GİDEN YOL: KONFERANSA KATILAN ÜLKELERİN XIX. YÜZYILDAKİ DURUMLARI VE AFRİKA'YA YÖNELİK POLİTİKALARI

Dünya tarihinde büyük öneme haiz olan sömürgecilik faaliyetlerinde bir dönemi kapatıp yeni bir dönemi açan Berlin Konferansı'nı (1884–1885) anlatmadan önce, buna katılan Avrupa devletlerinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun o zamanki durumlarını ve özellikle Afrika'daki vaziyetlerini açıklamakta yarar vardır. Böylece bu devletlerin konferansa neden katıldıkları ve konferans sırasında izledikleri politikalar ve takındıkları tavır daha net anlaşılabilecektir.

Konferansın katılımcı üyelerinden biri olan Fransa, 1884-85'e kadar devrimlerle sarsılmış ve istikrarı bulmakta çok güçlükler çekmiş bir ülkeydi. Fransız İhtilali'nin ardından başlayan kaos ve karmaşa dönemi, Napolyon'un etkili olduğu 1790'ların ortasından 1800'lerin başına kadar yerini istikrar dönemine bırakmış ama bu görece istikrar dönemi, 1830 ve 1848 İhtilalleri ile yerini yine karmaşaya bırakmıştır. Nitekim yöneticilerin yolsuzlukları ve ekonomik sıkıntılar halkın memnuniyetsizliğini arttırmıştı ve olası bir iç savaş tehlikesi ile karşı karşıya kalan kral Louis Philip, 1848 Şubat'ında tahttan çekilerek İngiltere'ye kaçmıştır. “Şubat Devrimi” de denilen bu olayın ardından yapılan seçimlerde destek gören Louis-Napolyon Bonapart'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle, Fransa'da cumhuriyet ilan edilmiştir.⁵⁴

Fransa, sanayinin ve dış ticaretin geliştiği bu dönemde Kırım Savaşı'na (1853–1856) İngiltere'nin yanında girerek Rusya'ya karşı başarı sağlamış; ardından Sardinya'yla ittifak yapmış ve 1859'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı savaşarak bazı kazanımlar elde etmiştir. Ancak aynı başarıyı 1870'de Prusya'ya karşı gösterememiştir. Bu savaş sonunda Fransa ağır bir savaş tazminatı ödemeyi ve Alsas-Loren'i (Alsace-Lorraine) Almanlara vermeyi kabul etmiştir. Bu zafer Almanya'nın birleşerek siyasi birliğini sağlamasını hızlandırmış ve Avrupa'nın en güçlü devletlerinden birine dönüşmesine vesile olmuştur. Zengin kömür yataklarına sahip olan Alsas-Loren bölgesi Fransa ile Almanya'yı sık sık karşı karşıya getirecektir.⁵⁵ (Fransa, savaşların neticesinde el değiştirip duran bu bölgeyi, II. Dünya Savaşı sonunda bir daha kaybetmeyecek şekilde hâkimiyeti altına almayı başaracaktır.)

Prusya'ya yenildikten sonra 40 yılı aşkın bir dönem barış içinde yaşayan Fransa, bu dönemi Kuzey ve Batı Afrika, Endonezya ve Büyük Okyanus'ta yeni sömürgeler elde ederek zenginleşip tekrar güç toplayacağı avantajlı bir döneme dönüştürmeyi başaracaktır. Fransa'nın

⁵⁴ *Temel Britannica*, 7. Cilt, (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1991) 30.

⁵⁵ John Morris Roberts, *Avrupa Tarihi*, çeviren: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2010), 479, 483; *Temel Britannica*, 7. Cilt, 31.

emperyal bir güç haline gelmesinin en önemli sebeplerinden biri, sanayi devriminin yanı sıra şüphesiz Afrika’da ve denizaşırı topraklarda koloniler ve sömürgeler oluşturmaya idi. Fransa’nın Afrika’daki ilk kazanımları Berlin Konferansı’ndan çok öncesine dayanır. 1830’da Cezayir’e girerek Afrika’da ilk adımını atan Fransa, burayı tam anlamıyla 1847 yılında ele geçirmiştir.⁵⁶

Fransa’nın Kuzey Afrika’daki ikinci hamlesi, 1881’de Tunus’u işgal etmek oldu. Çünkü Beyler aracılığıyla neredeyse bağımsız olarak yönetilen Tunus, Avrupa devletlerinin her zaman ilgilendikleri bir yer, özellikle Fransa ve İtalya arasında daimi bir çekişme konusu olmuştur. Zaten Bismarck da siyasi birliğini yeni sağlamış olan ve sömürge elde etmek isteyen İtalya’ya Osmanlı topraklarından Tunus, Trablusgarp ve Arnavutluk’tan birini vaat etmekteydi. Ancak Fransa’dan çekinen İtalya, Tunus’u almaya cesaret edemedi. Bunun üzerine Fransız sömürgeciliğinin mimarı olan Başbakan Jules Ferry’in hükümeti, Almanya ve İngiltere’nin desteğini görünce, yerli Krumir kabilesinin Cezayir’e tecavüz ettiğini bahane ederek 4 Nisan 1881’de 20,000 kişilik bir kuvvetle sınır güvenliğini sağlamaya girişti ve bu Fransız kuvvetleri, Tunus’un içlerine kadar girdi. Tunus Bey’i Muhammet Sadık, 12 Mayıs’ta Bardo Antlaşması’nı imzalamak zorunda bırakılıp, Fransa’nın himayesini tanımaya mecbur kaldı. İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu bu işgale itiraz etseler de değişen bir şey olmadı.⁵⁷ Fransa’nın Afrika’daki hâkimiyeti, müteakip bölümde görüleceği üzere Berlin Konferansı’ndan sonra daha da hız kazandı.

İtalya’ya gelince; XVIII. yüzyılın sonunda bu isim siyasi bir anlamdan ziyade coğrafi bir kavramdan ibaretti. Yarımada ile kuzeyde 14 tane devlet vardı. Bunların başlıcaları, Sardinya Krallığı (Piyemonte, Savoie, Nice ve Sardinya adasını kapsamaktadır), Venedik Cumhuriyeti, Cenova Cumhuriyeti, Parma Dukalığı, Modena Dukalığı, Toskana Büyük Dukalığı, Roma’da Kilise Devleti ve İki Sicilya Krallığı idi. Bu kent devletlerinin gücü zamanla zayıflayınca bunu fırsat bilen Fransızlar, Milano, Venedik, Napoli, Floransa ve Papalık Devletleri’nin topraklarını işgal ettiler. Bazı İtalyan devletleri, XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca Fransa, İspanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında el değiştirdi. 1805’te Fransız İmparatoru Napolyon’un, kendisini İtalya kralı ilan ederek taç giymesi üzerine, Orta ve Kuzey İtalya, Fransız denetimine geçti. Napolyon’un Avrupa’da güç kaybetmesiyle İtalya işgalden kurtulup kent devletleri haline geri dönse de bu durum uzun sürmedi çünkü bu devletler bu kez de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun denetimine girdiler. İtalya’da *Carbonari* (kömürcü) diye bilinen ve İtalya’nın cumhuriyet olarak birleşmesi çağrısında bulunan birleşik cemiyetler, 1820-1821’de Piyemonte’de ve 1831’de İtalya’nın başka yerlerinde

⁵⁶ Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 19; Erdoğan Uygur - Fatma Uygur, “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, yıl 17, sayı 3, 2013 (İzmir: Alko Dijital Baskı Merkezi – Grafik Tasarım,), 274.

⁵⁷ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 510–512; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959), 4. Cilt, 7. baskı, 86.

ayaklanmalar çıkarsa da bunlar kısa sürede bastırıldı. Massime d'Azeglio'nun, 1861'de bir birleşik İtalya Parlamentosu'nun açılışında: “Şimdi İtalya'yı yaratmış olduğumuza göre, artık İtalyanları yaratmalıyız” sözü, İtalya'nın da birleşmeye sıcak baktığını göstermektedir.⁵⁸

Fransa'nın 1870'te Prusya'ya yenilmesi İtalya'daki birleşmeyi hızlandırmış ve yine aynı yıl içinde Roma'nın da en son Piyemonte'ye katılmasının ardından İtalyan siyasi birliği sağlanmıştır. Libya ve Akdeniz'i doğal bir gelişme alanı olarak gören İtalyan Krallığı'nın, siyasi birliğini sağladıktan sonra tek arzusu, güç ve toprak kazanmaktı.⁵⁹ Bunun için de gözüne Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuzey Afrika'daki topraklarını kestirmişti. Bu amaçla, oldukça uygun bir fırsat olmasına rağmen, kendini yeterince güçlü görmemesi nedeniyle, Almanya'nın vaat ettiği Tunus'u ele geçirememesi, ardından burayı Fransa'ya kaptırması ve bu ilhaktan sonra yaptığı şikâyetlerin diğer devletler tarafından hiç önemsenmemesi, İtalya'ya ne kadar yalnız olduğunu gösterdi. Bunun üzerine İtalya'nın kendisine bir müttefik aramaya başlaması ve bu niyetle Almanya'ya yaklaşması hiç de şaşırtıcı değildi. Bismarck ise, İtalya'ya, çok partili bir parlamenter monarşi olduğu için hiç güvenmiyordu. Fakat teklif onlardan geldiği için de değerlendirmekte fayda gördü ve eğer İtalya da ittifaka girerse, muhtemel bir Fransa-Almanya savaşında Fransa'ya karşı iki cepheye savaşılırdı. Durumu gözden geçiren Bismarck, İtalya'ya öncelikle, hâlihazırda aralarında toprak sorunları olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile anlaşması gerektiğini söyledi. Almanya'ya açılan kapının anahtarı Viyana'dan geçiyordu. Ama bu iki ülkenin ortak bir tabanda birleşmeleri, Rusya'da Alman aleyhtarlığının ortaya çıkması nedeniyle, Bismarck'ın baskıları sonucunda gerçekleşti ve 20 Mayıs 1882'de Viyana'da meşhur Üçlü İttifak imzalandı. Almanya'nın bu ittifaktan beklentisi, söylendiği gibi, batıda Fransa'dan emin olmak ve onu kıtanın geri kalanından izole etmek; doğuda ise, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte Rusya'ya karşı savaşırken, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun güneyini güvence altına almaktı. Hem bu nedenden, hem de İtalyanların gözünü başka topraklara çevirmesinden hoşnut olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise sahip olduğu tüm silahlarının yönünü şimdi sadece Rusya'ya çevirebilirdi.⁶⁰

İtalya'ya göre, bu ittifak kendisine manevi bir saygınlık ve tatmin sağlıyordu. Zira Almanya gibi bir büyük devletle ittifak yapmış oluyordu. İkinci olarak, artık Fransa'dan korkusu kalmamıştı. Üçüncüsü, bu ittifak ile üzerine almış olduğu yük hiç de ağır değildi. Çünkü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı hiçbir yardım taahhüdü yoktu. Buna karşılık, Fransa'nın kendisine saldırması halinde, hem Almanya'nın ve hem de Avusturya-

⁵⁸ *Temel Britannica*, 9. Cilt, 147–148; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 512, 517; Gordon Kerr, *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşmasına Avrupa'nın Kısa Tarihi*, çeviren Cumhur Atay (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011), 106, 110; Davies, *Avrupa Tarihi*, 861.

⁵⁹ Nurettin Ceviz, “Libya Tarihine Kısa Bir Bakış,” *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3 - Sayı: 27, 2011: 83; Davies, *Avrupa Tarihi*, 861.

⁶⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 512, 517–518, 520–521.

Macaristan İmparatorluğu'nun yardımlarını garantilemiş oluyordu. Böylece Fransa karşısında bir zafer garanti hale gelmişti ki, bu zafer de İtalya'ya Nice, Savoie ve Kuzey Afrika'daki Fransız topraklarından kazanç sağlayabilirdi.⁶¹ Nitekim öyle de olmuştur. Bu ittifak sayesinde İtalya kısa bir süre içinde Afrika'da sömürgeler elde etmeye başlamıştır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da aynı Osmanlı İmparatorluğu gibi farklı milletlerden oluşmaktaydı. Fransız İhtilali ile başlayıp gelişen milliyetçilik akımının etkisiyle dağılma sürecine girmişti. 1848'de tüm ülkede devrimci ayaklanmalar baş göstermişti. Bu ayaklanmalar sonucu İmparator I. Ferdinand halkın taleplerine razı oldu ve tahttan çekildi. Yeğeni Franz-Josef İmparator oldu. 68 senelik hükmünde imparatorluğun ana hedeflerinin başında bütünlüğü koruma politikasına ek olarak, Orta Avrupa'da tarihî ve siyasi konumunu muhafaza etmek ve Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde genişlemek gibi iki ana hedefi daha vardı. Sömürgecilik faaliyetlerinden geri kalmamak ve aynı zamanda Osmanlı'dan toprak almak amacıyla faaliyetlerini genelde Balkanlar üzerinde sürdürmeyi amaçlamıştır. Nitekim bu politikasında kısmen de olsa başarılı olmuştur. 1877-78'deki Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlı'nın yenilmesiyle Bosna-Hersek üzerindeki haklarını genişletmiş, ileriki dönemde de Bosna-Hersek'i Osmanlı'dan koparmayı başarmıştır.⁶² Fakat 1884-85'teki Berlin Konferansı'na Afrika'da sömürgecilik faaliyeti yürüttüğü için değil, tıpkı Rusya gibi, büyük devletlerden sayıldığı için davet edilmiştir.

Konferansa katılan ülkelerden biri de *Rusya* idi. 19. yüzyılda, özellikle ele alınan Yeni Emperyalizm döneminde (1870-1914), Rusya'nın ilgisini çeken ve kontrolü altına aldığı veya almaya çalıştığı bölgeler daha ziyade Kafkasya, Orta Asya, Uzak Doğu, Balkanlar ve Boğazlar idi. Bunlardan ilk kontrol altına aldığı bölge, 1850'lerin sonunda Şeyh Şamil'in teslim olmasıyla ve Kafkas direnişinin kırılmasıyla birlikte 1864 yılında kesin olarak ele geçirilen Kafkasya idi.⁶³ Kafkasya'yı kontrol altına aldıktan hemen sonra, sömürgeleştirdiği ikinci bölge ise Orta Asya'ydı. Ayrıca 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Berlin Antlaşması'yla, bağımsız olmalarına yardım ettiği Romanya, Sırbistan ve Karadağ gibi ülkeler aracılığıyla Balkanlarda nüfuzunu arttırmıştır. 1880'lerden sonra ise gerek İngiltere ve gerekse Japonya ile rekabete girdiği Uzak Doğu'ya gözünü dikmiştir.⁶⁴

Sömürgecilik bağlamında Balkanlar'dan Uzak Doğu'ya kadar geniş bir alanda doğrudan yönetimini veya nüfuzunu kuran Rusya, bu tez çalışmasıyla bağlantılı olan Afrika'da hiçbir

⁶¹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 520.

⁶² Hakkı Yapıcı, "1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu," *The Journal of Academic Social Science JASS* Volume 5, Issue 5, 2012: 330; *Temel Britannica*, 2. Cilt, 211; Kerr, *Charlemagne'den Lizbon Antlaşması'na Avrupa'nın Kısa Tarihi*, 108; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 760–763.

⁶³ Kezban Acar, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 276-277.

⁶⁴ Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar (Erken Dönemden 21. Yüzyıla)*, çeviren Kezban Acar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 449-451.

sömürgecilik faaliyetine girişmemiştir. Gerek konferansın toplandığı tarihten önce gerekse konferans sırasında ve sonrasında Rusya'nın Afrika'da hiçbir sömürgesi olmamıştır. Konferansa da Afrika ile ilişkileri olduğu için değil, büyük devletlerden sayıldığı için davet edilmiştir.

Portekiz, 1884-1885 Berlin Konferansı'na katılan ülkeler arasında Afrika'da sömürgeciliğe ilk başlayan ülke olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Belki de bu yüzden konferansta en çok hak talep eden, elindekileri kaybetmemek için en fazla çabalayan ve eski sömürgelerinden Kongo için özellikle mücadele eden Portekiz idi. Avrupa'nın önde gelen denizci devletlerinden biri olması hasebiyle, XV. yüzyılın büyük keşifleri sırasında adını sıkça duyurmuştur. Bartolomeu Dias'ın 1486-1487'de Batı Afrika kıyılarını izleyerek Ümit Burnu'na kadar yaptığı gezi, Portekiz'in Batı Afrika kıyılarına yerleşmesini sağlamış ve devlete Angola sömürgesini kazandırmıştır. Bunun ardından, 1497-1499 arasında Vasco de Gama'nın, Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hindistan'a kadar gitmesi, Portekiz'e Doğu Afrika'da Mozambik'i kazandırmıştır. Portekiz'in bu yükselişi ve kuvvetli durumu uzun ömürlü olmadı ve sürekli düşüş gösterdi. Portekiz, XVI. yüzyılda Osmanlı'nın Basra Körfezi etrafında yayılmasını kendi çıkarlarına tehdit olarak algılayınca Osmanlı-Portekiz hâkimiyet mücadelesi başlamıştır. Buna ek olarak, Kuzey Afrika'da düzenlenen seferlerin başarısızlıkla sonuçlanması ve aşırı harcamalar sonucu zayıflayan ülke, 1580'de İspanya'nın eline geçti ve Portekiz, İspanya'nın düşmanları olan Hollanda ve İngiltere'nin saldırısına uğradı. Bu saldırılardan 1640 yılında kurtulup bağımsızlığını kazansa da, tekrar güçlü bir yönetim kuramadı.⁶⁵

Eski, ihtişamlı günlerine yeniden dönmeyi hedefleyen Portekiz, daha önce de bahsedildiği üzere, Afrika'daki bir takım sömürgelerin tarihi haklarla kendisine ait olduğunu iddia etmiş ve buraları yeniden elde etmeyi amaçlayarak konferansa katılmıştır. Eski sömürgelerini başkalarına kaptırma gibi bir niyeti olmayan Portekiz, bu düşünceyle, oturumlarda yapılan önerilere karşı oldukça muhalif bir tutum göstermiş ve çıkarlarını korumaya çalışmıştır.

İngiltere; XVIII. yüzyıl sonlarına doğru, denizci devletlerin başında yer alıyordu. Avrupa devletleri arasında en güçlü donanmaya sahip olan İngiltere, denizlerin hâkimi konumundaydı. Bu gücüyle 1702-1713 İspanya Veraset Savaşları'nda⁶⁶ İspanya'yı yenmiş ve Cebelitarık'ı alarak Akdeniz'in en kilit noktalarından birini elde etmişti. Kıta Avrupa'sında, İngiltere'nin en büyük rakibi Fransa'ydı. Fransa'nın Avrupa'da kuvvetlenmesini istemeyen İngiltere, önce İspanya Veraset Savaşları'nda, daha sonra da 1756-1763 yılları arasındaki Yedi

⁶⁵ Oktay Kızılkaya, "XIX. Yüzyılın Sonu XX. Yüzyılın Başlarında Basra Körfezi'nde Uluslararası Hâkimiyet Mücadelesi," *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer, (İzmir: Alko Dijital Baskı Merkezi – Grafik Tasarım, 2013): 295; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 38–39; *Temel Britannica*, 3. Cilt, 129.

⁶⁶ İspanya kralı II. Carlos'un ölümünden sonra Avrupa ülkeleri arasında İspanya topraklarının paylaşımı konusundaki anlaşmazlıktan dolayı 1700–1714 arasında yapılan savaşlar.

Yıl Savaşları'nda Fransa'yı bozguna uğratmış ve Kanada ve Hindistan'daki Fransız kolonilerine egemen olmuştur. Denizlerdeki üstünlüğü, sömürgecilik anlayışında İngiltere'nin hep bir adım önde olmasını sağlamıştır. Sanayi Devrimi'nde de ilk olmasıyla İngiltere, sadece kendisini değil tüm Avrupa'yı derinden etkileyen, değişim ve gelişim sürecini başlatmıştır. Böylece İngiltere hem dünyanın ilk sanayileşen ülkesi, hem de XX. yüzyılın başlarına kadar dünyanın en güçlü devleti olmuştur.⁶⁷

İngiltere'nin bir ada ülkesi olması, kıyıları boyunca dar deniz geçitlerinin kontrolü, kara savunmasına fazla yatırım yapmayı gereksiz kılıyordu. Bu ve buna benzer başka avantajları sayesinde gelişimine ve gücüne güç katmaya devam eden İngiltere, XIX. yüzyılda da ticaretini, tarımını ve sanayisini, koruyucu yasalar koyarak destekledi. Yaptığı ticaret anlaşmaları sayesinde, yalnızca sömürge pazarında değil, aynı zamanda diğer bağımsız devletlerin de pazarlarında mallarını bulundurma avantajını elinde bulundurdu. Bu dönemde dünyada İngiltere'nin mallarını satmadığı yalnızca birkaç ülke kalmıştı. Başarılı politikaları ile güçler zirvesindeki yerini kimseye bırakmayan İngiltere, XIX. yüzyılda sömürge İmparatorluğunu en geniş sınırlarına ulaştırmayı başarmıştır.⁶⁸

Doğuya giden yolu büyük ölçüde kısaltan Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasıyla yalnız Mısır değil, bütün Kuzey Doğu Afrika stratejik bakımdan önem kazanmıştır. İngiltere, Afrika'daki ve Akdeniz'deki amaçları açısından kilit nokta olarak Mısır'ı belirlemişti. Çünkü İngiltere Mısır'dan başlayıp Güney Afrika'ya kadar olan doğu bölgesinde zincir halkaları gibi uzanıp giden bir sınır birliği hedefliyordu. Bunun için de ilk durağı Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında bulunan Mısır'dı. Nitekim 1882 yılında Mısır'ı ele geçirdi.⁶⁹ Mısır'ın ele geçirilmesinden birkaç yıl sonra yapılan Berlin Konferansı'ndan itibaren İngiltere güneye doğru uzanmaya devam etmiş ve nihayetinde Ümit Burnu'ndan Süveyş Kanalı'na kadar olan toprakların büyük kısmını ele geçirmiştir.

Afrika'da çıkarları bulunan ve sömürgeci devletlerin lideri konumundaki İngiltere'nin Berlin Konferansı'na katılmaması ise mümkün değildi. Önce paylaşılıp sonra sömürgeleştirilme sırası Afrika'ya gelmişti. Bu nedenle İngiltere hem buradaki çıkarlarını güvence altına almak, hem de ilave yerler veya avantajlar koparmak amacıyla, Afrika ile ilgili olan tüm haberleri yakından takip etmiş; böyle bir fırsat yakalayınca da toplantı fikrini büyük bir iştahla kabul etmiştir.

Konferansa ev sahipliği yapan ve bir anlamda hakem görevi gören *Almanya*, siyasi birliğini geç sağladığı için, Berlin Konferansı'nda tartışılan özelde Kongo genelde Afrika'ya,

⁶⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 5. Cilt, 631; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 36; Davies, *Avrupa Tarihi*, 447.

⁶⁸ *Temel Britannica*, 9. Cilt, 44–45; William McNeill, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, çeviren: Yusuf Kaplan, 2. baskı (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2011), 158.

⁶⁹ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 16-19.

Portekiz, İngiltere ve Fransa ile kıyaslandığında en uzak kalmış ülkelerden biriydi. 1789'da Fransız İhtilali başladığı sırada Almanya 360 devlete bölünmüş durumdaydı ve Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu düşünce akımları nedeniyle ortaya çıkan ayaklanmalarla yüz yüze kaldı. 1848'de Berlin'de başlayan büyük halk gösterileri, kısa sürede diğer şehirlere de yayıldı. Böylesine karışıklıkların olduğu bir dönemi takiben 1861-1866 yılları arasındaki I. Wilhelm döneminde, Prusya Başbakanı Otto von Bismarck Almanya'da siyasi birliği sağlamayı başardı. Prusya 1871 de Versay'da Fransa'yı yendi ve Wilhelm ve Bismarck önderliğinde Alman İmparatorluğu ilan edildi. Bu iki liderden biri olan, sert karakterli ayrıca son derece disiplinli bir yönetici olması sebebiyle "Demir Başbakan" olarak nam salmış Bismarck, Avrupa devletleriyle arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere son derece önem verdi.⁷⁰

Resim 3: Otto von Bismarck.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck

Prens Bismarck'ın akılcı diplomasisinin egemen olduğu bu dönemde Almanya, uzlaşmacı ve dengeli bir dış politika izledi. Bu dönemde birçok devletle anlaşmalar yaptı ve diğer devletlerle olabildiğince iyi ilişkiler kurmayı amaçladı. Böylece sınır güvenliğini bir nevi güvence altına almayı başardı ve Almanya'nın gücünü denizaşırı ülkelerde kanıtlaması için gerekli ortamı hazırladı. Fakat İlber Ortaylı'ya göre, Bismarck'ın bu politikası kısa bir süre sonra Alman İmparatorluğu'nun hırsını doyuramayacak bir noktaya geldi. Almanya artık bakir,

⁷⁰ İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981), 1-3; *Temel Britannica*, 1. Cilt, 169.

zengin alanlarda bir sömürge imparatorluğu kurmak isteyen ve milliyetçi bir ideolojiyi benimseyen bir ülkeydi. Yine Ortaylı'ya göre, Avrupa'nın en üstün ordusuna sahip olmasının yanında, İngiliz donanmasıyla yarışabilecek güçte bir donanma da oluşturan Almanya, sömürgecilik faaliyetlerine hızlı bir giriş yapmış oldu.⁷¹ Almanya'nın gerçek bir sömürgeci güç olarak ortaya çıkması ise Berlin Konferansı'ndan sonra olacaktır.

Konferansın en genç ama etkili katılımcılarından biri olan Belçika aslında Fransa ve İngiltere gibi eski bir sömürgecilik geçmişine sahip değildi. Aksine bağımsızlığını görece yeni kazanmış bir ülkeydi. 1714'e kadar İspanyol Hollanda'sı olarak bilinmesine karşın, 1701-1714 arasında sirayet eden İspanya Veraset Savaşı sonunda imzalanan 1714 Reichstadt Barışı ile Avusturya Hollanda'sı adı altında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait bir bölge haline geldi. Fransız İhtilali ve Napolyon İmparatorluğu boyunca Fransa'nın bir eyaletiydi. Ancak Fransa'nın askeri gücünün çöküşünü getiren Rusya Seferi (1812) ve Leipzig Muharebesi'nin (1813) ardından Fransız hâkimiyeti hızla çözüldü. Napolyon'un 1815'te Waterloo'da yenilmesinden sonra Belçika Hollanda ile birleşti. 1830'daki ayaklanmalar sonucunda bu birlik bozuldu ve 1830 İhtilalleri'nin ardından 20 Ocak 1831'de Londra'da toplanan bir konferansta Belçika bağımsız bir devlet halini aldı.⁷²

Resim 4: II. Leopold

Kaynak: [http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_\(Belçika_kralı\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_(Belçika_kralı))

⁷¹ A.g.e., 1, 3.

⁷² Fehmi Kerem Bilgin, "Belçika'da Ulusal Kimlikler ve Federalizmin Gelişimi," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, No. 1, 2012: 7; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 38.

Bağımsızlıktan sonra, II. Leopold'un (1835- 1909) krallığı döneminde Belçika, sanayi ve demiryolu sistemini geliştirerek önemli ilerleme sağladı. II. Leopold'un Orta Afrika'da kendi girişimiyle, özel bir mülk olan Kongo Bağımsız Devleti'ni kurmasıyla ise Afrika'da çok önemli bir kazanım elde etti. Kongo'nun Katanga bölgesindeki bakır, çinko ve öteki maden yataklarının yanı sıra, kauçuk ve fildişi ticaretini de ele geçirecek ve bu yolla büyük bir servet sağlayacak olan Belçika'nın⁷³ bu yolda atacağı en önemli adım, kuşkusuz bu konferansın toplanmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunmasıydı.

Yeryüzünün başka bölgelerindeki sömürge yarışında, gerek nüfus olarak gerekse askeri olarak yarışamayacağının farkında olan Belçika, Henry Morton Stanley'in keşif gezileri sayesinde Afrika için öncü devletlerden biri olmuş ve Kongo Nehri kıyılarında istasyonlar zinciri kurmuştur. Berlin Konferansı'nı fırsat bilen II. Leopold, bu tarihten itibaren elinde olan sömürgeleri resmen diğer ülkelere tanıtip, bu sayede kendi topraklarından seksen kat büyük sömürgelere sahip olmuştur.⁷⁴

Resim 5: Padişah II. Abdülhamit.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Abdülhamit

Konferansa katılan ülkelerden biri olan Osmanlı İmparatorluğu ise yukarıda haklarında bilgi verilen Avrupa devletlerinin aksine, XIX. yüzyılda sömürgeler elde etmeye çalışan değil, hem Fransız İhtilali'ni müteakip topraklarında başlayan azınlık isyanlarıyla, hem Rusya gibi bir

⁷³Fehmi Kerem Bilgin, "Belçika'da Ulusal Kimlikler ve Federalizmin Gelişimi," 7; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, 38; *Temel Britannica*, 3. Cilt, 122–123.

⁷⁴Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 416.

ülkenin kuzeyden gelen saldırılarıyla baş etmeye çalışan; dolayısıyla topraklarını korumaya çalışan bir ülkeydi. Bunlara ilaveten, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Hükümeti kendi içinde de bölünmüş durumdaydı. Zira Sultan Abdülaziz (1861-1876) zamanından beri, imparatorluğun geleceğini parlamenter rejimde gören Yeni Osmanlılar adlı grup, tüm güçlerini böyle bir yönetime geçmek amacıyla kullanmaktaydı. Bu grubun çabası ve 10 Mayıs 1876'da Bab-ı Ali'nin önünde ayaklanarak Sadrazam ve Şeyhülislam'ın azlini isteyen din eğitimi alan öğrencilerin isyanı sonucu,⁷⁵ II. Abdülhamit (1876-1909), Yeni Osmanlılara Kanun-u Esasi'yi kabul etme sözü vererek, 31 Mayıs 1876'da tahta çıktı.⁷⁶

Yeni padişahın karşılaştığı sorunların başında Balkanlar geliyordu. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun buradaki hâkimiyeti 1683'te başarısızlıkla sonlanan II. Viyana Kuşatması'ndan sonra gerilemeye başlamıştı ve 1789 Fransız İhtilali ile yayılan eşitlik, özgürlük gibi düşünceler ve ulusçuluk, Avrupa'nın her yanında olduğu gibi, burada da gittikçe etkili olmaya başlamıştı. Bu fikirler ve gelişmeler, çok uluslu ve koloni sahibi olan Avrupa devletleri ve imparatorlukları için bir sorun teşkil etmekteydi. Bu tehlikeyi diğer devletler gibi, çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu da hissetmekteydi. Zira ortak düşmanları olan ve artık kendini koruyamayan Osmanlı İmparatorluğu, bu akımlar sayesinde parçalanabilir ve ortaya çıkacak ulus-devletler kolayca sömürge haline getirilebilirdi. Bu bağlamda etkili olabilecek ve olan birçok gelişme ve faktör vardı. XIX. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki zengin ailelerinin çocuklarının Avrupa'ya eğitime gidip özgürlükçü düşüncelerle dönmesi, Kıtasal Monarşi'yi kurmak amacıyla Fransa'nın sınırlarının ötesinde savaşımlara girişen Napolyon sayesinde özgürlükçü düşüncelerin bu bölgelere de yayılması ilk akla gelen nedenlerdi. Ayrıca ve özellikle Avrupalı devletlerin sömürgelerini arttırma hedefleri yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'ndan topraklarını koparıp, kendilerine bağımlı hale getirmek istemeleri ve bu amaçlarına ulaşmak için de bölgedeki milliyetçi ayaklanmaları destekleyici bir tutum takınmaları buradaki isyanların ortaya çıkmasının ve sürmesinin ana nedenlerindendi.⁷⁷

Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkları destekleyen tutumu, 1821'de Mora Yarımadası'nda çıkan Rum isyanının, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanması üzerine ilk meyvesini vermiş oluyordu. İlerleyen tarihlerde bazı Avrupalı devletler Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında da etkili olacaklardır. Bu ülkelerin başında, 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasını yakan Fransa, İngiltere ve Rusya gelmekteydi. Bu ülkelere Rusya, bir yıl sonra, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.

⁷⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çeviren: Boğaç Babür Turna, 4. Baskı (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010), 219–220.

⁷⁶ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1962), 8. Cilt, 1.

⁷⁷ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası," *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011: 30, 32; Hüseyin Emiroğlu, "Fransız Devriminin Osmanlı Devleti Üzerine Etkisi ve Sonuçları," *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 3 - Sayı: 12, Bahar 2007, 24.

Osmanlı'nın kaybettiği bu savaş sonucunda 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Barış Antlaşması'yla Yunanistan'ın özerkliği kabul edildi. 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü ise Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Ayrıca Protokol, Sırbistan, Eflak ve Boğdan bölgelerinin özerkliğini genişletti. 7 Mayıs 1832'de ise Londra Konferansı sonucunda bağımsız Yunanistan Krallığı resmen kurulmuş oldu. 1830'da Sırbistan "Özerk Prenslik" statüsü kazandı. Eflak ve Boğdan bölgelerinde 1821-1826, 1848 yıllarında ve Bulgaristan'da 1835-1841, 1850 yıllarında kitlesel ayaklanmalar gerçekleşti. 1856 Paris Antlaşması'nda Eflak ve Boğdan bölgeleri "Özerk Prenslik" statüsü kazandı. Bu iki özerk prenslik, üç yıl sonra "Eflak ve Boğdan Özerk Prensliği" adı altında birleşti ve ardından 1866'da "Özerk Romanya Prensliği"ne dönüştü.⁷⁸

Balkanlar'dan kendine bir parça koparmak isteyen Rusya'nın hedefine ulaşmakta kullandığı Panslavist politikasının etkisiyle de çıkan, tarihimizde 93 Harbi olarak da adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin zayıflamasında ve bu bölgedeki kayıplarında etkili olan diğer bir gelişmeydi. Bu savaşta Osmanlı ordusu Plevne gibi bazı yerlerde gösterdiği direniş ve başarı dışında Rusya karşısında çok varlık gösteremedi. 93 Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki hâkimiyetine büyük bir darbe vurdu. 3 Mart 1878'te imzalanan Ayastefanos Antlaşması'na göre Karadağ, Sırbistan, Romanya bağımsız olacak, Özerk Bulgaristan Prensliği kurulacak ve Arnavutluk'a Rusya'nın denetiminde özerklik verilecekti. Rusya'ya büyük üstünlük sağlayan ve bu nedenle de Batılı büyük güçlerin muhalefetiyle karşılaşan antlaşma yürürlüğe girmedi. Ayastefanos Antlaşması'nın yerine yeni bir düzenleme yapmak için Avrupalı büyük güçlerin (İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya) katılımıyla Berlin Kongresi düzenlendi (13 Haziran-13 Temmuz 1878). Kongre sonunda imzalanan Berlin Barış Antlaşması kararlarına göre Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kendi bağımsız krallıklarını kurdular. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Özerk Bulgaristan Prensliği kuruldu. Bosna-Hersek'in fiili yönetimi ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakıldı. Ayrıca antlaşmayla Yunanistan'ın topraklarının genişletilmesine karar verildi. Bu karara dayanarak, 1881'de Yunanistan Tesalya'yı aldı; Girit'in özerkliği artırıldı. Bunların yanı sıra, Bulgar nüfusun yoğun olduğu Doğu Rumeli Eyaleti kuruldu. Besarabya, Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya geçti. Dobruca'nın büyük bölümü Romanya'ya, güneyi ise Özerk Bulgaristan Prensliği'ne bırakıldı. Ayrıca Niş, Sırbistan'ın eline geçti. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kaldı.⁷⁹

İmparatorluğun Hristiyan unsurlarının bağımsızlığa kavuşmalarının iki önemli sonucu olmuştur. Balkanlar'dan Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik yoğun göç hareketleri,

⁷⁸ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası," 32 – 33; Hüseyin Emiroğlu, "Fransız Devriminin Osmanlı Devleti Üzerine Etkisi ve Sonuçları," 24.

⁷⁹ Caner Sancaktar, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası," 33.

Anadolu'daki Müslüman nüfusun yüzde olarak oranını arttırmıştır. Bu gelişmenin diğer bir sonucu da Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap eyaletleri ile birlikte daha çok bir Müslüman devlet görünümüne dönüşmesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun daha çok Müslüman nüfusuna sahip bir devlet haline gelmiş olması dolayısıyla, II. Abdülhamit'in özellikle bazı eyaletleri kendisine yaklaştırmak ve onların kopmamacılarını sağlamak amacıyla panislamist politika izlediği yolunda Batı kaynaklı görüşlere yol açmıştır.⁸⁰ Bu görüş bazı akademisyenler tarafından da doğrulanmaktadır. Örneğin, Enver Ziya Karal'a göre II. Abdülhamit, İslamcılığı iç idarede ve dış siyasette bir sistem haline getirmeye çalışmıştır. Dış siyasette II. Abdülhamit'in ulaşmak istediği, biri yakın diğeri uzak iki amacı vardı. Yakın amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını korumak, uzak amacı ise hilafet etrafında dünya İslam birliği kurmaktır.⁸¹

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu açısından önemli bir diğer sonucu da, Rusya'nın giderek güçlenmesi ve Osmanlı'nın Rusya'ya karşı koyamayacak durumda olduğunun çok net bir şekilde anlaşılmasıyla birlikte, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmesiydi. İngiltere'nin amacı artık Osmanlı'nın topraklarını korumak değil, onu yıkıp, toprakları üzerinde kendisine yakın ve İngiltere'nin çıkarlarını gözetebilecek küçük devletler kurmaktır. Bu amaçla 1878'de Kıbrıs'ı 1882'de Mısır'ı işgal etmiş, Anadolu toprakları üzerinde Ermeni ve Kürt devleti kurulması için çabalamıştır.⁸²

XIX. yüzyıl sonlarında bu manzara-i umumiye sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, Afrika kıtasındaki korumakta güçlük çekmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'ya ilk etkisi, coğrafya dolayısıyla, Kuzey Afrika üzerinde olmuştu.⁸³ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu XVI.-XX. yüzyıllar arasında bugünkü Fas devletinden kıtanın güney doğusundaki Somali'ye kadar günümüzde mevcut on üç devletin topraklarını hâkimiyet altına almıştır. Afrika üzerindeki geniş toprakları tek idare altında toplama başarısını gösteren Osmanlı İmparatorluğu; Mısır, Habeş, Cezayir, Trablusgarb ve Tunus eyaletlerine sahipti ve bu bölgeleri salyane (senelik maaş) usulü ile idare etmişti. Ayrıca Afrika'daki Müslümanların tamamına yakını ya Osmanlı hâkimiyetine girmiş ya da Sudan bölgesinde olduğu gibi padişahı halife olarak kabul ederek onun adına camilerinde hutbe okutmaya başlamışlardı.⁸⁴

⁸⁰ Numan Hazar, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti ve Afrika Siyaseti," *Devr-i Hamid (Sultan II. Abdülhamid)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2011), 4. Cilt, içinde, 191-192.

⁸¹ A.g.e., 193.

⁸² Mehmet Temel, "Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne ve Milli Mücadeleye Bakışı," *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/I, Ocak 1998, 120, 122-124.

⁸³ Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003), 80.

⁸⁴ Ahmet Kavas, *Osmanlı Afrika İlişkileri*, 2. Baskı (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013), 33-36.

Bunlara ilaveten, Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'daki birçok ülke ile yakın ilişkileri de bulunmaktaydı. Bu ülkeler arasında ilk akla gelenler, Çad Gölü civarının en güçlü hanedan devleti Bornu Sultanlığı, Mali Cumhuriyeti topraklarındaki Songay Sultanlığı ve Afrika boynuzu olarak bilinen bugünkü Somali Cumhuriyeti ve onun art ülkesi konumundaki bugünkü Etiyopya'nın güney doğu sınırında yer alan Harar Emirliği idi. Ayrıca İslam tarihi kaynaklarında Habeşistan olarak geçen ve bugün Somali, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Sudan ve Uganda'yı da içine alan bölge üzerindeki emirlikle; Sudan ile Çad devletleri arasında yer alan Kordofan, Darfur, Sennae ve Func Sultanlıkları ile Hint Okyanusu sahillerinde günümüz Kenya ve Tanzanya üzerinden Mozambik'in güneyine kadar uzanan kıyı boyundaki Zengibar Sultanlığı'yla da yakın ilişkileri vardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu devletlerle olan ilişkileri, sömürgeciliğin Afrika'nın hemen her yerine yayılmasına kadar devam etmiştir.⁸⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'daki hâkimiyetine ilk darbe, daha önce bahsedildiği üzere, 1884-1885'teki Berlin Konferansı'ndan çok önce, Fransa'nın 1830 yılında Cezayir'i işgal etmesiyle vurulmuştu. Ancak, konferansın başlamasından on yıl öncesine kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan Afrika toprakları hala büyük bir alanı kaplamaktaydı. Bu dönemde, Tunus eyaleti, Trablusgarp eyaleti, Mısır eyaleti, Habeş eyaleti ve Mısır eyaletine bağlı Sudan vilayeti Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki topraklardı. Bunlardan Trablusgarp eyaleti, bugünkü Nijer ve Çad Cumhuriyetleri'nin kuzeyindeki bazı yerleşim yerlerini de içermekteydi. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeş eyaleti, bugün bağımsız olan Somali, Eritre ve Cibuti'nin tamamını, Sudan'ın Kızıldeniz'deki kıyılarını ve bugünkü Etiyopya'nın Harar bölgesini kapsamaktaydı.⁸⁶

Yeni Emperyalizm döneminde, Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerinin sonucu olarak, Afrika'da hiçbir Müslüman idare kalmadığı gibi, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı eyaletler de birer birer elden çıkmıştır. 1881'de Tunus Fransızların, 1882'de Mısır ve ona bağlı Kızıldeniz'in batısından Somali'ye kadar uzanan eski Habeş eyaleti İngilizlerin olmuştur. Osmanlı'nın son kalesi konumundaki Trablusgarp ise 1912'de İtalyanların eline geçmiştir.⁸⁷

Yeni Emperyalizm döneminde imparatorluğun başında bulunan II. Abdülhamit, araştırmacıların da ifade ettiği gibi, devletlerarası politikada Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini korumasının yaşamsal bir sorun olduğunu anlamıştı. Bu nedenle uyguladığı dış politika prensip itibarıyla basit, uygulanış yönünden karmaşık ve zordu. Onun temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun barış içinde yaşamasını ve mevcut durumun korunmasını sağlamaktı. Devletlerarası rekabetin ülke üzerinde yoğunlaştığı bir zamanda, bu siyaseti izlemek oldukça güç olmasına rağmen, II. Abdülhamit, sömürgeci Batı'nın Osmanlı ülkesini bir türlü

⁸⁵ A.g.e., 41, 52.

⁸⁶ Hazar, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti ve Afrika Siyaseti," 186.

⁸⁷ Kavas, *Osmanlı Afrika İlişkileri*, 234.

tamamen paylaşamamasının nedenini fark etmekte gecikmemiştir. Avrupa devletlerinin bu bölgede birbirleri ile çelişen çıkar ve ihtirasları vardı. Böylece, II. Abdülhamit, Avrupa'nın önemli sorunları konferans kanalıyla çözme siyasetinin en zayıf noktasını keşfetmiş oluyordu. O siyasal iktidarı boyunca bu gerçeği Batı ile ilişkilerinde büyük bir beceriyle, Osmanlılar lehine bir koz olarak kullanmıştır.⁸⁸

Denge politikası ile aynı dönemde uygulanan Panislamist politika sayesinde II. Abdülhamit İmparatorluğun toprak bütünlüğünü, otuz yıldan fazla bir zaman boyunca korumaya çalıştı. Osmanlı İmparatorluğu'na göz diken sömürgeci Avrupa devletlerine karşı artık güçsüz kaldığını bildiğinden, imparatorluktan bir parça almak veya buna giden yolu açmak yönünde bir girişim olduğunu düşündüğü her uluslararası oluşuma müdahil olmaya çalıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun da topraklarının olduğu Afrika'nın paylaşılmasının temellerini atan Berlin Konferansı'na veya Batı Afrika Konferansı'na II. Abdülhamit'in de katılmak istemesi işte bu nedendendir.

Osmanlı İmparatorluğu, Berlin Konferansı'na katılan tek Müslüman devlet olduğu için konferansta konuşulan yerlerdeki Müslümanları korumaya yönelik sıkı bir politika izlemiştir. Ayrıca, Kuzey Afrika'da toprakları olan bir ülke olmasına rağmen, Batı Afrika'daki arazilerin ana konu olduğu Berlin Konferansı'na katılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun, her hâlükârda kendinden parça koparmak isteyen Batılı güçlere karşı topraklarını korumak amacıyla olduğunu göstermektedir. Hem topraklarını korumak hem de hala Düvel-i Muazzama arasında olduğunu kanıtlamak isteyen Osmanlı İmparatorluğu, içinde bulunduğu zor duruma rağmen, kendine bu kurtlar sofrasında bir yer bulmak için elinden geleni yapmıştır.

⁸⁸ Mim Kemal Öke, “Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garp Politikaları (1876–1909),” Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları III* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1982) içinde, 266–267.

İKİNCİ BÖLÜM

KONGO SORUNU VE BERLİN KONFERANSI

Kongo'nun bir sorun olarak ortaya çıkması, görünürde burayı hâkimiyetinde bulunduran Portekiz'in ve burayı elde etmeye çalışan Fransa'nın çatışmasının bir sonucuydu. Çünkü gittikçe zayıflayan ve elindeki toprakları koruyamayan Portekiz'in sömürgeleri, yeni sömürgeci devletler için uygun bir hedefti. Ama Kongo sorunu Berlin Konferansı'nın toplanmasının tek nedeni değildi. Esas neden, devletlerarasında giderek artan sömürü yarışıydı. Her şeyden önce İngiltere ile Fransa arasında Yedi Yıl Savaşları'ndan sonra hız kazanan rekabet vardı.

Ayrıca siyasi birliklerini tamamlayan ve zengin Afrika topraklarını sömürmek isteyen İtalya ve Almanya vardı. Bunlara ilaveten Belçika Kralı II. Leopold'un sömürge elde etme arzusu, sömürgeci devletleri hâlihazırda Portekiz'in denetiminde bulunan ve Afrika'nın en zengin bölgeleri arasında olan Kongo Havzası'nı paylaşma konusunda karşı karşıya getirmiştir. O dönem Avrupa'daki devletlerarası ilişkiler üzerinde büyük bir etkisi olan Alman Şansölyesi Bismarck, konuya müdahale ederek, Berlin'de bir konferans toplanmasına ön ayak olmuştur.

Almanya'nın Müdahalesi

Siyasi birliğini tamamlayan ve sömürge elde etmek için girişimlere başlayan Almanya, sömürgeleştirilmemiş tek yer olan Afrika ile ilgili olan gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Ama yeterli deniz gücü ve nüfusu olmayan Almanya, sömürgeci bir politikaya karşı ilk başta çekimser bir tutum takınmıştır.

Bismarck 1882 ilkbaharında Reichstag'da yaptığı konuşmada Alman İmparatorluğu'nun kolonist bir politika izlemeyeceğini söylemişti. Çünkü Almanya'nın bu işlerde kullanabileceği ne güçlü bir donanması ne de kolonilerine göndereceği yeterli nüfusu vardı. Onun amacı, nüfusu ülkede tutmaya çalışarak, dışarıda Alman tüccarlarının kazanç sağlayacağı limanlar kurmaktır. Bu amaçla Angra Pequena'da, Kamerun'da, Samoa'da ve Fernando Po'da Alman üsleri kurulmuştu. Fakat araştırmacıların ifade ettiği üzere, 1883'te daha etkili bir adım atmaya karar veren Alman Şansölyesi, 26 Şubat 1884'teki Anglo-Portekiz Antlaşması'ndan sonra Kongo anlaşmazlığını fark etti ve Uluslararası Kuruluş'un iddialarının, Fernando Po'daki üs sayesinde Almanların kıtanın içine girmesi için bir fırsat oluşturduğunu kısa sürede kavradı. Ama Almanya'nın küçük üsleri de ona hiçbir yetki tanımıyordu. Bismarck'ın elindeki en güçlü koz Uluslararası Kongo Kuruluşu idi. Bu kurumun Afrika'daki iddiaları Bismarck'ın Afrika'ya girmesini sağlayabilirdi. Bu nedenle Uluslararası Kuruluş'un gittikçe cılızlaşan sesi ve iddiaları Şansölye sayesinde yeniden hayat buldu. Ayrıca Anglo-Portekiz Antlaşması'yla ticari açıdan birçok önemli yerin Portekiz'e kaptırıldığını düşünen Manchester, Birmingham ve Glasgow

ticaret odalarıyla birlikte Hollanda ve Belçika ticaret kuruluşları da bu sese katıldı ve hep bir ağızdan Şubat 1884 Antlaşması'na tepki göstermeye başladılar. Son darbe için Bismarck bizzat harekete geçti ve Londra'ya, Anglo-Portekiz Antlaşması'nın kimse tarafından tanınmayacağını, Kongo bölgesinin sadece Portekiz'in yönetimine bırakılmasına Almanya'nın hazır olmadığını ve Almanya'nın kendi ticari çıkarları için böylesine önemli bir bölgenin Portekiz koloni yönetimine bırakılmasının kabul edilmeyeceğini bildirdi.⁸⁹

Batı Afrika'daki sorunu, Afrika'nın paylaşılmasının bir anahtarı olarak gören Bismarck, kısa sürede Avrupa'daki devletlerarasında bulunan ilişkileri dikkatlice değerlendirip, kendisine sömürgecilik alanında engel çıkarabilecek iki devlet olarak gördüğü İngiltere ve Fransa'nın tutumlarına göre bir yol çizmiştir. Bu bağlamda Kongo sorunu, Avrupa'daki dönemin güçler dengesini ve ittifaklar meselesini anlamamız açısından önemli bir gösterge teşkil eder.

Bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler sunan De Leon'un aktardığı üzere, Bismarck, İngiltere ve Fransa için çok farklı bir politika takip etti. Almanya'ya karşı bir cephe almamaları için onları korurken, birleşmelerini de önlemek amacıyla Fransa'yı kendi yanına çekip İngiltere'yi yalnız bırakmaya karar verdi. Önce Berlin'deki Fransız Büyükelçisi Courcel'le görüşerek Viyana Kongresi kararlarının Kongo Nehri'ne de uygulanıp uygulanamayacağını öğrenmek istedi. Daha sonra bu kararların Nijer Nehri'ne de uygulanmasının mümkünatını bilmek istedi. Bunları sağlamak amacıyla da Berlin'de toplanacak bir konferans yapılmasını önerdi. Bismarck ayrıca Courcel'e Afrika'da Fransa'nın istemediği Alman yerleşkelerinin bir an önce boşaltılabileceğini de bildirdi. Daha önce, İngiltere'nin tekelinde olan Nijer Nehri'ne girmeye çalışan ama bunu başaramayan Fransa bu teklifi kısa sürede kabul etti. Almanya ve Fransa, Avrupa Devletleri ve Amerika'ya bildiriler göndererek, Batı Afrika sorununu çözmek amacıyla Berlin'de bir konferans toplanması konusunda anlaştıklarını bildirdiler. Bu konferansta ele alınacak konuların ilki, Kongo Nehri'nin ağzı ve su yolu üzerindeki ticaretin serbestliği; ikincisi, Viyana Kongresi'nde kabul edilen–daha sonra Tuna Nehri'nde de uygulanmasına karar verilen – kararların Kongo ve Nijer nehirlerinde de uygulanması ve üçüncü olarak da, Afrika kıyısında yapılacak işgallerin geçerli sayılması için gerekli olan formalitelerin belirlenmesiydi. Bu konular üzerinde bir karara varmak amacıyla 15 Kasım 1884'te Berlin'de yapılacak bir konferansa, konuyla ilgili olan devletlerin temsilciler göndermesi istendi.⁹⁰

⁸⁹ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 21; Daniel De Leon, "The Conference at Berlin on the West-African Question," *Political Science Quarterly* - Vol. 1, No.1, Mar., 1886, 120, 124-125; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 602.

⁹⁰ De Leon, "The Conference at Berlin on the West-African Question," 125-127.

Konferans Fikrinin Oluşması ve İlk Adımlar

XIX. yüzyılda Avrupa devletleri, menfaatlerinin çakıştığı ve sorun olarak gördükleri her konuyu konferans toplayarak çözüme kavuşturmayı gelenek haline getirmişlerdi. Bu sorunlardan biri olan Batı Afrika meselesini çözmek amacıyla Almanya; Fransa ile birlikte hareket ederek, Berlin’de yapılacak konferansta Tuna Nehri’ndeki sistemin Kongo’ya da uygulanmasını teklif etti. Berlin’deki Fransa Büyükelçisi Baron de Courcel, 29 Eylül’de Prens Bismarck’a yazdığı bir mektupta Afrika’da bir komşusu olarak gördüğü Almanya ile ortak anlayış ve iyi niyetli düşünceler içinde bir ilişkiye başlama konusunda sabırsız ve Kongo Nehri’ndeki ticaretin serbest olmasını desteklemekte olduğunu yazmıştır. O bu konuda Fransa’nın düşüncelerinin Almanya ile aynı olduğunu belirtmiş ve Almanya ile Fransa’nın bu sorunla alakalı olan tüm devletleri bir konferansta buluşturma fikrini beraber aldıklarını söylemiştir.⁹¹

Daha önce de belirtildiği gibi, Fransa ile Almanya’nın ortak hareket etmesi, Bismarck’ın İngiltere ve Fransa’ya karşı izlediği farklı politikadan kaynaklanmaktaydı. Takip ettiği bu politika sayesinde Bismarck, Fransa’yı kendi yanına çekmeyi başarmıştı. Şimdi de hem Afrika’da toprağı bulunan hem de Rusya, Avusturya-Macaristan gibi Afrika’da toprağı bulunmayan dönemin büyük devletlerini bir konferansta toplayarak, Avrupa’nın merkez gücü haline geldiğini İngiltere’ye gösterecek ve yine bu konferans sayesinde Afrika’da sömürge elde edebilecekti.

New York Times, Avrupa’nın diğer devletlerinin basınından da konferansla ilgili haberlere yer vermesi açısından önemli bir haber ve bilgi kaynağıydı. *New York Times*’ın 9 Ekim 1884 tarihindeki baskısında yer verdiği, *Temps* gazetesinin 8 Ekim 1884 tarihli baskısında, Brüksel’den gelen bir mektup yayınlanmıştır. Bu mektuba göre, İngiltere, Amerika, Fransa, Portekiz, İspanya, Hollanda ve Belçika’yı temsil eden delegeler, muhtemelen Kasım ayının sonunda toplanacak ve Batı Afrika sorununun görüşüleceği, uluslararası bir konferansa katılacaklardı. Mektupta ayrıca Fransa ve Almanya’nın Kongo ve Nijer Nehri’ndeki, tüm ülkelere açık olan, ticaret serbestîsinin güvenceye alınmasına dair bir takım teklifler sunma konusunda anlaştıkları belirtilmektedir. Ayrıca Afrika’daki henüz işgal edilmemiş yerlerin bir güç tarafından işgal edilmesinin hangi şartlara bağlı olduğunun kararlaştırılması ve burada Tuna Komisyonu’na benzeyen Uluslararası Kongo Komisyon’un oluşturulması da istenmekteydi.⁹²

Osmanlı arşiv belgelerinde konuyla ilgili olarak yer alan telgraflar, *New York Times* aracılığıyla edindiğimiz yukarıdaki bilgiyi teyit eder niteliktedir. Bu telgraflara göre,

⁹¹ “The Congo Conference,” *New York Times*, 15 Ekim 1884; BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), İ.DH (İrade Dahiliye), 00950/75137, belge no: 4.

⁹² “Talk of the Day In Paris,” *New York Times*, 9 Ekim 1884; BOA, İ.MMS (İrade Meclis-i Mahsus), 00079/3438, belge no: 14; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 12; BOA, İ.MMS, 00079/3437, belge no: 3.

konferansın toplanma amacı; Batı Afrika'daki ticaretin geliştirilmesi, bu yönde hazırlanacak kanunlar ve bu ticaretten herkesin eşit oranda yararlanmasını sağlamak amacıyla düzenlemeler yapmaktı. Osmanlı İmparatorluğu'na 5 Kasım 1884 tarihinde gönderilen telgrafta da bildirildiği üzere, konferansın üç ana hedefinden ilki, Kongo ve Nijer nehirlerinin ve bu nehirlerin kollarının üzerinde ticaret serbestliğinin oluşturulması; ikincisi, birden fazla devletin toprağından geçen nehirler üzerindeki gemi trafiğine serbestlik sağlamak amacıyla Viyana Kongresi'nin 108. ile 116. maddeleri arasındaki usulün kabul edilip, Tuna Nehri'nde uygulanan yönetmeliğin Kongo'ya da uyarlanması; üçüncüsü de Afrika sahilinde yeniden gerçekleştirilecek toprak himayelerinin geçerli kabul edilmesi için uyulması gereken formalitelerin belirlenmesiydi. Bu son hedefin amacı ve anlamı, bundan böyle Afrika arazisinden bir yerin işgalinin gerçek olarak kabul edilmesi için oranın fiilen işgal edilmesi şartının resmileşeceğıydi.⁹³ Gerek *Temps* gazetesindeki haberlere gerekse Osmanlı arşiv belgelerindeki konferansla ilgili belgelere göre, konferansta Batı Afrika'daki ticaretin geliştirilmesi, bu ticaretten herkesin eşit bir şekilde faydalanması ve bu ticaretin güvenliğinin sağlanması amacıyla düzenlemeler yapılması öngörülmekteydi. Ancak konferansın henüz toplanmadan çok fazla sorunla karşılaşmasıyla beraber farklı konulara da gebe bir toplantı olacağı anlaşıldı. Çünkü çıkar çatışmalarının üst seviyede olduğu bir bölge hakkında karara varmak görüldüğü kadar kolay değildi.

Örneğin, 12 Ekim 1884'teki baskısında Londra'dan edindiğı bir haberi paylaşan *New York Times* gazetesine göre, Berlin'de yapılacak olan Kongo Konferansı, Almanya tarafından İngiltere'ye karşı bir konferans olarak düşünülmüştü ve Alman yayın organları, Prens Bismarck'ın İngiltere'nin ilerideki kolonyal hâkimiyetine karşı çıkmak amacıyla büyük bir kıtasal ittifak amacıyla olduğunu gizlemiyordu. Bu yüzden de küçük güçlerin konferans davetini isteklice kabul etmekteydi ve konferansta İngiltere'nin yegâne dostları sadece İtalya ile Danimarka olacaktı. İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord Granville Osmanlı'ya gönderdiği telgraflarda bu durumdan yakınmakta ve konferans fikrinin ilk olarak İngiltere'nin ortaya attığını söylemekteydi.⁹⁴

Ancak *New York Times*, 12 Ekim 1884 tarihli baskısında yer verdiği bir *Temps* gazetesi haberinde bu iddianın tam aksini de yayınlayarak, olayın iki farklı yorumunu gözler önüne sermiştir. Bu habere göre, Kongo Konferansı gelişmiş bir devletin üzerinde hâkimiyet kurmak

⁹³ BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 6; BOA, İ.MMS, 00079/3437, belge no: 3; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 14; BOA, İ.MMS, 00079/3441, belge no: 5.

⁹⁴ "News of the Old World," *New York Times*, 12 Ekim 1884; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no:12.

amacıyla toplanmıyordu. Katılımcıların tek derdi Afrika'daki topraklardı ve konferansa davet edilen tüm Avrupalı güçler alınan kararlara bağlı kalmak niyetindeydi.⁹⁵

Bu iki farklı yorumdan ikincisine yakın duran İngiltere Dış İşleri Bakanı Earl Granville, Prens Bismarck'ın Kongo işleriyle alakalı olarak Berlin'de yapılacak konferansa İngiltere adına katılacağını fakat konferansta konuşulacak konuların Kongo ticaretiyle alakalı olması gerektiğini, belirtmiş; ayrıca Batı Afrika'daki Fransız işgal bölgeleriyle ilgili olan sorunların gündemin dışında tutulmasını şart koşmuştur.⁹⁶

Katılımcıların sayısının fazla olmasına rağmen konferansta neler konuşulacağı daha çok Londra, Berlin ve Paris hükümetleri arasında görüşülmüş ve belirlenmiştir. Hatta *New York Times*'ın 12 Ekim 1884 tarihli basımında yer verdiği *Voss Gazette'nin* haberine göre, konferansta konuşulacak konuları belirleyen Almanya idi. Ancak aynı habere göre bu konular değiştirilebilirdi.⁹⁷

Konferansta konuşulacak konuların belirlenmesi dışında bu hazırlık döneminde dikkati çeken bir başka gelişme de, konferans toplanmadan önce, Stanley ve Brazza'nın asistanının yardımlarıyla Fransa'nın ve Uluslararası Afrika Kurulu'sunun sınırlarının kesinleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmasıydı.⁹⁸

Fransa, İngiltere ve Almanya arasında konferans hususunda yoğun bir trafik yaşanırken, henüz çok aktif olarak göze çarpmayan ancak konferansın başlamasıyla beraber ileride en aktif ve diğer devletlere en muhalif devlet konumunda olacak olan Portekiz ise İspanya ile görüşmeler yapmaktaydı. Bu iki ülke, Berlin Konferansı'nın Aşağı Kongo'daki Portekiz hâkimiyet bölgeleriyle ilgilenme hakkına ortaklaşa karşı çıkma kararı aldılar. Eğer konferans Portekiz'in bu ülkede hâkimiyet iddiasında bulunduğu yerlerle ilgilenmekte ısrar ederse İspanya ve Portekiz, temsilcilerini geri çekeceklerini duyurdular.⁹⁹ Bu da Portekiz'in de konferansa tıpkı İngiltere gibi şart öne sürerek katılmayı kabul ettiğini gösterir.

Katılımcı ülkelerden en dikkat çekenlerden biri de Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Amerika'nın ilk bakışta Afrika ile bağlantısız olduğu düşünülse de konferansa çağırılma nedenlerine bakılınca aslında görüşmelerde önemli rollerden birine sahip olduğu görülür. Amerika'nın konferansa katılmasının üç nedeni vardı. Birincisi, Amerika, Afrika Uluslararası Kurulu'sunu tanıyan ilk devletti; ikincisi, Amerika'nın nüfusunun, anavatanı Afrika olan

⁹⁵ *Temps* gazetesinden naklen "News of the Old World," *New York Times*, 12 Ekim 1884; BOA, İ.MMS, 00079/3441, belge no:1.

⁹⁶ "The Congo Congress," *New York Times*, 14 Ekim 1884.

⁹⁷ "European Colonial Questions," *New York Times*, 18 Ekim 1884.

⁹⁸ *Voss Gazette*'den naklen "To Consider African Question," *New York Times*, 21 Ekim 1884.

⁹⁹ "Current Foreign Topic," *New York Times*, 30 Ekim 1884.

6.000.000 siyahîyi de içinde barındırmasıydı ve üçüncüsü, Amerikalıların Afrika'da en çok keşif yapan ülkelerden biri olmasıydı.¹⁰⁰

Bununla birlikte konferansa katılan devletler arasında en ilginç ve karmaşık hikâyeye sahip olan devlet, Osmanlı İmparatorluğu idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa katılma durumu krize neden olmuş ve ancak konferans öncesinde yoğun diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ile çözüme kavuşabilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Konferansa Katılması

Berlin Konferansı 14 ülkenin katıldığı ve Batı Afrika'nın geleceğinin tartışıldığı büyük çaplı bir konferanstı. Ama Osmanlı İmparatorluğu ilk başlarda konferansa davet edilmemişti. 6 Kasım 1884 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Berlin Elçiliği'nden gelen telgrafta, Almanya'nın Fransa ile birlikte hareket ederek bir konferans düzenlediği ve ilgili devletlere davetnameler gönderildiği belirtilmiştir. Telgrafa göre, Osmanlı hükümeti, bu konferansa büyük devletlerle beraber Afrika'yla alakası olmayan bazı küçük devletler de çağırıldığı halde Osmanlı'nın davet edilmemesini dikkat çekici bulmuştur. Osmanlı bunun nedenini Almanya'ya sormuş ve buna cevaben Osmanlı Berlin Elçiliği'nden gelen telgrafa göre, Osmanlı'nın konferansa katılmasına ne Almanya ne de Fransa'nın itiraz etmemiştir. Hatta elçinin aktardığı üzere, Almanya, bu duruma özgü tek bir seferlik nezaket örneği göstererek, diğer devletlere gönderdiği tebligatın cevabını alır almaz Osmanlı İmparatorluğu'nu da konferansa resmen davet edecektir. Ancak davetnamenin gecikmesi bir krizin doğmasına neden olmuştur.¹⁰¹

Davetiyenin gelmesi beklenirken, Osmanlı hükümeti konferansa katılabilmek için birçok uluslararası siyasi görüşme yapmıştır. Bunun en önemli nedeni Berlin'e davetiye konusunda tam olarak güvenilmemesi ve işi sağlama alma isteğiydi. Nitekim 16 Kasım 1884 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu Berlin Elçiliği'ne gelen telgrafa göre, diğer devletlere davetname gönderilmesine rağmen, Osmanlı İmparatorluğu davet edilen ülkeler arasında değildi. Osmanlı Hükümeti bunun üzerine Berlin Elçiliği'ne bir itirazda bulunmuş ve davetiyenin unutulup unutulmadığını sormuştur. Bu soruya cevaben gönderilen yazıda Alman Şansölyesi Bismarck, Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa unutulduğu için değil, hiç davet edilmemesi yönünde bir karar alındığı için çağırılmadığını bildirmiştir. Bismarck'a göre bu kararın nedeni, konferansta konuşulacak konuların Afrika'nın batısını ilgilendirmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının ise Afrika'nın kuzeyinde olmasıydı. Eğer bu konferansta bir Osmanlı temsilcisi bulunur ise diğer devletler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun

¹⁰⁰ *New York Times*, 16 Ocak 1885.

¹⁰¹ BOA, İ.MMS, 00079/3441, belge no:5; BOA, İ.MMS, 00079/ 3438, belge no: 4.

Afrika'daki topraklarının da konferans konuları arasına alınması ihtimali doğabilir; bu durum da Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine olabilirdi.¹⁰²

Osmanlı İmparatorluğu bu açıklamaya rağmen konferansa davet edilmesi konusunda ısrar etmiş ve bunu bir telgrafla ayrıntılı bir şekilde şöyle açıklamıştır:

Hukuk müşavirlerinin 9 Kasım 1884 tarihli araştırma belgelerinin tercümesidir: Almanya Devleti, Batı Afrika ile alakalı sorunu çözmek için Berlin'de bir konferans toplanmasını teklif etmiş ama bu konferansa konuyla alakalı devletlerin yanı sıra alakasız olan Rusya ve Avusturya gibi devletleri de davet etmiştir. Ancak Osmanlı'ya davetname gönderilmemiştir. Bu konu gündeme alınmış ve Meclis-i Hass-ı Vükela'da bir karar verilmeden önce şu konular sorulmuştur. Öncelikle 1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Avrupa'da toplanan konferansların yeteri kadarına Osmanlı da katılmış mıdır? İkinci olarak Paris antlaşmasının 20. maddesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletlerine dâhil olduğu yazılı olmakla bu sıfat Osmanlı'nın Avrupa Devletleri'nin toplantılarına katılmasını gerektirmez mi? Eğer gerektirirse bu defa Osmanlı İmparatorluğu bu konferansa davet olunmamış olduğu için konferansı düzenleyen Almanya'ya uyarıda bulunulmazsa Paris Antlaşması ihlal edilmiş olmaz mı? Bunlara ek olarak; Osmanlı 1856'dan beri kendi çıkarlarını ilgilendiren konularda Avrupa'da toplanan büyük konferansların hepsine çağırılmış ise de bazı özel meseleler için toplanan küçük konferanslara çağırılmamıştır. Örneğin, Lüksemburg Dukalığı meselesi için 1867'de Londra'da toplanan konferansa sadece Almanya, Avusturya, İngiltere, İtalya, Fransa, Rusya ve Felemenk devletleri davet olunmuştur. Buna ek olarak Fas'ta yapılacak himaye hakkını araştırmak için 1880'de Madrid'de toplanan konferansa da Osmanlı çağırılmamıştır. Ama şimdi toplanacak Kongo Konferansı'nda işgal, zapt ve istila haklarıyla alakalı karara bağlanacak olan konuların, daha sonra, bizim de toprağımız olan, Afrika'nın geri kalanında da uygulanması talep edilebilir. Bu nedenle toplantıya katılmayan devlet buna mecbur değilse de bu durum Paris Antlaşması'nı ihlal etmek olacaktır. Bunlardan dolayı ve konferansa katılan devletler sayesinde bu konferansın genel ve büyük toplantı haline gelmesi nedeniyle, gerek konuşulacak konularla alakası olduğu için ve gerek Avrupa devletleri arasına dâhil olduğumuz için bu konferansa katılmak, İtalya devleti gibi hakkımızdır.¹⁰³

Telgraftan da anlaşıldığı üzere, Osmanlı İmparatorluğu, konferansa katılmaya hakkı olduğunu belirtmiş ve bunu 1856 Paris Antlaşması'nda kendisinin de büyük devlet olarak kabul edilmesine ve konunun Osmanlı İmparatorluğu'nun da topraklarının bulunduğu Afrika'yla ilgili olmasına dayandırmıştır. Osmanlı'nın konferansa katılma konusunda ısrarcı olmasının bir nedeni de, İtalya'nın da ilk başta konferansa davet edilmemişken, ısrarlı girişimler sonucunda davetname almış olmasıydı. Osmanlı diplomatları da aynı yolu deneyerek konferansa davet almayı başarmışlardır.¹⁰⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Elçiliği'nden gelen 271 numaralı telgrafta görüldüğü üzere, Osmanlı temsilcilerinin konferansa davet almak için bağlantıya geçtiği,

¹⁰² BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 1.

¹⁰³ BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 5.

¹⁰⁴ BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 2; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no:19.

görüşmeler yaptığı devletlerden biri de İngiltere idi. Aslında İngiltere'nin bir anlamda neden konferansa katıldığını açıklayan, İngiltere'nin konferans öncesinde Almanya ve Fransa ile yaptığı görüşmeleri özetleyen bu telgraf, Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa neden davet edilmediğini de belirtmektedir. Telgraftan anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlı temsilcileri Kongo Konferansı'na devletlerinin katılımını sağlamak için İngiliz hükümetinden Dış İşleri Bakanı Lord Granville ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Lord Granville, İngiltere'nin bu konferansın aleyhinde olmadığını hatta böyle bir konferansın toplanmasını ilk önce İngiltere'nin teklif ettiğini ancak bu tekliften sonuç çıkmadığını belirtmiştir. Şimdi ise Granville'e göre, Almanya, Fransa ile ortaklaşa hareket edip, "Kongo" ve "Nijer" nehirlerinde serbest ticaretin oluşturulması ve Batı Afrika'da bulunan "vahşi" memleketlerin nasıl zapt ve işgal edileceği ile oralara göçmenlerin yerleştirilmesini ilgilendiren kanunların oluşturulması için Berlin'de bir konferansın toplanmasını teklif etmiştir. İngiltere bu teklifi aslında kabul etmişse de davetnamede verilen bilgilerde belirsizlikler olduğu için bir takım açıklamalar talep etmiştir. Yine aynı telgrafa göre, Almanya, Fransa'dan başka, bu konuyla doğrudan doğruya alakası olduğu için önce İngiltere, Belçika, İspanya, Portekiz, Felemenk ve Amerika daha sonra da İtalya tarafından gerçekleştirilen talep üzerine İtalya, Avusturya ve Rusya'ya da davetname göndermiştir ve bu devletlerin hepsi de davete icabet edeceklerini bildirmişlerdir. Ayrıca Lord Granville, Avusturya, Rusya gibi Afrika'da toprakları bile olmayan bazı devletlerin davet edilirken, Afrika'da toprakları olan Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa davet edilmemesini de şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmiştir. "Eğer davetnameleri İngiltere gönderseydi Osmanlı'ya da bir davetname gönderilme konusunda tereddüt dahi edilmezdi" diyerek Osmanlı'ya desteğini belirtmiş; "eğer Osmanlı konferansa katılmak istiyorsa İtalya gibi hareket etmeli ve ısrarcı olmalıdır" sözleriyle de Osmanlı'ya nasıl bir yol izlemesi konusunda tavsiyede bulunmuş ve Osmanlı'nın konferansa katılmasına İngiltere'nin tamamıyla destek vereceğini ifade etmiştir.¹⁰⁵

Daha önce de belirtildiği gibi, İngiltere 1878'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmiş ve önce Kıbrıs'ı daha sonra da Mısır'ı işgal ederek Doğu Akdeniz ticaret yolunu kontrolü altına almıştır. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konferansa katılmasını desteklemesi de muhtemelen yalnız kalmamak içindir. Zira İngiltere, Almanya'nın İngiltere'yi kıta Avrupa'sından izole etme politikasının farkına varmış ve bunu engellemek için harekete geçmiştir. Tıpkı I. Dünya Savaşı'nda, sadece üstündeki yükü paylaşırabilme amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa sokan Almanya gibi; İngiltere de buna benzer bir adım atmış ve Almanya'nın sömürgeleştirmek istediği Osmanlı

¹⁰⁵ BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no:12; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 11.

İmparatorluğu'yla yakınlık kurarak, Bismarck'ın tüm çabalarına rağmen İngiltere'nin Avrupa politikasından dışlanamayacağını göstermek istemiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde konuyla ilgili olarak yer alan başka bir telgraftan Osmanlı Hükümeti'nin konferansa davet edilmek için Almanya ile de iletişime geçtiği anlaşılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Berlin Elçiliği'nden gelen 191 numaralı telgrafa göre, Osmanlı Berlin Büyükelçisi Said Paşa Kont Hatzfeld ile görüşmüş; bu görüşmede, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik dostane tavrına gönderme yapmış ve Osmanlı'nın bu konferansa katılmamasının iki devlet arasındaki ilişkiler nezdinde pek hoş karşılanmayacağını ifade etmiştir. Kont Hatzfeld cevap olarak konuyu Prens Bismarck'a aktaracağını ve ondan gelen cevabı da Said Paşa'ya iletceğini söylemiştir. Alman Dış İşleri Bakanlığı'ndan gelen cevapta, Prens Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa katılmasına iyi gözle baktığı belirtilmiştir. Ayrıca Almanya'nın bu olayda Fransa ile birlikte hareket etmesinden dolayı, Fransa'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun da konferansa müracaat ettiği ve Almanya'nın da bu müracaata itiraz etmediği söylenmiştir. Kont Hatzfeld ilaveten Fransa kabinesinin bu konuya bir itirazı olmadığını ve en yakın zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nu konferansa davet için gerekli talimatın telgrafla gönderileceğini bildirmiştir.¹⁰⁶ Bu telgraf Almanya'nın konferans konusunda Fransa ile birlikte hareket ettiğini bir kez daha göstermesi açısından önemlidir.

İngiltere ve Almanya ile yaptığı görüşmeler sonunda Osmanlı İmparatorluğu çabalarının karşılığını almış ve kendisinin de konferansa katılmasını sağlamıştır. Yapılan yazışmalarda Osmanlı İmparatorluğu'na konferansa katılım davetinin posta ile gönderildiği belirtilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu temsilcisi sıfatıyla konferansa katılacak Osmanlı Berlin Elçisi Said Paşa'ya ihtiyaç duyulan belgelerin gönderilmesine gerek olduğu bildirilmiştir. Ayrıca, konferansın yakın tarihte toplanacak olması, davetnamenin ise daha sonra gelecek olmasından dolayı Almanya, Fransa'ya Osmanlı temsilcisinin konferans davetnamesi olmadan konferansa katılacağını bildirmiş, Fransa da bu karara itiraz etmemiştir.¹⁰⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa davet edilmesi kararından sonra, Almanya Dış İşleri Bakanlığı konferansa katılacak olan Osmanlı temsilcilerinin sayısını ve isimlerini talep etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, kendisini temsil etmesi için önce telgraf ve Posta Nazırı İzzet Efendi'yi düşünmüş ancak sağlık sorunları nedeniyle İzzet Efendi'nin konferansa katılamaması yüzünden yerine Berlin Elçisi Said Paşa'yı görevlendirmiştir. Said Paşa'ya daha önceden kararlaştırıldığı gibi 25,000 Frank harcırah verilmesi onaylanmıştır. Berlin'deki Osmanlı

¹⁰⁶ BOA, İ.MMS, 00079/3437, belge no: 4; BOA, İ.MMS, 00079/3438, belge no: 15.

¹⁰⁷ BOA, İ.MMS, 00079/3437, belge no: 1.

Elçiliği'nde hiç Ateşemiliter olmaması nedeniyle, Osmanlı Berlin Elçiliği Müsteşarı Ohan Efendi de fen memuru sıfatıyla konferansa tayin edilmiştir.¹⁰⁸

Konferansın Seyri

Afrika'nın kaderinin konuşulacağı Kongo Konferansı 15 Kasım 1884 - 26 Şubat 1885 tarihleri arasında Berlin'de toplanmış ve başkanlığını Alman Şansölyesi Otto von Bismarck yapmıştır. Daha önce belirtildiği üzere, konferansa 14 ülke temsilcileri katılmıştır. Bunlar şu isimlerdi: *Almanya*; Otto von Bismarck, Paul von Hatzfeld, Clemens Busch ve Heinrich von Kusserow, *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu*; Emerich Szechenyi de Sarvari Felsö-Videk, *Belçika*; Gabriel Auguste van der Straten-Ponthoz, Auguste Lambermont, *Danimarka*; Emil von Vind, *İspanya*; Francisco de Benomar, *Amerika Birleşik Devletleri*; John A. Kasson, Henry Shelton Sanford ve teknik danışman olarak Henry Morton Stanley, *Fransa*; Alphonse Chodron de Coursel, *İngiltere*; Edward Malet, *İtalya*; Eduardo de Launay, *Hollanda (Felemenk)*; Philipp van der Hoeven, *Portekiz*; Antonio Jose da Serra Gomes, Antonio de Serpa Pimentel, *Rusya*; Pierre Kapnist, *İsveç-Norveç*; Gillis Bildt, son olarak da *Osmanlı İmparatorluğu*; Mehmet Said Paşa ve Ohan Efendi.¹⁰⁹

Konferans 15 Kasım günü Otto von Bismarck'ın başkanlığında açıldı. Bismarck açılış konuşmasında, bu konferansın sahip olduğu “yüksek, hayırlı ve uzlaştırıcı hedeflerden” dem vurdu. Ama esasen konferans, daha önce devletlere bildirildiği gibi üç ana sorunun çözümü için toplanmış bulunmaktaydı: İlki, Kongo Nehri'ndeki serbest seyrüseferle birlikte ticaretin serbest olması; ikinci olarak, Nijer Nehri'nde seyrüseferin serbest olması; üçüncü olarak, gelecekte Afrika kıtasında gerçekleşecek işgalin hangi şartlarla geçerli olmasının belirlenmesiydi. Bunlar, konferansın olumlu hedeflerini oluşturmaktaydı. Olumsuz olarak ise, konferans kendisini şu andaki hâkimiyet iddialarıyla meşgul etmeyecekti. Konuşmasının sonunda Şansölye, başta yaptığı tanımlamanın altını çizerek şekilde konferansın, milletler arasındaki barış ve iyi niyeti daha da arttırmasını umduğunu belirtmiştir.¹¹⁰

Barış, iyi niyet ve uzlaşma gibi ifadelerle yapılan açılışın ardından konferansa katılan devletler sorunlarını tartışmaya başlamışlardır. *New York Times*'in aktardığı üzere, İngiliz temsilcisi, Sir Edward Malet konuşmasında, Prens Bismarck'ın düşüncelerini tekrarlamış ve görüşülmesi teklif edilen üç konuyu kabul ettiklerini bildirmiştir: Ona göre, İngiltere serbest

¹⁰⁸ BOA, İ.HR (İrade Hariciye), 00295/18660, belge no: 1; BOA, İ.HR, 00295/18660, belge no: 2; BOA, İ.HR, 00295/18661, belge no: 1; BOA, İ.DH, 00957/75711, belge no: 3; BOA, İ.HR, 00295/18660, belge no: 4; BOA, İ.MMS, 00079/3437, belge no: 2; BOA, İ.DH, 00957/75711, belge no: 1; BOA, İ.DH, 00950/75137, belge no: 6; BOA, İ.MMS, 00079/ 3437, belge no: 6.

¹⁰⁹ http://fr.wikipedia.org/wiki/Conference_de_Berlin

¹¹⁰ BOA, Y.A.HUS (Sadaret Hususi Maruzatı), 180/46, belge no: 1-10; “The Congo Conference,” *New York Times*, 18 Kasım 1884.

seyrüsefer kuralını ve bunun Nijer’e uygulanmasına oldukça sıcak bakmakta ancak bu kuralların uygulanmasının gözetiminin uluslararası bir kuruluşa verilmemesini beklemekteydi. Bu görev ve ayrıcalık, Aşağı Nijer’de tescilli hak sahipleri arasında, lider olmasa bile, en önde gelenleri arasında olması nedeniyle İngiltere’nin olmalıydı.¹¹¹ Diğer bir ifadeyle İngiltere kendi idaresinde olan Nijer Nehri’nde de Kongo Nehri’nde uyarlanması tasarlanan seyrüsefer serbestliğini kabul etmekteydi. Ama Nijer Nehri’ndeki tüm kontrolün yine kendisine ait olmasını, başka devlet veya devletlerin buna karışmamasını istemekteydi.

Portekiz ise, Kongo üzerinde hakkı olduğu konusunda ısrar ederek konferansa sunmak üzere bir layiha hazırlamıştır. Layihada Portekizlilerin, tüm ulusların ticaretinin faydasına olacak şekilde Kongo’da düzeni sağlamak amacıyla para harcadıklarını ve kanlarını döktüklerini vurgulamıştır. Yaptığı “fedakârlığın” altını çizen Portekiz, Kongo üzerindeki hak iddialarına rağmen büyük Afrika nehirlerinde seyrüseferin serbest olması kaidesine katıldığını, sahip olduğu diğer kolonilerde uyguladığı kısıtlayıcı tarifeleri Kongo’da uygulama gibi bir niyeti olmadığını ifade etmiştir. Son olarak, Kongo Havzası’nda yapılan ticaret bağlamında, özgürlüğün korunması, malların ve ticaret yapan insanların güvenliğinin sağlanması için ve buna karşılık kâfi bir vergi almayı planladığını belirtmiştir.¹¹²

Portekiz’in konferansa sunduğu layiha, bu ülkenin Kongo’yu kaybetmemek için büyük bir çaba sarf ettiğini göstermektedir. İngiltere nasıl Nijer Nehri’ne tek başına hükmetmek istiyorsa, Portekiz de aynı şekilde Kongo Nehri’ne tek başına hükmetmek istemekteydi. Kongo’da böyle bir hakkının olmasını ise, buraya ilk önce kendisinin gelmesine dayandırmaktaydı. Ayrıca, Portekiz burada kendi çıkarlarını da göz önüne alarak, Afrika’daki diğer büyük nehirlerde seyrüseferin serbest olmasına katıldığını bildirmişti. Bu layihaya bakarak, Portekiz’in hem Kongo’yu elde tutmayı hem de Afrika’nın başka yerlerini ele geçirmeyi hedeflediğini söyleyebiliriz.

Portekiz’in bu iddiasına ilk itiraz çok geçmeden Amerika’dan gelmiştir. *Standard* gazetesinin Berlin’den gelen telgrafına göre, Portekiz temsilcilerinin, Portekiz’in Kongo’da hakkı olduğu konusunda ısrar eden bir layiha sunmaları üzerine Amerika temsilcisi John Kasson iğneleyici bir tarzda cevap vermiş ve Henry M. Stanley’in Aşağı Kongo’ya yaptığı tüm uzun yolculuklar boyunca şu anda iddia edilen, Portekiz hâkimiyeti ve medeniyetine dair hiçbir ize rastlamadığını belirtmiştir. Hatta Stanley’in orada Portekiz haricinde her şeyi bulduğunu söylemiştir.¹¹³ Bu cevabın ardından zaten gergin geçen konferansın tansiyonu bir kademe daha yükselerek devam etmiştir.

¹¹¹ “The Congo Conference,” *New York Times*, 18 Kasım 1884.

¹¹² “The Congo Conference,” *New York Times*, 18 Kasım 1884.

¹¹³ “Events Beyond the Sea,” *New York Times*, 20 Kasım 1884.

Konferansın ikinci oturumuna, Alman Dış İşleri Bakanı Kont von Hatzfeld başkanlık etmiştir. Bu oturumda temsilcilere, Almanya adına sunulan ve konferansın onayına ihtiyaç duyan, bir takım teklifleri içeren bir tasarı sunulmuştur. Bahsi geçen tasarı Afrika’da çeşitli devletlerin sahip oldukları arazilerin sınırlarını belirlemeye yönelikti ve Almanya, Fransa, İngiltere, Amerika, İspanya, Belçika ve Portekiz’in oluşturduğu bir komiteye havale edilmişti. Görevi çeşitli devletler tarafından iddia edilen sınırları kesinleştirmek olan bu komiteye Fransız Büyükelçisi Baron de Courcel başkanlık edecekti. Komitenin toplantılarına yardımcılar ve uzmanlar katılacaklar ve konular buraya gelmeden önce bir hafta boyunca detaylı bir şekilde tartışılacaktı. Ayrıca Almanya Afrika Kuruluşu’nu resmen tanıdığını ve diğer güçlerden de Almanya örneğini izlemelerini beklediğini belirtmiştir.¹¹⁴ Daha ilk gününden itibaren anlaşmazlıkların yaşanması konferansın geleceğiyle ve başarısıyla ilgili soru işaretlerine neden olsa da, konferans düzenli bir şekilde toplanmaya devam etmiştir.

Konferansın bir başka oturumunda farklı konular tartışılmıştır. Örneğin, İtalya temsilcisi, konferansa katılan ve Afrika’da toprağı bulunan devletlerin, Almanya tarafından teklif edilen ve oturumlarda konuşulması gereken konuları içeren taslağa, Kongo’yu ziyaret eden tüm misyonerler, gezginler ve bilginleri korumak için daha fazla katkıda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Henry M. Stanley ise, iç kesimlere yapılacak nakil ücretlerini azaltmak amacıyla Vivi’den Stanley Pool’a bir demiryolu inşası fikrini savunmuştur. Ama asıl önemli tartışma ve karar, Kongo Havzası’yla ilgili olandı. Kongo Komitesi, serbest ticaretin Kongo Havzası’nın batı kısımlarında da geçerli olmasını oy birliği ile kabul etmiştir. Almanya adına Herr Woermann, havzanın doğuya doğru genişletilmesini savunmuştur. Komite, mevcut hâkimiyet haklarının devamı sağlanırken, bölgenin hem doğuya hem de batıya doğru genişletilmesinin desteklenmesinde karar kılmıştır.¹¹⁵

Konferansta dikkat çeken diğer bir konu da İngiltere ile Portekiz’in hem farklı hem de ortak bazı konularda itirazlarda bulunması ve karşı karşıya gelmesiydi. İngiltere, Nijer Nehri üzerindeki hâkimiyetini devam ettirme ve konferansta tartışılmasını engellemeye çalışırken; Portekiz de Kongo üzerinde geçmişten gelen miras haklarının olduğunu iddia etmeye devam etmiştir. Ayrıca Portekiz ile İngiltere, Kongo Havzası’nın sınırlarının belirlenmesi konusunda da karşı karşıya gelmişlerdir. Bu konuda konferans Henry M. Stanley’in doğu sahilini ilgilendiren planını temel alıp üstünde oynamalar yapmayı hedeflemiştir. Alman Gezin ve etnolog Adolf Bastian, Kongo’nun yaklaşık 480 km güneyinde Atlantik’e dökülen Longa Nehri’nin, Portekiz bölgesinin kuzey sınırı olduğunu bununla birlikte bu nehir ve Kongo arasında bulunan Angola ülkesinin İngiliz ordu kumandanlarıyla bağımsız antlaşmalar yapan

¹¹⁴ “Event Beyond the Sea,” *New York Times*, 20 Kasım 1884.

¹¹⁵ “Trade of the Congo Country,” *New York Times*, 25 Kasım 1884; BOA, Y.A.RES (Sadaret Resmi Maruzatı), 26/27, belge no: 2, 10-11, 12.

yerlilerin elinde olduğunu, bu yüzden de Portekiz'in Longa Nehri'nin ötesini de içeren iddialarının konferans tarafından reddedilmesinin oldukça muhtemel olduğunu belirtmiştir.¹¹⁶

The New York Times gazetesinde haberlerine yer verilen *National Gazette*'den aktarıldığı kadarıyla konferansta tartışılan ve görüşülen diğer bir konu da işgal ilkesiydi. Katılımcı ülkeler, henüz sahipsiz araziler hakkında alınan işgal kararlarının, belirli bir süre geçtikten sonra yürürlüğü girmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu kararın alınmasındaki ana etken Afrika'da arazi işgal etmek isteyen güçler arasında bir yarışın başlamasından kaçınmaktır.¹¹⁷

Sahipsiz arazilerin işgal edilmeye başlamasının, devletlerarasında bir takım sorunları gündeme getireceği, hatta bu sorunların da büyüyüp bazı çatışmalara sebebiyet vereceği muhakkaktı. Olası bir savaş durumunda nelerin yapılması gerektiğine dair bazı görüşmeler de yapılmıştır.

Bu görüşmelerin birinde dillendirilen ve İngiltere tarafından teklif edilen tarafsızlık planı şunu şart koşmaktaydı: Bir savaş durumunda Kongo ve Nijer Nehri, kolları ve bu nehirlerin ağzından 5 km içeri kısmı savaş mühimmatıyla yüklü olanlar hariç olmak üzere ticaret gemilerine açık kalacaktı. Dahası Kongo ve Nijer Nehri'nde istasyonlara sahip olan ulusların tüccarlarının savaş gemilerine en yakın limana ulaşmalarına yetecek miktar hariç olmak üzere kömür desteği yapmaları yasaktı. Fransa tarafından yapılan teklif de bunun bir benzeri olmasına rağmen onda savaş gemilerine savaş zamanı kömür desteği yapılmasını yasaklamasına dair bir madde bulunmamaktaydı.¹¹⁸

Fransa açısından konferansın gidişatına bakan ve *New York Times* gazetesinin de haberlerine yer verdiği *Figaro* gazetesine göre, Kongo Konferansı o ana kadar Fransa açısından pek tatmin edici değildi. Çünkü Mari Nehri, Loango, Brazzaville ve Kral Makako'nun ülkesi üzerinde Fransa tarafından hak iddia edilmesine rağmen, buralar Afrika Uluslararası Kuruluşu'nun yönetimine verilmişti. Yine *Figaro*'ya göre bu düzenleme Fransa'nın toprak işgal etme hakkını feshetmekteydi. Kuruluş artık bir bağımsız devlet şeklini almış olmakla beraber daimi bir uluslararası kontrol altındaydı.¹¹⁹ Ayrıca bu gelişmelere ek olarak *New York Times* gazetesinin 21 Aralık tarihli çıkan haberine göre, İngiltere, Hollanda, Almanya ve İtalya'nın Afrika Uluslararası Kuruluşu'nun arazisinin tarafsızlığını teklif etmede uzlaşmışlardı. Bu, Almanya ve Fransa arasındaki iyi niyet anlaşmalarının, etkisini yitirmeye başladığı anlamına gelmekteydi. Zira Fransa, kuruluşun tarafsızlığı konusuna itirazında ısrar etmekteydi.¹²⁰

¹¹⁶ "The Powers And the Congo," *New York Times*, 27 Kasım 1884; BOA, İ.MMS 00079/3441, belge no: 2.

¹¹⁷ *National Gazette*'den naklen "The Control of the Congo," *New York Times*, 10 Aralık 1884.

¹¹⁸ *National Gazette*'den naklen "The Control of the Congo," *New York Times*, 10 Aralık 1884.

¹¹⁹ *Figaro* gazetesinden naklen "The Claims To the Congo," *New York Times*, 3 Aralık 1884.

¹²⁰ "The Congo Conference," *New York Times*, 22 Aralık 1884.

Tarafsızlık konusunda en çok kabul gören teklif, Amerika temsilcilerinin hazırlanmasında ön ayak olduğu, Amerikan tarafsızlık planıydı. Bu plan Kongo Havzası'nı işgal eden güçlerin ne birbirleriyle ne de yerlilerle savaşmamasını önermekteydi. Ayrıca Amerikan temsilcileri, Sir Edward Malet'in köle ticaretinin tamamen yok edilmesine ve içkilerin Kongo'ya alınmasının yasaklanmasına dair tekliflerine tam destek vermektedirler. Amerikan temsilcisi General Sanford, buna ek olarak, Kongo'da alkol satışını yasaklayan kurala afyonun da dâhil edilmesini konferansa önermiştir.¹²¹

Kaynaklar, Amerika'nın Kongo Konferansı'nda bu derece etkili olmasının bazı Avrupalı temsilcileri rahatsız ettiğini göstermektedir. *New York Times*'in 11 Ocak 1885 tarihinde yayınlanan haberine göre Fransa, Amerika'nın konferans'ta temsil edilmesine kızmış durumdaydı. Berlin'den İngiltere'ye gönderilen bir telgraf ise, Bismarck'ın Amerika'nın bu müdahalesini onayladığına işaret etmektedir. Çünkü bu telgrafta Bismarck, Yeni Dünya'daki İngiliz çıkarlarının Amerikan yardımıyla yok edileceğine güvendiğinden bahsetmekteydi.¹²²

Bütün teklif ve planlara rağmen, konferansta Kongo Havzası'nda ticaret serbestliği konusunda uzlaşılammış olması dikkat çekicidir. Bu anlaşmazlığın en önemli nedeni, ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarıydı. Fransa'nın çıkarları Portekiz ve İngiltere'yi, İngiltere'nin çıkarları Fransa ve Portekiz'i rahatsız etmekte ve bu zincir böyle sürüp gitmekteydi. Bazen de aksi yönde gelişmeler oluyor, bu konuda karşı karşıya gelen iki ülke temsilcileri aynı konuda başka bir oturumda birbirlerini destekleyebiliyorlar ama bu kez de kendi ülkelerindeki belli gruplardan karışıklık görebiliyorlardı. Örneğin, İngiliz temsilcisi Sir Edward Malet'in, öncekinin aksine Fransa'nın ticaretin serbestliğine dair teklifini desteklemesi, İngiltere'deki loncalar tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Fransa'nın teklifi ticaret serbestliğinin 20 yılla sınırlandırılmasını içermekteydi. Afrikalı tüccarlar bu konuda şunu söylemekteydiler: “Bu teklifin amacı önümüzdeki 20 yıl boyunca ilgiyi bu ülkenin başkentine çekmek ve Kongo gelişip, girişimciler tarafından bir hedef haline gelince artık kalkınmış olan bu ülkeyi Kral Leopold'un Uluslararası Afrika Kuruluşu'na veya ilerde, büyük ihtimalle bu ülkenin mirasçısı olacak olan Fransa hariç tüm dünyaya kapatmaktır.” İngiliz loncalarına göre bu teklif bir tuzaktı ve Earl Granville bu tuzağa düşmekteydi.¹²³

Konferansla ilgili öne çıkan diğer bir sorun da, görüşmelerde sona gelinmesine rağmen Uluslararası Kuruluş'un Fransa ve Portekiz tarafından hâlâ tanınmamasıydı. Katılımcı temsilciler, Portekiz'in bu kuruluşu tanımamasını, bu ülkenin toprak aç gözlülüğü ile açıklamaktaydılar. Ancak Portekiz açısından durum hiç de böyle değildi. O, tıpkı Osmanlı

¹²¹ “The Congo Negotiations,” *New York Times*, 12 Aralık 1884; “The Congo Conference,” *New York Times*, 16 Aralık 1884; “News of the German Capital,” *New York Times*, 26 Aralık 1884.

¹²² “Europes Many Troubles,” *New York Times*, 11 Ocak 1885.

¹²³ *New York Times*, 16 Ocak 1885.

İmparatorluğu gibi, hakkı olan toprakları koruma peşinde idi ve bunu yaparken de büyük devletlerin çıkarlarına taş koyduğu için konferansın sorun kaynağı olarak görülmekteydi. Portekiz'in diğer devletlerle, özellikle de Fransa'yla bir görüş birliğine varamaması ve miras hakkını iddia ederek kendisini savunması, zaten karışık olan durumu daha da karmaşık hale getirmiş ve Portekiz'in konferansa damga vurmasına neden olmuştur.

Konferans sonunda yaşanan bir diğer olay da Portekiz'in bu muhalif tavrını gözler önüne sermektedir. *New York Times* gazetesinin 5 Şubat 1885 tarihli bir haberine göre, İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Granville, Portekiz'in Kongo Nehri'nin kıyıları ve Batı Afrika sahilindeki tartışmalı bölgeleri ele geçirdiğini bildiren ve Afrika'dan gelen bir rapor almıştı. Resmi olarak onaylanmamasına rağmen bu rapora İngiliz Dış İşleri Bakanlığı'nca inanılmış ve bu durumun İngiltere'yi küçük düşürmek amacıyla yapıldığına karar verilmişti.¹²⁴

Tüm bu gelişmelerden sonra konferansın başarıya ulaşması için İngiltere, son dönemlerdeki arabuluculuk hareketlerini, Portekiz'in zararına ama Uluslararası Afrika Kurulu'nun faydasına olacak şekilde gerçekleştirmiştir. İngiltere Portekiz'e, kıtanın iç kısımlarında toprak almasına karşılık Uluslararası Afrika Kurulu'na denize açılacak bir ağız vermesini önermiş ve bu takasa dayalı olarak Fransa ve Uluslararası Afrika Kurulu'yla barışçıl bir antlaşma yapmasını tavsiye etmişti. Portekiz sadece bu tavsiyeyi reddetmekle kalmamış, aynı zamanda Uluslararası Afrika Kurulu'na ve Kongo Konferansı'nda temsil edilen diğer tüm güçlere meydan okumuştur. Portekiz işgallere dayanak olarak keşif hakkını göstermekteydi ve bu işgal o anda fiili olarak da desteklenmediği için bu sorunun, gerçek bir savaş olmadan ortadan kalkması pek mümkün görünmemekteydi.¹²⁵ Bu gelişme konferansın geleceği için karamsar bir tablo oluşturmuş olsa da sonuç beklenildiği gibi olumsuz olmadı. Portekiz'in konferanstaki devletlerin araya girmesiyle beraber tavrını yumuşatması, konferansın olumlu sonuçlanmasında etkili oldu.

Yukarıdaki diplomatik girişimler, üstünde durulan tüm konular ve bu süreç boyunca çıkan tüm sorunlara rağmen, devletler, özellikle konferansın son günlerinde, biraz da artık bir sonuca varmak için ılımlı ve barışçıl bir tavır sergilemeye çalışmışlardır. Bu çabalar ve devletlerin verdikleri belli tavizler sonucunda orta yol bulunmuş ve sonunda antlaşma metni üzerinde mutabakata varılmıştır.

Bu uzlaşmacı tavrın bir uzantısı olarak, konferansın son günlerinde, ortak bir paydada buluşulması için konferans boyunca teklif edilen ve genel kabul görmeyen öneriler geri çekilmiştir. Bu önerileri geri çekmek ve iyi niyetlerini göstermek amacıyla Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Portekiz temsilcileri kısa konuşmalar yapmışlardır. Özellikle

¹²⁴ *New York Times*, 5 Şubat 1885.

¹²⁵ *New York Times*, 5 Şubat 1885.

Amerikalı temsilciler, konferans sırasında itirazla karşılaşan bazı önerilerini geri çekerek bu “uzlaşmaya” katkıda bulunmuşlardır. Amerikalı temsilcisi Kasson, tarafsızlığın Kongo Havzası’nın ötesine de genişletilmesini talep eden teklifini; diğer bir Amerikalı temsilci olan General Sanford ise kendisine ait olan Vivi Demiryolu projesi teklifini geri çekmiştir. Buna benzer uzlaşmacı tavırlar diğer devlet temsilcileri tarafından da sergilenmiş ve Yukarı-Aşağı Kongo’da ticareti geliştirmek için gerekli olan iletişim tesisatının yapılacağı taahhüt edilmiştir.¹²⁶

Bu ve benzer adımlar sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya hariç, katılımcıların hemen hepsi antlaşmanın son hali konusunda tam bir fikir birliğine varmışlardır.¹²⁷ Sir Edward Malet tarafından önerilen ve sonra kabul edilen küçük düzeltmelerden sonra son antlaşma metni benimsenmiştir. Konferansta temsil edilmeyen güçlere de, eğer isterlerse antlaşmaya bağlanma izni verilmesi kararlaştırılmıştır¹²⁸

Osmanlı İmparatorluğu, Afrika Uluslararası Kuruluğu ile ancak 29 Mart 1885 tarihinde bir antlaşma imzalamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun Afrika Uluslararası Kuruluğu’yla yaptığı antlaşma, ağırlıklı olarak Osmanlı halkına tanınan hak ve imtiyazlar ile Osmanlı halkı ve Kuruluğu’nun yönetimi altındaki halkın adli durumlarını belirlemektedir. Bu antlaşma şu şekildedir:¹²⁹

Birinci Madde: Hükümet-i Seniyye, Kongo Karma Şirketi’nin ortası altın yıldızlı mavi bayrağını dost bir hükümetin bayrağı olarak kabul eder.

İkinci Madde: Kongo Karma Şirketi şu anda sahip olduğu ve ileride sahip olacağı bölgelerde Osmanlı halkı tarafından ithal edilecek emtia veya ticari mallardan hiçbir vergi almamayı taahhüt eder. Bu muafiyet Kongo Şelaleleri etrafında inşa olunan veya olunacak yol ve kanallar aracılığıyla taşınacak emtia veya ticari mallar için de geçerli olacaktır.

Üçüncü Madde: Osmanlı halkı, Kongo Karma Şirketi arazisinde yerleşmek ve yapı inşa etmek hakkına sahip olacaktır. Can ve malların korunması, ibadet etme, seyrüsefer, ticaret ve sanata dair olan haklardan en az yerli halk kadar yararlanacaklardır. İslam dinine de, diğer dinlere tanınan serbestlik tanınacaktır. Osmanlı halkı, Kongo Karma Şirketi’nin yönetimindeki bölgede arazi ve bina alıp-satabilecek, kiraya verebilecek, ticarethane kurabilecek ve Osmanlı bayrağı altında ticaret yapabilecek veya etraftaki sahillerde gemi işletmesi kurabilecektir.

Dördüncü Madde: Kongo Karma Şirketi, Osmanlı halkına anında bildirmediğçe, başka bir halka ayrıcalık yapmamayı taahhüt eder.

¹²⁶ “The Congo Act Ready,” *New York Times*, 24 Şubat 1885.

¹²⁷ *New York Times*, 5 Şubat 1885.

¹²⁸ “The Congo Act Ready,” *New York Times*, 24 Şubat 1885; BOA, İ.MMS, 00079/3450, belge no: 5.

¹²⁹ BOA, İ.MMS, 00079/3458, belge no: 3.

Beşinci Madde: Hazret-i Padişah, buradaki topraklarına konsolos veya konsolosluk memurları tayin edebilir. Kongo Karma Şirketi bu konsolosları kendi topraklarında korumayı taahhüt eder.

Altıncı Madde: Kongo Karma Şirketi'nin idaresindeki bölgede bir adli teşkilat gerçekleştirilip bunun ilan edilmesine değin, Hükümet-i Seniyye buradaki Osmanlı halkının davalarının görülmesi için bu konuda yetkili konsolos veya konsolos memurları atayabilecektir.

Yedinci Madde: Önceki maddede bildirilen konuların hiçbirisi Osmanlı halkından hiç kimseyi Kongo Karma Şirketi'nin diğer halklara karşı uyguladığı kanuna uyma zorunluluğundan alıkoymasa da Osmanlı halkından birinin bu kanuna karşı gelmesi durumu konsolosluk mahkemesine bildirilecektir.

Sekizinci Madde: Kongo Karma Şirketi arazisinde bulunan halktan birisi her ne şekilde olur ise olsun Osmanlı halkından birinin can ve malına kastederse, Kongo Karma Şirketi kanunu uyarınca, Şirket'in çalışanları tarafından yakalanacak ve mahkeme önüne çıkarılacaktır.

Dokuzuncu Madde: Osmanlı halkından birinin, Kongo Karma Şirketi çalışanlarından veya bu şirketin yönetimindeki araziden birisi hakkında bir şikâyeti olur ise bu durumu konsolosluga bildirmesi gerekmektedir.

Konsolos bu şikâyeti değerlendirip geçerli olup olmadığına karar verecek ve bunun üzerine gerekli görülen düzenlemeleri yapacaktır. Eğer buradaki halktan birinin Osmanlı halkından biri aleyhinde bir şikâyeti var ise de Devlet-i Aliyye Konsolosu bu sorunu çözmek için elinden geleni yapacak; eğer başarılı olmazsa Kongo Karma Şirketi çalışanlarının yardımını isteyecektir.

Onuncu Madde: Kongo Karma Şirketi halkından biri, Osmanlı halkından birinin kendi dininin gereklerini yerine getirmesini engellerse, Kongo Karma Şirketi çalışanları o kişiyi mahkeme önüne çıkaracaklardır.

Aynı şekilde, eğer Osmanlı halkından biri, Kongo Karma Şirketi'nin arazisindeki birinin dininin gereklerini yerine getirmesini engellerse, Osmanlı çalışanları bu kişiyi mahkeme önüne çıkartacaklardır.

Devlet-i Aliyye konsolosları ve Kongo Karma Şirketi çalışanlarından hiçbirisi her iki tarafın halklarının kendi dininin gereklerini yerine getirmelerinden sorumlu tutulamaz.

On Birinci Madde: Şu anda Kongo Karma Şirketi'nin yönetiminde olan veya ileride yönetimine girecek yerlerin başkalarına terk edilmesi halinde, bu bölgelerin yeni sahipleri bu antlaşmadaki sözleri aynen kabul edeceklerdir. İşbu antlaşmada Osmanlı halkına tanınan ayrıcalıklar, bölgenin yeni sahibinin lehine olarak yürürlükte kalacaktır.

On İkinci Madde: İşbu antlaşma onaylanacak ve karşılıklı olarak takas edilecektir. Antlaşmada belirtilen hükümler, bu takası müteakip yürürlüğe girecektir.

Konferansa katılan tüm devletler, konferans sonunda kurulan Uluslararası Afrika Şirketi ile buna benzer antlaşmalar yapmışlardır. Yapılan bu antlaşmalarla, temsilci devletler Uluslararası Afrika Şirketi'ni Kongo Bağımsız Devleti adıyla, müstakil bir devlet olarak tanımıştır.

Antlaşmanın büyük çoğunluğunu Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı halk ile Kongo'da bulunan ve Kuruluş'un idaresinde olan halkın sahip olduğu hak ve hürriyetler oluşturmaktaydı. Bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu, yeni oluşturulan bu devletin topraklarında iskân eden tebaasının canının ve malının güvenliğini sağlamıştır.

Yeni kurulan devlet, antlaşmanın ikinci maddesi ile Osmanlı'dan ithalat vergisi almamayı da kabul etmiştir. Ayrıca, on birinci madde ile bu antlaşmada geçerli olan maddelerin gelecekte muhtemel bir işgal durumunda, işgal eden devlet tarafından tanınacağı karara bağlanmıştır.

Konferansın Son Oturumu Ve İmzalanan Antlaşma

Konferansın son oturumu 26 Şubat 1885 tarihinde gerçekleştirildi. Oturumun başkanlığını yapan Prens Bismarck, bir anlaşmaya ulaşıldığı için memnuniyet duyduğunu belirtti. Ayrıca, temsilcilere gösterdikleri uzlaşmacı tavır için hediyeler verdi ve yeni Kongo Devleti'nin oluşturulmasına, konferans'ın çalışmalarının daimi olmasına destek olacağını ima etti. Daha sonra Prens Bismarck Afrika Uluslararası Kuruluşu'nun, konferansın kararlarına bağlı olduğunu gösterdiğini ve Şirket adına Başkan Strauch'un belgeleri imzaladığını duyurdu. Bunun üzerine temsilciler de, adedi 14 olan belgeleri imzaladılar ve konferansın kapandığı ilan edildi.¹³⁰

Kongo Konferansı Antlaşması

Kongo Konferansı on dört ülkenin katıldığı, Afrika üzerindeki çıkar çatışmalarını ortadan kaldıran ve bu bölge için yeni bir düzen oluşturan önemli bir konferanstır. Konferans sonunda 38 maddelik bir antlaşma imzalanmıştır. Bu 38 maddelik antlaşma yedi kısımdan oluşmaktaydı. Birinci kısım; Kongo Vadisi ile bu vadinin etrafındaki topraklarda serbest ticaretin uygulanacağını kabul edildiğine dair kısımdı. Ayrıca köle ticaretinin ortadan kaldırılmasının taahhüt edildiğine, Kongo Vadisi'ni oluşturan arazinin tarafsızlığına dair kısımlar bulunmaktaydı. Antlaşmada Kongo Nehri'nin ve Nijer Nehri'nin seyrüseferini düzenleyen iki ayrı kısım da mevcuttu. Altıncı kısım, Afrika kıtası sahilinde gerçekleştirilecek yeni işgallerin geçerli olabilmesi için uyulması gereken şartları; yedinci ve son kısım ise genel hükümleri içermekteydi.

¹³⁰ "The Congo Conference Closed," *New York Times*, 27 Şubat 1885.

Bu yedi bölüm içinde en kapsamlı ve ayrıntılı ele alınan maddeler, Kongo Nehri'nin seyrüseferi ve Nijer Nehri'nin seyrüseferiyle ilgili olan bölümlerdi. Bu bölümler Afrika üzerindeki çıkar çatışmalarının en çok yaşandığı yerler olması nedeniyle ayrıntılı olarak ele alınmış ve konferansa katılan tüm ülkelerin çıkarına hizmet edecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır.

Bu düzenleme için de 1815 Viyana Kongresi'nde kabul edilen antlaşmanın 108. ve 116. maddeleri arasındaki kısmı temel almışlardır. Viyana Kongresi'nin sonunda imzalanan antlaşmanın 108. maddesinden 116. maddesine kadar olan sekiz madde, Viyana Kongresi Antlaşması'nı imzalayan devletlerin sınırlarından veya topraklarından geçen nehirleri ilgilendiren maddelerdir. Bu maddelerde, antlaşmaya konu olan devletleri alakadar eden nehirlerdeki seyrüseferin serbest olmasına karar verilmiştir. Hatta Avrupa ve Amerika'nın birçok nehrine ek olarak Tuna Nehri'nde de uygulanmaya başlanan bu kurallar 1856 Paris Antlaşması, 1878 Berlin Antlaşması, 1871 ve 1883 Londra Antlaşmaları'nda da kabul edilmişlerdi.¹³¹ Berlin Konferansı'nda işlevselliği genel kabul gören bu kuralların Kongo ve Nijer'e uygulanması amacıyla yola çıkılmıştır. Zira bu kurallara istinaden Kongo ve Nijer'deki seyrüsefer serbest olacak, gemi trafiği ve ticaretin işlevsel kalması için gerekli icraatların yapılması sağlanacak, bu icraatların gerçekleştirilmesi amacıyla gemilerden belirli bir vergi alınacak ve güvenlik de dâhil olmak üzere bu işlemleri idare edecek uluslararası bir komisyon kurulacaktır.

Bir diğer önemli bölüm, Kongo Vadisi ile bu vadinin etrafındaki topraklarda serbest ticaretin uygulanacağını kabul edildiğine dair bölümdü. Bu bölümde serbest ticaretin uygulanacağı bölgenin sınırları belirlenmiştir. Ayrıca bu bölümde yerlilere, misyonerlere, gezginlere ve dini konulara serbestlik tanınmış ve Posta İdaresi'nin en yakın zamanda kurulması hedeflenmiştir. Kongo Uluslararası Seyrüsefer Komisyonu'na verilen denetim hakkı açıklanmış ve kurumun bu bölgede çıkabilecek herhangi bir sorunun çözümü için başvurulabilecek ilk yer olmasının gerekliliği anlatılmıştır.

Tek maddelik bir bölüm olması yüzünden önemsiz gibi algılanmaması gereken yer, köle ticaretine dair olan kısımdır. Bu bölümde, köle ticaretinin kesin olarak yasaklandığı ve yapılmasına her ne nedenle olursa olsun karşı çıkılacağı ve gerekirse bu ticareti yapanların cezalandırılacağı belirtilmiştir. Ancak bu madde; konferansın bitişinin ve serbest ticaret bölgesinin II. Leopold'un kontrolü altına geçmesinin ardından, Kongo'da köle çalıştırılmasını ve veriminden memnun olunmayan kölelerin uzuvlarının kesilerek cezalandırılmalarını engelleyememiştir. İnsanlık tarihi açısından bu antlaşmadaki en önemli madde olan köle

¹³¹ De Leon, "The Conference at Berlin on the West-African Question," 133.

ticaretinin yasaklanmasına dair kısım, görüldüğü kadarıyla en çok istismar edilen kısım olmuştur.

Yeni sömürgeciliğin resmi olarak başlangıcı sayılan bu konferansta genel olarak üstünde en çok durulan ve bilinen bölüm ise; Afrika kıtası sahilinde gerçekleştirilecek yeni işgallerin geçerli olabilmesi için uyulması gereken şartlar kısmıdır. Bu bölümde, geçmişte uygulanan sözlü işgal yerine artık fiili işgalin uygulanacağı belirtilmiştir. Böylece Afrika sahilinde yapılacak yeni işgallerin bu antlaşmayı imzalayan devletlere belirtilmesi de zorunlu tutulmuştur. Bu derece önemli konuları içinde barındıran 1884-1885 Berlin Konferansı'nın sonunda imzalanan antlaşmanın tam metni aşağıdaki gibidir.

Birinci Bölüm: Kongo Vadisi ile Bu Vadinin Etrafındaki Topraklarda Serbest Ticaretin Uygulanacağına Kabul Edildiğine Dair Kısım¹³²

Birinci Madde

Tüm ulusların ticareti aşağıda sınırları belirtilen coğrafi bölge içerisinde tamamen serbest olacaktır.

1- Kongo Nehri ile bu nehre bağlanan diğer nehirlerin oluşturduğu vadi içerisinde. Bu bölgenin sınırları şöyledir: Kuzeyde Niari, Ogowe, Schari ve Nil Nehri'ne kadar; doğuda Tanganyika Gölü ve bu göle bağlı akarsuların doğusuna kadar; güneyde Zambezi ve Loge nehirlerine kadardır. Böylece bu bölge Tanganyika Gölü'nün en doğu sınırı da dâhil olmak üzere Kongo Vadisi'nin tamamını kapsamaktadır.

2- Atlas Okyanusu üzerinde 2°30' güney enleminden Loge'nin ağzına kadar olan bölge. Bölgenin kuzey sınırı 2°30' güney enleminde bulunan paraleli izleyerek Ogowe Havzası hariç olmak üzere Kongo Havzası'na değin uzanacaktır. Antlaşma Ogowe Havzası'nda uygulanmayacaktır. Bölgenin güney sınırı Loge Nehri'ni kaynağına kadar takip edip oradan Kongo Havzası'na ulaşana kadar doğuya doğru ilerleyecektir.

3- Yukarıda da tanımlandığı üzere Kongo Havzası'ndan doğuya doğru genişleyerek Hint Okyanusu'na ulaşan arazi; 5° kuzey enleminden güneyde Zambezi Nehri'nin ağzına kadar; buradan Zambezi Nehri'ni takip ederek bu nehrin Shire ile birleştiği noktanın 5 km üstüne kadar; buradan Nyassa Gölü ve Zambezi Nehri'nin birbirinden ayrıldığı hattı takip ederek Zambezi Nehri ve Kongo Nehri'nin birbirinden ayrıldığı noktaya kadar olan alanı kapsamaktadır.

Konferansa katılan devletler Serbest Ticaret Bölgesi'ni yukarıda tanımlanan doğu bölgesine doğru genişletmek isterseler, bu konudaki girişimleri kendi başlarına veya eğer bu

¹³² Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act*, 302-316; BOA, Y.EE (Yıldız Esas Evrakı), 00073, 00017, belge no: 1-36.

bölgede bağımsız bir devlet varsa onun da rızasıyla birlikte gerçekleştirmek zorunda olduklarını ve ayrıca, bu bölgedeki bağımsız devletlerin rızasını almayı ve eğer mümkünse diğer ulusların da burada oluşturulacak serbest ticaretten faydalanmaları için iyi niyetli temaslarda bulunmayı kabul etmişlerdir.

İkinci Madde

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm uluslar yukarıda tanımlanan bölgenin sahil kesiminde, bu bölgeden denize akan nehirlerde, Kongo Nehri ve bu nehrin kolları ile bağlı olan göllerde, bahsedilen akarsuların üstündeki limanlarda, ileride inşa edilecek kanallarda serbest ticaret hakkına sahip olacaklardır. Burada ticaret yapacaklar ister nehirde ister denizde olsun istedikleri nakliyat şeklini kullanma haklarına sahiptirler.

Üçüncü Madde

Kökeni, hangi ulus sancağı altında olduğu veya kara, deniz veya nehir yollarından biriyle bölgeye sokulan her türlü emtia, yalnızca biri hariç diğer tüm vergilerden muaf tutulacaktır: Ticaretin gerçekleştirilmesi için gerekli olan masrafları karşılamak amacıyla tüm gemilerden eşit oranda alınacak vergiler.

Dördüncü Madde

Serbest Ticaret Bölgesi'ne giriş yapan tüm mallar ithalat ve nakliye vergilerinden muaf olacaktır. Devletler yirmi yıldan sonra bu kararı yeniden düzenleme veya iptal etme veya olduğu gibi kabul etme hakkına sahiptirler.

Beşinci Madde

Yukarıda bahsedilen arazilerde şu anda egemen olan güçler veya ileride burada egemenlik kuracak olan hiçbir devlet ticari alanda tekel oluşturmayacaktır. Hiçbir ayırım yapılmaksızın yabancılar da mallarının ve canlarının kesinlikle korunmasına ek olarak menkul veya gayrimenkul her türlü mala sahip olabilecek ve mesleklerini uluslararası hakların izin verdiği ölçüde yapabileceklerdir.

Yerlilere, Misyonerlere, Gezginlere ve Dini Özgürlüğe Dair

Altıncı Madde

Yukarıda bahsedilen bölgelerde egemenlik sahibi olan devletler yerli kabilelerin korunması, onların maddi ve manevi olarak geliştirilmesi, özellikle köle ticareti olmak üzere her türlü köleliğin ortadan kaldırılması için ellerinden geleni yapacaklarını taahhüt ederler. İnanç veya ulus ayrımı yapmaksızın tüm dinleri, bilimsel veya yardım amaçlı kuruluşları veya bu amaçla oluşturulan girişimleri koruyacaklarını, buradaki yerlileri gerekirse kendi ülkelerine alarak medenileştirmek için eğitim vereceklerini taahhüt ederler. Hristiyan misyonerler, bilim adamları, kâşifler ve bunların heyetleri, malzemeleri de özel bir korumaya sahiptirler. İnanç özgürlüğü, devletlerin kendi halklarına ve yabancılara sağlandığı ölçüde yerlilere de

sağlanacaktır. Tüm ilahi ayinlerin serbestçe ve toplu halde icra edilmesi, dini amaçlı mabetlerin inşa edilmesi hakkı ve tüm inançlara ait dini görevler düzenlenmesi hiçbir şekilde sınırlandırılmayacak veya engellenmeyecektir.

Posta İdaresi

Yedinci Madde

1 Haziran 1878’de Paris’te düzenlenen Uluslararası Posta Birliği Antlaşması mevzubahis Kongo Vadisi’ne de uygulanacaktır. Burada şu anda egemen olan güçler veya ileride egemenlik sahibi olacak güçler imkânların elverdiği ölçüde en kısa sürede bu maddenin gerçekleştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunacaklardır.

Kongo Uluslararası Seyrüsefer Komisyonu’na Verilen Denetim Hakkı

Sekizinci Madde

Bu antlaşmayla belirlenen arazinin hiçbir devletin egemenlik sahibi olmadığı bölgelerinde Kongo Uluslararası Seyrüsefer Komisyonu, on yedinci maddenin verdiği hak sayesinde, bu antlaşmada belirlenen uygulamaları ve ilkeleri gözetlemekle yetkili kılınacaktır.

Bu antlaşmanın herhangi bir kısmının uygulanmasında anlaşmazlık meydana gelirse, konuyla ilgili olan devletler bu durumun çözümü için uluslararası bir komisyona başvurabileceklerdir.

İkinci Bölüm: Köle Ticaretine Dair

Dokuzuncu Madde

Bu antlaşmayı imzalayan devletler tarafından da tanındığı şekliyle köle ticaretinin her şeklini yasaklayan uluslararası kanunlar ayrıca burada da uygulanacaktır. Şöyle ki köle ticareti için karada veya denizde gerçekleştirilen operasyonlar yasaklanacak, Kongo Havzası’nda egemenlik sahibi olan güçler burada hiçbir şekilde köle ticaretine izin vermeyecekler, yardım ve yataklık etmeyeceklerdir. Antlaşmayı imzalayan devletler bu ticareti ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yapacak ve bu ticaretle meşgul olan kimseleri cezalandıracaklardır.

Üçüncü Bölüm: Kongo Vadisi’ni Oluşturan Arazinin Tarafsızlığına Dair

Onuncu Madde

Birinci madde de belirtilen ve Serbest Ticaret Bölgesi içindeki ülkelerde ticaret ve endüstriyi güvenceye almak, barışı koruyarak medeniyetin gelişmesini teşvik etmek amacıyla şu anda antlaşmayı imzalayan devletler ve daha sonra imzalayacak olanlar, bu bölgenin veya bu bölgedeki kısımların tarafsızlığına veya bunların adı geçen devletlere ait olduğunu kabul edip bu haklara saygı duyacaklardır. Ayrıca burada egemenlik sahibi olan bu devletler de tarafsızlık koşullarına riayet edeceklerdir.

On Birinci Madde

Birinci maddede belirlenen ve Serbest Ticaret Bölgesi içinde yer alan arazide egemenlik hakkına sahip olan devletlerden biri herhangi bir savaşa girerse, bu antlaşmayı imzalayan devletler ve bundan sonra imzalayacak olan devletler savaşa giren devlet veya devletlerin de rızasıyla bu bölgedeki arazilerini tarafsız olarak değerlendireceklerdir. Bu şekilde savaşan devletler bu arazilere harekât yapmaktan veya bu amaçla bir üs olarak kullanmaktan uzak duracaklardır.

On İkinci Madde

Birinci maddede belirlenen ve Serbest Ticaret Bölgesi içinde yer alan bölgedeki arazilerle ilgili olarak veya bu arazilerin sınırlarıyla alakalı olarak bu antlaşmayı imzalayan devletler arasında ortaya çıkabilecek ciddi bir anlaşmazlık durumunda, bu devletler silah yoluyla çözüme başvurmadan önce bir veya birden fazla dost devletin danışmanlığına başvuracaktır. Aynı durumda diğer devletler arabuluculuk yapma hakkına sahiptirler.

Harita 3: Kongo Nehri ve Havzası.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Congo_Basin

Dördüncü Bölüm: Kongo Nehri'nin Seyrüseferi

On Üçüncü Madde

Kongo'nun seyrüseferi, hiçbir kol veya ağız ayrımı yapılmaksızın, eşit olarak yük veya yolcu veya ticari mal taşıyan tüm ulusların gemilerine açıktır ve açık kalacaktır. Bu seyrüsefer, Seyrüsefer Antlaşması'nın ilkeleriyle ve bundan sonra belirlenecek olan kurallarla yönetilecektir.

Bu seyrüseferin yönetiminde tüm ulusların tebaalarına ve gemilerine mutlak bir eşitlikle davranılacaktır. Bu eşitlik sadece açık denizden Kongo Nehri'ndeki limanlara veya bu nehirdeki limanlardan açık denize doğru gerçekleştirilen seferlerde olmayacak ayrıca nehir üzerindeki büyük ve küçük ticaret ile küçük teknelerin seferlerinde de gözetilecektir.

Sonuç olarak, Kongo Nehri'nin tüm suyuolları ve ağızlarında, nehre kenarı olan devletlerle nehre kenarı olmayan devletlerin tebaası arasında hiçbir ayırım yapılmayacak; hiçbir şirket, kuruluş ve kişilere herhangi bir seyrüsefer ayrıcalığı verilmeyecektir. Bu hükümler artık uluslararası kanunun bir parçası olarak imzalayan güçler tarafından kabul edilmiştir.

On Dördüncü Madde

Kongo'nun seyrüseferi bu antlaşmada belirtilenler hariç olarak hiçbir sınırlama veya yükümlülüğe haiz değildir. Bu seyrüsefere hiçbir mal indirme vergisi, istasyon veya depo vergisi veya zorunlu ithalat vergisi yüklenmeyecektir.

Kongo'nun tüm sularında, yola çıkış veya varış noktaları neresi olursa olsun hiçbir gemi veya yükten vergi alınmayacaktır.

Sadece seyrüseferin kendisi temel alınarak veya gemilerdeki yükler temel alınarak hiçbir vergilendirme yapılmayacaktır. Yalnızca seyrüseferi ilgilendiren hizmetlerle alakalı olarak bir takım vergiler alınacaktır ki bunlar:

1- Eğer gerçekten kullanılıyorsa, belirli noktalardaki yerel işletmelerden (depolar, silolar v.s.) alınacak liman vergisi. Bu vergi bahsedilen işletmelerin inşasına ve işletilmesine uygun miktarda olacak ve ayırım gözetilmeksizin tüm gemilerden ve onların yüklerinden alınacaktır.

2- Nehrin gerekli görülen kesimlerinde kullanılacak deneyimli kılavuzlar için alınacak rehberlik vergisi. Bu vergilerin miktarı kullanılan hizmetlerin oranlarıyla hesaplanacaktır.

3- Seyrüseferden tam anlamıyla yararlanmak için gereken teknik ve yönetimle alakalı giderleri karşılamak amacıyla alınacak vergiler ki bunlarla deniz fenerleri, işaretçiler ve dubaların yapımı sağlanacaktır. Son bahsedilen vergiler buraya giren gemilerin tonaliteleri temel alınarak hesaplanacak ve Aşağı Tuna'da uygulanan kurallara uygunluk gösterecektir.

Yukarıdaki üç fıkrada belirtilen vergiler hiçbir farklılığa sahip olmayacak ve her limanda resmi olarak yayınlanacaktır. Devletler beş yıldan sonra yukarıda bahsedilen vergileri yeniden düzenleme veya iptal etme veya olduğu gibi kabul etme hakkına sahiptirler.

On Beşinci Madde

Kongo Nehri'nin tüm kolları kaynağını aldıkları nehirle aynı kurallara tabi olacaklardır.

Aynı kurallar 1. Madde'nin 2. ve 3. fıkralarında belirtilen arazilerdeki akarsularda, nehirlerde, göllerde ve kanallarda da geçerli olacaktır.

Aynı zamanda Kongo Uluslararası Komisyonu, yukarıda bahsedilen akarsular, nehirler, göller ve kanallarda, buralarda hüküm süren devletlerin rızası alınmadıkça faaliyette bulunamayacaktır. Bu durum 1. Madde'nin 3. fıkrasında belirtilen arazideki bağımsız devletler için de geçerlidir.

On Altıncı Madde

On beşinci maddede belirlendiği şekliyle Kongo Nehri'nin, kanallarının ve diğer suyollarının belirli noktalarındaki bozukluğu gidermek veya geçişe izin vermeyen yerlerini geçişe mümkün kılmak için inşa edilen yollar, demiryolları veya kanallar Kongo Nehri'nin asli bir parçası olarak kabul edilecek ve tüm ulusların seyrüseferine eşit oranda açık olacaktır.

Ve nehrin kendisinde bu yolların, demiryollarının ve kanallarının inşası, bakımı ve idaresi için gerekli oranda vergiler alınacaktır. Bu vergiler söz konusu olduğunda bu arazideki yerler ve yabancılar arasında hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

On Yedinci Madde

Bu Seyrüsefer Antlaşmasının uygulanabilmesi için bir Uluslararası Komisyon oluşturulmuş ve yetkili kılınmıştır.

Bu antlaşmayı imzalayan devletler ve ileride imzalayacak olanlar mevzu bahis komisyonda birer temsilci ile temsil edileceklerdir. Ama birden fazla hükümeti temsil etmesine rağmen hiçbir temsilcinin birden fazla oy hakkı olmayacaktır.

Bu temsilcinin maaşı doğrudan kendi hükümeti tarafından ödenecektir. Uluslararası Komisyon'un çeşitli çalışanlarının ücretleri de on dördüncü maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarına uygun olarak toplanan vergilerden ödenecektir. Bahsedilen maaşların ayrıntıları, çalışan memurların sayısı, rütbeleri ve sorumlulukları Uluslararası Komisyonda temsil edilen devletlere her yıl rapor halinde gönderilecektir.

On Sekizinci Madde

Uluslararası Komisyon'un üyeleri ve çalışanları görevlerinde dokunulmazlık haklarına sahiptirler. Aynı teminat komisyonun kurumları ve arşivleri için de geçerlidir.

On Dokuzuncu Madde

Kongo Seyrüseferi Uluslararası Komisyonu bu antlaşmayı imzalayan devletlerden beş tanesi temsilcilerini tayin eder etmez oluşturulacaktır. Ve komisyonun teşekkülü ufukta görününce bu temsilcilerin tayini Almanya'ya bildirilecektir ki böylece o da komisyonun toplanması için gerekli görülen girişimleri gerçekleştirsın.

Bunun hemen ardından komisyon seyrüsefer, nehir polisi, rehberlik ve karantina kurallarını hazırlayacaktır. Bu kurallar ve komisyon tarafından belirlenecek vergiler, yürürlüğe girmeden önce komisyonda temsil edilen devletlerin onayına sunulacaktır. Konuyla ilgilenen devletler mümkün olan en kısa sürede görüşlerini bildireceklerdir.

Bu kuralların herhangi bir ihlali, alakalı olduğu yerde doğrudan Uluslararası Komisyon'un temsilcileri veya eğer başka yerdeyse nehre kıyısı olan devlet tarafından kontrol edilecektir.

Uluslararası Komisyon'un herhangi bir temsilcisi ya da çalışanının görevini kötüye kullanması durumunda kendini mağdur olarak gören kişi kendi ülkesindeki fahri konsolosa başvurabilir. Bu durumda fahri konsolos yapılan şikâyeti inceleyebilir ve eğer bunu ilk bakışta geçerli olarak görürse komisyonun önüne getirmekle yetkilidir. Onun isteğiyle, üyelerinden en az üç tanesi tarafından temsil edilecek olan komisyon fahri konsolosla beraber komisyon temsilcisinin veya çalışanının davranışını soruşturabilir. Fahri konsolos komisyonun kararını hukuki olarak uygun bulmazsa konuyu hükûmetine bildirebilir. Böylece bu hükûmet konuyu komisyonda temsil edilen devletlere bildirip onların Uluslararası Komisyon'a gerekli talimatları vermelerini sağlayabilir.

Yirminci Madde

On yedinci madde ile bu Seyrüsefer Antlaşmasını uygulayacak yetkiye sahip olan Uluslararası Kongo Komisyonu şu konularda kesin yetkiye sahiptir.

1- Uluslararası ticaretin ihtiyaçlarıyla uygun olarak Kongo'daki seyrüseferin mümkün olması için hangi işlerin yapılması gerektiğine karar vermek. Nehrin hiçbir devletin yönetiminde olmayan yerlerinde seyrüseferin mümkün olması için gerekli önlemleri Uluslararası Komisyon alacaktır. Nehrin herhangi bir egemenlik altında olan kısmında Uluslararası Komisyon faaliyetlerine buradaki egemenlik sahibi veya sahipleri ile uyum içinde gerçekleştirecektir.

2- On dördüncü maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtildiği şekliyle rehberlik ve seyrüsefer vergilerini düzenlemek.

On dördüncü maddenin ilk fıkrasında belirtilen vergiler bu maddede belirlenen sınırlar içerisinde olarak bu arazideki yöneticiler tarafından tayin edilecektir.

3- Önceki fıkranın (2) uygulanmasından sağlanan gelirleri yönetmek.

4- Yirmi dördüncü madde sayesinde yaratılabilecek olan karantina bölgesini kontrol etmek.

5- Seyrüseferin sağlanması ve kendi çalışanlarının yönetilmesi için idareciler atamak.

Nehrin bir devlet tarafından kontrol edilen kısımlarında komiser yardımcılarını atamak, yerel yöneticilerin ve nehrin diğer kısımlarında komiser yardımcılarını atamak ise Uluslararası Komisyon'un yükümlülüğüdür.

Nehre kıyısı olan devlet komiser yardımcılarını atadığını Uluslararası Komisyona bildirecek ve bu komiser yardımcılarının maaşını bu devlet ödeyecektir.

Yukarıda tanımlandığı ve sınırlandırıldığı üzere Uluslararası Komisyon'un yönetimi ve yetkileri yerel yöneticilerden bağımsız olacaktır.

Yirmi Birinci Madde

Yükümlülüklerini gerçekleştirmek için Uluslararası Komisyon gereken durumlarda şu anda antlaşmayı imzalayan veya ileride antlaşmayı imzalayacak olan devletlerin savaş gemilerinin kumandanlarının kendi devletlerinden aldıkları talimatlara başvurabilir.

Yirmi İkinci Madde

Antlaşmayı imzalayan devletlerin savaş gemileri Kongo'ya girdiklerinde on dördüncü maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen seyrüsefer vergilerinden muaf tutulacaklardır. Ama eğer bu gemilerin müdahalesi, sonraki maddeye göre, Uluslararası Komisyon veya onun temsilcilerinin davetiyle gerçekleşirse bu gemiler belirlenmiş olan rehberlik veya liman vergilerini vermekle yükümlü olacaklardır.

Yirmi Üçüncü Madde

On Yedinci maddeyle oluşturulan Uluslararası Komisyon meydana gelebilecek tekniksel ve yönetsel giderleri karşılamak amacıyla kendi adına kredi görüşmeleri yapabilecektir ve bu kredilerin ödenmesi içinde bahsedilen komisyonun giderleri teminat gösterilecektir.

Komisyonun kredi alma kararı üçte ikilik bir çoğunlukla kabul edilmek zorundadır. Unutulmamalıdır ki, komisyonda temsil edilen devletler hiçbir şekilde alınan veya alınabilecek krediler için kefil değildirler veya herhangi bir teminat veremezler ya da hiçbir müşterek sorumlulukları yoktur. Fakat bu durum yapılacak özel mukaveleler sayesinde münferiden ortadan kaldırılabilir.

On Dördüncü maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen gelirler, krediyi verenlerin mutabakatlarıyla komisyon tarafından ödenemeyen borçların ilk ödemesinin tahsilinde kullanılacaktır.

Yirmi Dördüncü Madde

Kongo Nehri'nin ağzında ya nehre kıyısı olan devletler tarafından ya da Uluslararası Komisyon'un girişimiyle nehre giren veya çıkan gemileri kontrol etmek amacıyla bir karantina bölgesi oluşturulacaktır.

Daha sonra devletler nehirdeki seyrüsefere müdahil olan gemiler üzerinde nasıl ve hangi sıhhi şartların kontrol edileceğine karar vereceklerdir.

Yirmi Beşinci Madde

İşbu Seyrüsefer Antlaşması savaş zamanında da yürürlükte kalacaktır. Sonuç olarak ister tarafsız ister muharip güç olsun tüm ulusların ticareti sağlamak amacıyla Kongo Nehri'nde, kollarında ve ağzlarında gerçekleştirdikleri seyrüsefer vergisiz olacaktır.

Bir savaş durumuna rağmen on beşinci ve on altıncı maddede belirtilen yollar, demiryolları, göller ve kanallar da benzer şekilde vergisiz olacaktır.

Bu ilkeye şu durum hariç hiçbir istisna yoktur: Muharip bir gücü ilgilendiren eşyaların nakliyesi durumu ve kaçak savaş malzemesi nakliyesini ilgilendiren uluslararası kanunlar.

İşbu antlaşmayı takiben gerçekleşecek işler ve kuruluşlar özellikle vergi toplama ve bunlardan bir hazine oluşturma makamları ile bu kuruluşların daimi çalışanları tarafsız olarak değerlendirilecek ve bu hakları savaşan taraflar tarafından korunacaktır.

Harita 4: Nijer Nehri ve Havzası.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Niger_Basin_Authority

Beşinci Bölüm: Nijer Nehri'nin Seyrüseferi

Yirmi Altıncı Madde

Nijer'in seyrüseferi, hiçbir kol veya ağız ayrımı yapılmaksızın, eşit olarak yük veya yolcu veya ticari mal taşıyan tüm ulusların gemilerine açıktır ve açık kalacaktır. Bu seyrüsefer bu Seyrüsefer Antlaşması'nın ilkeleriyle ve bundan sonra belirlenecek olan kurallarla yönetilecektir.

Bu seyrüseferin yönetiminde tüm ulusların tebaalarına ve gemilerine mutlak bir eşitlikle davranılacaktır. Bu eşitlik sadece açık denizden Nijer Nehri'ndeki limanlara veya bu nehirdeki limanlardan açık denize doğru gerçekleştirilen seferlerde olmayacak, ayrıca nehir üzerindeki büyük ve küçük ticaret ile küçük teknelerin seferlerinde de gözetilecektir.

Sonuç olarak, Nijer Nehri'nin tüm suyolları ve ağızlarında, nehre kenarı olan devletlerle nehre kenarı olmayan devletlerin tebaası arasında hiçbir ayırım yapılmayacak; hiçbir şirket, kuruluş ve kişilere herhangi bir seyrüsefer ayrıcalığı verilmeyecektir.

Bu hükümler artık uluslararası kanunun bir parçası olarak imzalayan güçler tarafından kabul edilmiştir.

Yirmi Yedinci Madde

Nijer'in seyrüseferi bu antlaşmada belirtilenler hariç olarak hiçbir sınırlama veya yükümlülüğe haiz değildir. Bu seyrüsefere hiçbir mal indirme vergisi, istasyon veya depo vergisi veya zorunlu ithalat vergisi yüklenmeyecektir.

Nijer'in tüm sularında, yola çıkış veya varış noktaları neresi olursa olsun hiçbir gemi veya yükten vergi alınmayacaktır.

Sadece seyrüseferin kendisi temel alınarak veya gemilerdeki yükler temel alınarak hiçbir vergilendirme yapılmayacaktır. Yalnızca seyrüseferi ilgilendiren hizmetlerle alakalı olarak bir takım vergiler alınacaktır. Bu vergiler veya görevlerin ücreti hiçbir özel muameleye yol açmayacaktır.

Yirmi Sekizinci Madde

Nijer Nehri'nin tüm kolları kaynağını aldıkları nehirle aynı kurallara tabi olacaklardır.

Yirmi Dokuzuncu madde

Nijer Nehri'nin, kanallarının ve diğer su yollarının belirli noktalarındaki bozukluğu gidermek veya geçişe izin vermeyen yerlerini geçişe mümkün kılmak için inşa edilen yollar, demiryolları veya kanallar Nijer Nehri'nin asli bir parçası olarak kabul edilecek ve tüm ulusların seyrüseferine eşit oranda açık olacaktır.

Ve nehrin kendisinde bu yolların, demiryollarının ve kanallarının inşası, bakımı ve idaresi için gerekli oranda vergiler alınacaktır.

Bu vergiler söz konusu olduğunda bu arazideki yerler ve yabancılar arasında hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Otuzuncu Madde

İngiltere on altıncı, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu maddelerde ifade edilen seyrüseferin serbestliğinin kabul edildiğini bildiren ilkeleri Nijer Nehri'nde, kollarında, ağzlarında veya İngiltere'nin yönetimi veya koruması altında olan veya olabilecek yerlerde uygulamayı taahhüt eder.

Seyrüseferin güvenliği veya kontrolü için oluşturacağı kurallar ticari gemilerin dolaşımlarına mümkün olduğunca olanak verecek şekilde olmalıdır.

Şurası unutulmamalıdır ki bu yükümlülüklerin hiçbirisi İngiltere'yi, seyrüseferi engelleyecek kurallar hariç olmak üzere istediği değişikliği yapamayacağı şeklinde yorumlanamaz.

İngiltere tüm yabancı tüccarları ve tüm ticaret yapan ulusları, şu anda kendi yönetiminde veya korumasında olan Nijer Nehri'nin tüm kısımlarında kendi tebaasıymış gibi korumayı, bu tüccarlar yukarıda bahsedilen kurallara uydukları sürece taahhüt eder.

Otuz Birinci Madde

Fransa aynı şartlar ve benzer koşullar altında önceki maddede bahsedilen yükümlülükleri almayı, kendi yönetiminde veya koruması altında olan Nijer Nehri'nde, kollarında ve ağızlarında taahhüt eder.

Otuz İkinci Madde

Antlaşmayı imzalayan diğer devletler de ilerde Nijer Nehri'nde, kollarında veya ağızlarında bir hâkimiyet veya koruma sağarlarsa yukarıdaki yükümlülükleri aynen kabul ederler.

Otuz Üçüncü Madde

İşbu Seyrüsefer Antlaşması savaş zamanında da yürürlükte kalacaktır. Sonuç olarak ister tarafsız ister muharip güç olsun tüm uluslar ticareti sağlamak amacıyla Nijer Nehri'nde, kollarında ve ağızlarında gerçekleştirdikleri seyrüsefer vergisiz olacaktır.

Bir savaş durumuna rağmen yirmi dokuzuncu maddede belirtilen yollar, demiryolları, göller ve kanallar da benzer şekilde vergisiz olacaktır.

Bu ilkeye şu durum hariç hiçbir istisna yoktur: Muharip bir gücü ilgilendiren eşyaların nakliyesi durumu ve kaçak savaş malzemesi nakliyesini ilgilendiren uluslararası kanunlar.

Altıncı Bölüm: Afrika Kıtası Sahilinde Gerçekleştirilecek Yeni İşgallerin Geçerli Olabilmesi İçin Uyulması Gereken Şartlar

Otuz Dördüncü Madde

Şu anda Afrika'da sahip olduğu topraklar hariç olmak üzere bu kıtada yeni yerler işgal etmek isteyen veya şu ana kadar burada hiçbir araziye sahip olmayıp ilerde sahip olacak veya burada kendi himayesine aldığı bir devlete sahip olan herhangi bir devlet, bundan sonra Afrika kıtası sahilinde gerçekleştireceği yeni işgalleri işbu antlaşmayı imzalayan devletlere bildirmek zorundadır. Böylece antlaşmayı imzalayan diğer devletler, eğer gerekirse, kendi hâkimiyet iddialarıyla ilgili gereken düzenlemeleri yapacaklardır.

Otuz Beşinci Madde

İşbu antlaşmayı imzalayan devletler, Afrika kıtası sahilinde kendileri tarafından işgal edilen bölgelerde, mevcut haklarını ve eğer durum gerektirirse serbest ticareti ve nakliyeyi, yukarıda kabul edilen koşullar altında korumak için, yeterli bir otoritenin oluşturulacağına taahhüt ederler.

Yedinci Bölüm: Genel Hükümler

Otuz Altıncı Madde

İşbu antlaşmayı imzalayan devletler ileride yararlı olduğuna karar verilen değiştirmeleri ve geliştirmeleri, müşterek uyum ile gerçekleştirme hakkına sahiptirler.

Otuz Yedinci Madde

İşbu antlaşmayı imzalamayan devletler daha sonra ayrı bir antlaşmayla bu antlaşmayı kabul etmekte serbesttirler.

Yukarıda belirtildiği şekliyle yeni bir devletin bu antlaşmaya kendini bağlaması diplomatik yollarla Almanya'ya bildirilecek ve karşılığında, Almanya da bu antlaşmayı imzalayan devletlere veya daha sonradan bu antlaşmaya katılan devletlere bu durumu bildirecektir.

Başka bir devletin işbu antlaşmayı sonradan kabul etmesi, yukarıda bildirilen tüm sorumluluk ve faydaları da beraberinde getirecektir.

Otuz Sekizinci Madde

İşbu antlaşma bir yılı geçmemek şartıyla mümkün olan en kısa sürede onaylanacaktır.

İşbu antlaşma, onaylandığı tarihten itibaren o devlet için bağlayıcıdır.

Bu süreçte işbu antlaşmayı imzalayan devletler burada belirtilen hükümlere karşı bir girişimde bulunmayacaktır.

Her bir devlet antlaşmayı onayladığını Almanya'ya ve bu durumu Almanya da antlaşmayı imzalayan diğer devletlere bildirecektir.

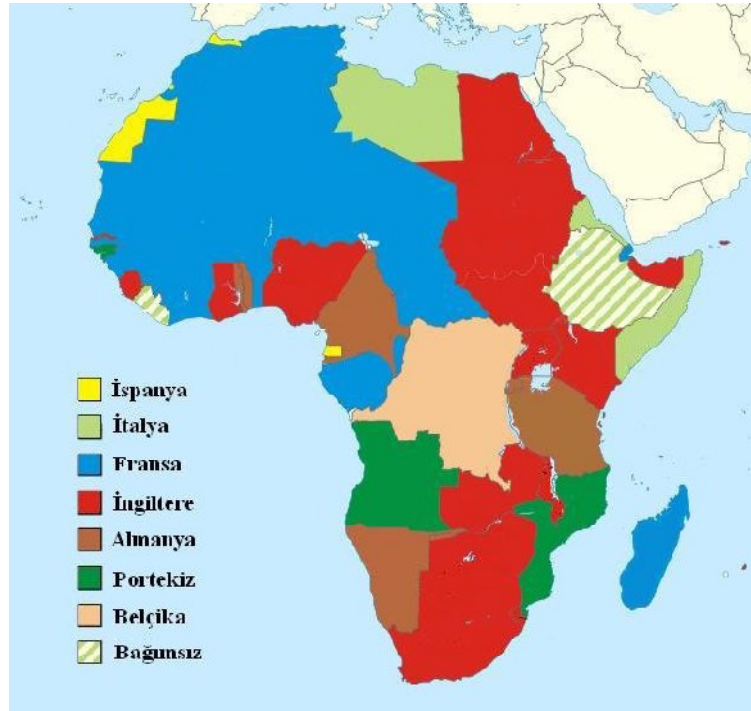
Tüm devletlerin onayladıklarını gösteren belgeler, Almanya'nın arşivlerinde saklanacaktır. Tüm onay belgeleri gönderildiğinde, Berlin Konferansı'nda bulunan tüm devletlerin temsilcileri tarafından tutanak şeklinde olacak bir Emanet Antlaşması imzalanacaktır. Ve bu antlaşmanın birer kopyası bu devletlere gönderilecektir.

Bu konferansa tanıklık ve iştirak eden temsilciler işbu antlaşmayı imzalamış ve kendi mühürlerini buna eklemişlerdir. Bu antlaşma, 26 Şubat 1885'te Berlin'de düzenlenmiştir.

Konferansla ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 1884-1885 Berlin Konferansı'nın sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Afrika'nın paylaşım esaslarının, kâğıt üstünde de belirlenmiş olduğunu ve hiçbir devlete avantaj sağlamayacak bir şekilde ve eşit olarak düzenlenmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca antlaşma, bu bölgedeki ticaretin esaslarını düzene sokması, yeni sömürgeciliğin yasal başlangıcının ve temel prensiplerini ortaya koyması yönünden de öncü olmuştur.

Berlin Konferansı'ndan sonra Afrika'nın Talanı

Berlin Antlaşması sonunda kurulan Kongo devleti, yapılan ikili antlaşmalarla (İlk olarak 22 Nisan 1884'te Amerika Birleşik Devletleri; son olarak 25 Haziran 1885'te Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı antlaşmalarla) tanındı. Amerika hariç konferansa katılan tüm devletler, Berlin Antlaşması'nı onayladı. O dönem dışarıdaki dünyadan uzak durmaya çalışan Amerika'nın bu hareketi, zaten Kongo Devleti'ni tanınmış olduğu için bu pek büyük bir değişiklik yaratmadı.¹³³

Harita 5: I. Dünya Savaşı öncesinde Afrika'daki sömürgeler.

Kaynak: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kongokonferenz>

Berlin Konferansı'ndan sonra hız kazanan Afrika talanı neredeyse 30 yıl boyunca devam etmiş ve kıtanın hemen hemen tamamı sömürge haline gelmiştir. Hatırlanacağı üzere, Berlin Konferansı'ndan önce Fransa Afrika'da, 1830'da Cezayir'i, 1881'de Tunus'u, 1882 yılında Gabon'u almıştı. Fransa, Berlin Konferansı'nın yapılması ile beraber işgal faaliyetlerini arttırmıştır. 1890'da Batı Sudan'ı, 1893'de Cenne ve Timbuktu'yu 1900'de de Çad Gölü çevresini ele geçirmiş; bu adımlardan sonra tüm sömürgelerini birleştirerek bunlara "Fransız Batı Afrika'sı" adını vermiştir.¹³⁴

İtalya, konferans öncesi hayal ettiği Tunus'u Fransa'dan alamasa da Berlin Konferansı ile paylaşımın kurallara bağlanmasıyla, 1890 yılında Kuzey Doğu Afrika'daki topraklarını

¹³³ Keith, *The Belgian Congo and The Berlin Act*, 65.

¹³⁴ Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, 20.

“Eritre” sömürgesi altında birleştirdi. Eritre’nin güneyindeki Etiyopya’ya 1895 yılında saldıran İtalya, 1896 yılında Adua Muharebesi’nde yenildi ve Etiyopya’nın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. İtalya, son olarak da Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuzey Afrika’daki son toprağı olan Trablusgarb’ı, Afrika’daki hedefleri dâhilinde 1912 yılında ele geçirmiştir.¹³⁵

İngiltere, Mısır’dan başlayıp Güney Afrika’ya kadar olan doğu bölgesinde zincir halkaları gibi uzanıp giden bir sınır birliği hedefliyordu. Bunun için de konferanstan önce çalışmalara başlayıp, bu hedefleri dâhilinde ilk durağı olan Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altındaki Mısır’ı 1882 yılında ele geçirmişti. Hemen arkasından 1884’te Somali’yi işgal eden İngiltere, konferanstan sonra 1885-1895 arasında Zimbabve, Malavi, Kenya, Uganda’yı, 1896 yılında da Doğu Sudan’ı işgal etti. Böylece İngiltere hedeflediği zinciri bu işgaller sonrasında tamamlamış oldu.¹³⁶

Almanya ise Berlin Konferansı’yla paylaşımı yapılan Afrika’dan Togo ve Kamerun’u alarak başlangıç yapmış ve daha sonraları Tanganyika, Ruanda ve Burundi bölgesinde büyük topraklar ele geçirerek, Alman Doğu Afrika’sı denilen bölgeyi oluşturmuştur.¹³⁷ Böylece siyasi birliğini sağladıktan on beş-yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde, Almanya Afrika’da büyük toprakların sahibi oldu.

Konferansın en kârlı ülkelerinden olan Belçika, II. Leopold’un girişimleriyle konferans sonunda bağımsız bir devlet olan Kongo’yu kişisel mülkü haline getirdi. Leopold burada ilk olarak sahilden Leopoldville’e (şimdi Kinşasa) kadar olan ve yapımı yıllar sürecektir olan bir demiryolu yaptırmaya başladı. Bu demiryolu Kongo’da sömürgeciliğin eli ayağı ve sömürgeciliğin yayılmasına en fazla katkı yapan unsur oldu.¹³⁸

XIX. yüzyılda, Belçika’nın Kongo’yu işgal ettiği yıllarda, yeni icat edilen otomobilin dünya piyasalarına sürülen sayısındaki artışla paralel olarak yükselen lastik tekerlek piyasası, Belçika için tam bir ekonomik kazanıma dönüştü. Havalı tekerleğin icadını müteakip, Kral Leopold Kongo ormanlarındaki kauçuğu sonuna kadar kullandı. Kralın askerleri bu uğurda önlerine çıkanları öldürmekten ve sakat bırakmaktan hiç çekinmedi. Artan araç sayısına bağlı olarak, kauçuk talebini karşılamak mümkün olamadığı için, Kongolu çiftçilere her seferinde daha yüksek kotada üretim direktifi verildi. Kongolular Belçikalıların başarılması imkânsız olan ve sürekli artan bu taleplerine cevap veremediler. Öyle ki, 1890’da 80 ton olan kauçuk üretimi, 10 yıl içerisinde yüz kattan fazla artırılıp, 6,000 tona çıkarıldı. Kral II. Leopold kauçuk satışından bir servet elde etti; bu parayla kendi ve ülkesi onuruna başta ünlü Cinquantenaire

¹³⁵ A.g.e., 22.

¹³⁶ A.g.e., 16-19.

¹³⁷ A.g.e., 22.

¹³⁸ Ali Demir, “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi,” *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Güvenlik Stratejileri Dergisi* Yıl: 7 Sayı: 14 Aralık 2011, 123, 125.

Meydanı, Laeken'deki kraliyet sarayı ve hükümet binaları ile Tervueren Müzesi olmak üzere Brüksel ve Ostend'de pek çok inşaat projesini tamamlattı, ülkesini imar ettirdi. Kauçuk kotalarına ulaşmayı sağlamak için Belçika Kralı tarafından Kongo'da oluşturulan Halk Ordusu, kauçuk kotalarına ulaşamayan yerlilere tecavüz, kamçılama, uzuvlarını kesmek dâhil pek çok işkence uyguladı. II. Leopold'un uyguladığı bu politika, Kongo'daki aşırı kauçuk üretiminden dolayı kauçuk ağaçlarını yok etti ve 1885–1908 yılları arasında nüfusun yarısını (20 milyonun 10 milyonunu) katletti. Pek çok Kongolu kauçuk kotalarını dolduramadıkları için ya elini, ya kolunu ya da ailesini kaybetti. Çelişkiye bakın ki, Kongo'da ölümlere neden olan aynı kauçuk, belki de Belçika'nın bugün sahip olduğu refahın temel taşlarından birisidir.¹³⁹

XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başında Afrika'nın güneyinde madencilik, Kongo Havzası'nda kauçuk üretimi, batı ve doğu Afrika'nın geniş alanlarında ise tarımsal ihrac ürünleri elde edilmeye başlandı. Mal-para ilişkilerinin gelişmesi ile birlikte köylüler tek yönlü bir ihracat ekonomisi üzerinde yükselen yeni ve yaygın bir ağın içine dâhil oldu. Halk içinde ihracata yönelik ürün yetiştiren, hali vakti yerinde bir kesim oluştu. Bunlar hem ücretli emek kullanıyor hem de diğer köylülerin topraklarına el koymaya çalışıyordu. Ayrıca kölelikten neredeyse farksız bir şekilde zorla çalıştırılan yeni bir işçi sınıfı oluştu. Nihayetinde bu kıtadaki ilk grevler XIX. yüzyılın sonunda gerçekleştiği halde, ilk büyük ayaklanmalar XX. yüzyılın başında oldu. Giderek artan bu ayaklanmalar artık göz ardı edilemezdi. Kongo'daki vahşet de buna eklendi ve uluslararası baskılara daha fazla direnemeyen Belçika parlamentosu, Avrupa'daki itibarını kurtarmak için bu baskılara boyun eğdi ve Özgür Devleti 1908'de Kral'dan alarak Belçika Sömürgesi yaptı. Bundan sonra da adı Belçika Kongo'su oldu.¹⁴⁰

Genel olarak değerlendirecek olursak konferans; genel kabul görmek için de olsa köleliğe, köle alım satımına, alkol ticaretine, uyuşturucu ticaretine, silâh kaçakçılığına ve şiddete karşı olan mücadelesinin yanında Afrika'ya medeniyeti getirmeyi ve bu bölgeleri geliştirip kalkındırmayı kendine görev edindiğini belirtmiştir. Ancak bu nasıl bir görevse, imzalanan antlaşmadan itibaren “Afrika Talanı” büyük bir ivme kazanmış ve konferansta konuşulan ve insanlık adına tartışılan ve kabul edilen görevlerin tümü unutulmuştur. Ayrıca yine bu dönemde Kongo'da, Kongo Bağımsız Devleti adıyla bir devlet kurulmuş fakat bu nasıl bir bağımsızlık ise, bu devletin mülkiyeti Belçika Kralı II. Leopold'a verilmiştir. II. Leopold, kendi çıkarları için bu devleti kurma girişimlerinde başarılı olmuş ve bunu diğer Avrupa devletlerinin yaptığı gibi Kongo üzerindeki hâkimiyetini meşru kılma çabasına girmiştir.

¹³⁹ Ali Demir, “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi,” 121-122.

¹⁴⁰ *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 4. Cilt, 1258, 1260; *Meydan Larousse*, 11. Cilt, 433.

SONUÇ

Asırlardır devam eden sömürgeci geleneğin yeni bir şekle bürünmesine vesile olan 1884-1885 Berlin Konferansı, Afrika'nın resmen paylaşıldığı bir konferans olarak dikkat çekmektedir.

Konuyla ilgili olarak, Osmanlı arşiv belgelerinde üzerinde en çok durulan nokta, Osmanlı İmparatorluğu'nun konferansa çağrılmamış olmasıdır. Çünkü Osmanlı hükümetine göre, hem Afrika'da toprağı olan, hem de Düvel-i Muazzama arasında olduğu Avrupalı devletler tarafından kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konferansa katılmak, Rusya, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, İsveç ve Norveç gibi Afrika'da toprağı bulunmayan ama yine de konferansa davet edilen devletlere kıyasla en tabii hakkıydı. Ayrıca dış basında Osmanlı İmparatorluğu'nun da konferansa davet edilmesinin gerekli olduğuna dair haberler çıkmış, bunlar da İstanbul'a iletilmiş ve hatta bu gazetelerin Osmanlı'daki yayımcılarına nişanlar bile verilmiştir.¹⁴¹

Ancak dönemin Osmanlı gazeteleri tarandığında konferansla ilgili haber olmaması şaşırtıcıdır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyen yabancı basına nişan veren devletin kendi basınını engellemesi pek ihtimal dâhilinde gözükmemektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda İstibdat Dönemi'nin yaşanıyor olması, belki de basının siyasi olayları kaleme almaktan uzak bir tavır sergilemesine neden olmuş ve gazeteler bu konferansa gereken önemi göstermemişlerdir.

Arşiv belgelerine göre ısrarcı davranması sayesinde, Batı Afrika'daki arazilerle ilgili olan sorunların çözülmesi amacıyla yapılacak olan Berlin Konferansı'nda temsil edilmesine karar verilen Osmanlı İmparatorluğu, oturumlar boyunca genelde gözlemci ve tarafsız bir tutum takınmıştır. Zira konferansta bahsedilen konular daha çok Batı Afrika'yı ilgilendirmiştir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun buralarda herhangi bir arazisi yoktur. Yalnız Osmanlı temsilcilerinin aldıkları talimatlar arasında en çok öne çıkan, Serbest Ticaret Bölgesi'nin daha da kuzeye kaydırılmasını istemeleri ve sadece Hristiyanlara değil, tüm dinlerden insanlara dini serbestlik tanınmasını talep etmeleridir. Konferans sonunda Serbest Ticaret Bölgesi'nin sınırları değiştirilmemiş, fakat dini serbestlik sadece Hristiyanlara değil tüm diğer dinlere de tanınmıştır. Bu anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun bu konuda istediğini elde ettiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı basınının konferansla ilgili sessiz ve konuya ilgisiz tavrına karşılık, Amerikan gazetesi *New York Times*, hem Osmanlı da dahil konferansa katılan ülkelerin diplomatik

¹⁴¹ BOA. İ.HR 00296/18708/Belge no: 1-2.

tavırları hakkında ve hem de konferansla ilgili çok önemli bilgiler sunmuştur. Genel olarak tüm devletlerin menfaatlerine olacak ticaret serbestliği ve Batı Afrika'nın nasıl paylaşılması gerektiğiyle ilgili haberlere sıkça yer vermiştir. Ayrıca Avrupa'nın her yerinden gazetelerin konferansla ilgili yayınladığı bölümlere sayılarında yer vererek, okuyucularıyla paylaşmış ve farklı bakış açılarının görülmesine imkan vermiştir.

Bu haberlerden ve ikinci elden kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında, konferansa katılan on dört devletin hepsinin büyük çıkarlar sağlayamadığını söyleyebiliriz. Ancak konferansa katılan tüm devletler, konferansın sonunda yapılan anlaşmada belirtilen, Kongo ve Nijer nehirlerindeki ticaretin serbestliğinin sağlanmasıyla bu bölgede ticaret yapma hakkını kazanmışlar ve vergi muafiyeti edinmişlerdir. Konferansa katılan; Norveç-İsveç, Danimarka, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi ülkelerin ise ne Afrika'nın paylaşılması konusunda herhangi bir etkileri olmuş ne de herhangi bir toprak kazanımları olmuştur.

Politik açıdan İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu, genel olarak Batı Afrika'daki sorunları çözmek amacıyla yapılmış olan Berlin Konferansı'na katılmak için oldukça ısrarcı davranmışlardır. İtalya Almanya gibi siyasi birliğini geç tamamladığı için sömürge yarışında geri kalmak istemiyordu. Bu yüzden de Afrika'yı bir fırsat olarak görmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu ise konferansa katılırken Kuzey Afrika'da sahip olduğu toprakları korumayı ve bu bölgede yaşayan Müslümanların da dini özgürlüklerini savunmayı amaçlamıştır. Gözle görülen amaçlar bunlar olsa da konferansa katılan her devletin sağladığı gibi Osmanlı İmparatorluğu da serbest ticaretten yarar sağlayacaktır. Bu menfaatlere ek olarak bu konferansa katılarak hâlâ Düvel-i Muazzama arasında sayıldığını kanıtlayıp itibarını korumuş ve Müslüman halkın lehine olacak dini özgürlüklerle ilgili tutumunun da karşılığını almıştır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun konferanstan kârlı ayrıldığını söyleyebiliriz.

Coğrafi Keşifler Çağı'nın ve bu çağla birlikte ortaya çıkan sömürgecilik döneminin en etkili devletlerinden olan İspanya ve Portekiz'in bu konferansa katılma nedenleri ise, eski sömürgeciliğin devrinin kapandığı ve artık İngiltere ve Fransa önderliğinde yeni sömürgeciliğin ön plana çıktığı bu dönemde ellerindeki sömürgeleri korumak istemeleri ve hatta kaybettiklerini tekrar elde etmeye çalışmalarıdır. Yalnız Kongo'nun kendi yönetiminde olması gerektiğini düşünen Portekiz, konferans sonunda umduğunu bulamamış ve Kongo'yu kaybetmiştir.

Afrika'da elde edilecek sömürgeleri eski günlere dönüş olarak gören devletlerin yaşadıkları bu anlaşmazlıklar, henüz siyasi birliğini yeni oluşturmuş Almanya için önde gelen sömürgeci devletler arasında kendine önemli bir yer edinmek ve hatta lider konuma gelmek için kaçırılması imkânsız bir fırsat haline gelmiştir. Arabuluculuk rolünü çok iyi bir şekilde oynayan Bismarck, konferanstan sonra Afrika'da, Almanya'ya geniş bir sömürge kazandırmayı başarmıştır.

Konferanstan önce Afrika'dan oldukça yüklü miktarda gelir elde eden iki devletten biri olan İngiltere konferans sonunda avantajını kaybetmeden durumunu korumayı başarmıştır. İngiltere özellikle Nil Nehri'nden çıkar sağlamaya çalışan Fransa'nın bu girişimlerini engellemiştir. Batı Afrika'dan yüklü miktarda gelir sağlayan Fransa ise, Batı Afrika'daki üstün durumunu konferans sonunda da perçinleyerek korumuştur.

Monroe Doktrini nedeniyle Kongo Konferansı'na katılması muhtemel olmayan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri idi. 1823'te Başkan James Monroe'nin ilan ettiği Monroe Doktrini'nin temeli, Eski Dünya olarak adlandırılan Avrupa ile Yeni Dünya olan Amerika'nın kalın çizgilerle birbirinden ayrılmasına dayanır. Monroe Doktrini'nin altında yatan felsefeye göre, çalkantıyı temsil eden Avrupa kıtası Amerika kıtasından uzak tutulmalıydı. Monroe Doktrini ile Amerika, aynı zamanda Avrupalı sömürgeci güçlerin Amerika kıtasındaki nüfuzunu sona erdirmek ve kendi nüfuzunu pekiştirmek amacındaydı.¹⁴²

Zira Doktrine göre, Amerika Avrupa'nın işlerine karışmayacaktır. Avrupa ile hiçbir politik ilgisi yoktur ve Avrupa'nın içişlerine de müdahale etmeyecektir. Buna karşılık, Avrupa devletleri de Amerika kıtasının içişlerine karışmamalıdır ve Amerika kıtasından uzak durmalıdırlar. Amerika'nın bu isteğine rağmen, eğer herhangi bir Avrupa devleti Amerika kıtasına ayak basar ve bu kıtalarda bir sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa, Amerika bu hareketi düşmanca bir hareket sayacak ve Avrupa devletleri Amerika'yı karşısında bulacaklardır. Buna rağmen Berlin Konferansı öncesinde kurulan Kongo Kuruluşu'nu ilk tanıyan devlet Amerika olduğu için o da konferansa davet edilmiştir.

Amerika'nın konferansa katılmasını üç öne çıkan neden sağlamıştır. Bunların ilki, Amerika, Afrika Uluslararası Kuruluşu'nu tanıyan ilk devlettir; ikincisi Amerika'nın nüfusunun, anavatanı Afrika olan 6.000.000 siyahîyi de içinde barındırmasıdır ve üçüncü olarak da daha çok Amerikalıların kıtada keşif yapmalarıdır.¹⁴³

Konferanstan en kazançlı ülke olarak ayrılan Belçika oldukça avantajlı bir konuma gelmiş, Afrika'daki ticaret sayesinde güç ve zenginlik kazanmıştır. Ayrıca konferans sonunda Kongo'nun yönetimi II. Leopold'a verilmiş ve burası Belçika'ya bağlı bir bölge olmuştur.

Nihayetle, konferans Avrupa'daki mevcut güç dengeleri üzerinde çok büyük bir etki sağlamamış, ama Almanya'nın prestijini arttırmıştır. Çünkü konferanstan sonra kesin olan şeylerden biri de Bismarck sayesinde Almanya'nın yeni güç merkezi haline geldiğidir. I. Dünya Savaşı'na kadar Kıta Avrupa'sında ve buradaki devletlerin çıkar veya ilgilerinin olduğu her yerde Almanya da olmuştur. Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun aralarına İtalya'yı da alarak oluşturdukları blok, aynı Almanya gibi hedefine Osmanlı İmparatorluğu'nu

¹⁴² Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), 123.

¹⁴³ "The Congo Conference," *New York Times*, 16 Ocak 1885.

koyan İngiltere'nin önderliğinde oluşan başka bir blokla karşılaşmıştır. Berlin Konferansı'nda alınan kararlarla artık dünyanın dört bir yanındaki sömürgelerine asker çıkarmaya başlayan, ister büyük ister küçük olsun tüm sömürgeci güçlerin de kendilerine bir taraf seçmesi gerekmiştir.

Berlin Konferansı'nda, Afrika'yı sömürü konusunda, büyük devletler arasında çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve gelecekte tekrarlanmalarını önlemek temel amaç olarak belirlenmiştir. Her ne kadar konferans sonunda imzalanan antlaşmada, köleliğe, silah kaçakçılığına, alkol ve uyuşturucu ticaretine karşı çıkılması ve buradaki insanlığın medenileştirilmesi amaçlansa da ne yazık ki bu söylemler sadece kâğıt üstünde kalmış ve insanlık tarihi için utanç kaynağı olabilecek bir dönemin başlamasına yol açmıştır.

Afrika'ya “medeniyet” getireceğini savunarak bu kıtaya yanaşan devletler Afrika'da neden oldukları fakirlik, sefalet ve vahşetle beraber buraya düşmanlık tohumları da ekmişlerdir. Günümüzde ise aynı talan “demokrasi” ve “özgürlük” isimleri altında yapılmaktadır: Ülkeler sömürölüp, kaynaklarına el konurken, insanlar ölmeye devam etmektedir. Yokluk, kargaşa ve baskı içinde yaşamlarını sürdüren bu insanları umutlandıracak bu gibi çekici kavramlarla, insanlara umut verilmiş ama o insanlar aynı yokluk ve korkuyu tekrar yaşamak zorunda kalmışlardır. Kendi kaynaklarını kullanmaktan mahrum bırakılmış olan Afrika'daki pek çok gelişmemiş ülke, yine aynı zihniyetin kurbanı olmuştur.

Aslında yaşanan bu kötülükleri ve Afrika halkının nasıl böyle zor bir duruma düştüğünü, Kenya'nın kurucu Devlet Başkanı Jomo Kenyatta: “Avrupalılar geldiklerinde onların elinde İncil, bizim elimizde ise topraklarımız vardı. Bize gözlerimizi kapatıp dua etmeyi öğrettiler. Gözlerimizi açtığımızda baktık ki İncil bizim elimizdeydi. Topraklarımız ise beyazların olmuştu”¹⁴⁴ sözleriyle çok net bir biçimde belirtmiştir.

Afrika'nın bu şekilde acımasızca sömürölmesini sağlayan en büyük olaylardan biri olan Berlin Konferansı'nın belki de en önemli kararı “fiili işgal” ilkesinin benimsenmesiydi. Buna göre artık bir yeri sömürge elde edebilmek, orada idareye yetecek kadar güçlü bir askeri gücün bulundurulmasına bağlıydı. Bu sayede konferans, Afrika Talanı'na büyük bir ivme kazandırmış, sömürgeci yönetimlerin dünyanın değişik bölgelerini hızla işgal etmelerinin önünü açmış; sömürgecilik ve dünya tarihinin önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Sömürgeciliğin fiili işgal kuralını yasal temele dayandırdığı için rekabeti ve gruplaşmaları da arttırmıştır. Böylece sömürge yarışından gözü kararan emperyalist güçlerin, kendileriyle birlikte birçok ülkeyi de içine alacak bir dünya savaşına doğru hızlı adımlarla gitmesine neden olmuştur.

¹⁴⁴ Jomo Kenyatta. Vikipedi, (t.y.), Erişim: 22 Haziran 2014, http://tr.wikipedia.org/wiki/Jomo_Kenyatta

KAYNAKÇA

A- Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, İrade - Dâhiliye, 00950/75137.
BOA, İ.DH, 00957/75711.
BOA, İrade - Hariciye, 00295/18660.
BOA, İ.HR, 00295/18661.
BOA, İrade - Meclis-i Mahsus, 00079/3437.
BOA, İ.MMS, 00079/ 3438.
BOA, İ.MMS. 00079/3441.
BOA, İ.MMS, 00079/3450.
BOA, İ.MMS, 00079/3458.
BOA, Y.A.HUS (Sadaret Hususi Maruzatı), 180/46.
BOA, Y.A.RES (Sadaret Resmi Maruzatı), 26/27.
BOA, Y.EE (Yıldız Esas Evrakı), 00073/00017.

B- Süreli Yayınlar

New York Times, 1884-1885.
www.nytimes.com

C- Kitaplar

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya* (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2009)

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010)

Arnold, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çeviren: Osman Bahadır, (İstanbul: Alan Yayıncılık 1995)

Ataöv, Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1970)

Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, çeviren: Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya (Ankara: İmge Kitabevi, 2006)

Erdem, Yusuf Hakan, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004)

- Ferro, Marc, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. Yüzyıl - 20. Yüzyıl*, çeviren: Muna Cedden (Ankara: İmge Kitapevi 2002)
- Hazar, Numan, “*Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Devleti ve Afrika Siyaseti*,” *Devr-i Hamid (Sultan II. Abdülhamid)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2011), 4. Cilt
- Hazar, Numan, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2003)
- Hosking, Geoffrey, *Rusya ve Ruslar (Erken Dönemden 21. Yüzyıla)*, çeviren: Kezban Acar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011)
- Hynson, Colin, *Afrika'nın Keşfi*, (İstanbul: Alkım Yayınevi 2011)
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun el Hadramî, *Mukaddime*, hazırlayan: Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları 2011)
- İnce, Gökçen Başaran, *Domatesi Çiçek Sananlar*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014)
- Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1962), 8. Cilt.
- Kavas, Ahmet, *Osmanlı Afrika İlişkileri*, 2. Baskı (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013)
- Keith, Arthur Berriedale, *The Belgian Congo and The Berlin Act* (Oxford: Oxford University Press, 1919)
- Kerr, Gordon, *Charlemagne'dan Lizbon Antlaşmasına Avrupa'nın Kısa Tarihi*, çeviren: Cumhur Atay (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011)
- Lee, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, 3. baskı (Ankara: Dost Kitabevi, 2010)
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çeviren: Boğaç Babür Turna, 4. Baskı (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010)
- Luraghi, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, çeviren: Halim İnal (İstanbul: E Yayınları 2000)
- McNeill, William, *Avrupa Tarihinin Oluşumu*, çeviren: Yusuf Kaplan, 2. baskı (İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2011)
- Meydan Larousse*, Cilt 11, 18 (İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları, 1992)
- Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981)

- Roberts, John Morris, *Avrupa Tarihi*, çeviren: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2010)
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 4 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 1252-1253.
- Tandoğan, Muhammed, *Afrika’da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2013)
- Temel Britannica*, Cilt 1, 2, 3, 7, 9, 10 (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1991)
- Toledano, Ehud, Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890, çeviren Hakan Erdem (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994)
- Tuncalı, Ergün *Kara İhtilal (Uyanan Afrika)* (İstanbul: Tan Matbaası, 1966)
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1959), 4. Cilt, 7. baskı.

Ç- Makaleler

- Akyılmaz, Gül, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi İle İlgili Düzenlemeler Ve Tanzimat Fermanı’nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1-2, Haziran-Aralık 2005: 206-230.
- Bilgin, Fehmi Kerem, “Belçika’da Ulusal Kimlikler ve Federalizmin Gelişimi,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, No. 1, 2012 (Ankara: 2012), 1-47.
- Ceviz, Nurettin, “Libya Tarihine Kısa Bir Bakış,” *OrtadoğuAnaliz*, Cilt: 3 - Sayı: 27, 2011 (Ankara: OrtaDoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2011): 80-90.
- De Leon, Daniel, “The Conference at Berlin on the West-African Question,” *Political Science Quarterly* - Vol. 1, No.1, Mar., 1886, (Boston : Ginn and Company, 1886): 103-139.
- Demir, Ali, “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi,” *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Güvenlik Stratejileri Dergisi* Yıl: 7 Sayı: 14 Aralık 2011, (İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2011): 117-141.
- Emiroğlu, Hüseyin, “Fransız Devriminin Osmanlı Devleti Üzerine Etkisi ve Sonuçları,” *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl: 3 - Sayı: 12, Bahar 2007 (Ankara: Orient Yayıncılık Reklamcılık Bilg. Araş., 2007): 23-52.

Hanılçe, Murat, “Coğrafi Keşiflerin Nedenlerine Yeniden Bakmak,” *Tarih Okulu Dergisi (Journal of History School)*, Mayıs-Ağustos 2010, Sayı VII (İzmir: 2010): 47-70.

Kızılkaya, Oktay, “XIX. Yüzyılın Sonu XX. Yüzyılın Başlarında Basra Körfezi’nde Uluslararası Hâkimiyet Mücadelesi,” *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer, 2013 (İzmir: Alko Dijital Baskı Merkezi – Grafik Tasarım, 2013): 293-306.

Kızıltoprak, Süleyman, “Afrika’da Emperyal Gelenek,” Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi Konferansı, 7 Nisan 2012, İstanbul (İstanbul: 2012): 1-5.

Olpak, Mustafa, “Kronik: Osmanlı İmparatorluğu’nda köle, Türkiye Cumhuriyeti’nde evlatlık: Afro-Türkler,” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 68, Sayı 1, 2003: 123-141.

Öke, Mim Kemal, “Şark Meselesi ve II. Abdülhamid’in Garp Politikaları (1876-1909),” Halil İnalcık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları III* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1982) içinde: 247-276.

Parlatır, İsmail, “Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1-2, 1987: 417-420.

Sancaktar, Caner, “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti Ve Siyasal Mirası,” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011 (İzmir: Ege Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2011): 27-49.

Sümer, Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü,” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008): 119-144.

Şahin, Musa, “Güney Afrika’da Cape Koloni Topluluğunun Oluşumu ve Osmanlı Türk Varlığı,” *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Yıl 2006, sayı 33 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, 2006): 75-98.

Tatar, Taner, “Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam,” İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 44, 2011 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, 2011): 195-220.

Temel, Mehmet, “Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ne ve Milli Mücadeleye Bakışı,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/I, Ocak 1998 (Balıkesir: 1998), 120-134

Topses, Gürsen, “Elseverlik (Alturizm) ve Benseverlik (Egoizm) Ölçeğiyle İlgili Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması,” *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education - 2012, volume 1, Issue 2*: 60-71.

Uygur, Erdoğan, - Uygur, Fatma, “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma,” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, yıl 17, sayı 3, 2013 (Ankara: Berikan Matbaacılık ve Yayıncılık, 2013): 273-286.

Yapıcı, Hakkı, “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu,” *The Journal of Academic Social Science JASS* Volume 5 Issue 5, 2012 (Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2012): 325-333.

D- Tezler

Aydemir, Uygur, *Cenap Şahabettin’in Seyahat Mektuplarında Oryantalist Etkiler* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Türk Edebiyatı Bölümü, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Şubat 2010.

E- İnternet Kaynakları

<http://de.wikipedia.org/wiki/Kongokonferenz>

http://en.wikipedia.org/wiki/Congo_Basin

http://en.wikipedia.org/wiki/David_Livingstone

http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Morton_Stansley

http://en.wikipedia.org/wiki/Makololo_tribe

http://en.wikipedia.org/wiki/Niger_Basin_Authority

http://en.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck

<http://education-portal.com/academy/lesson/the-age-of-discovery-timeline-explorersquiz.html>

http://fr.wikipedia.org/wiki/Conference_de_Berlin

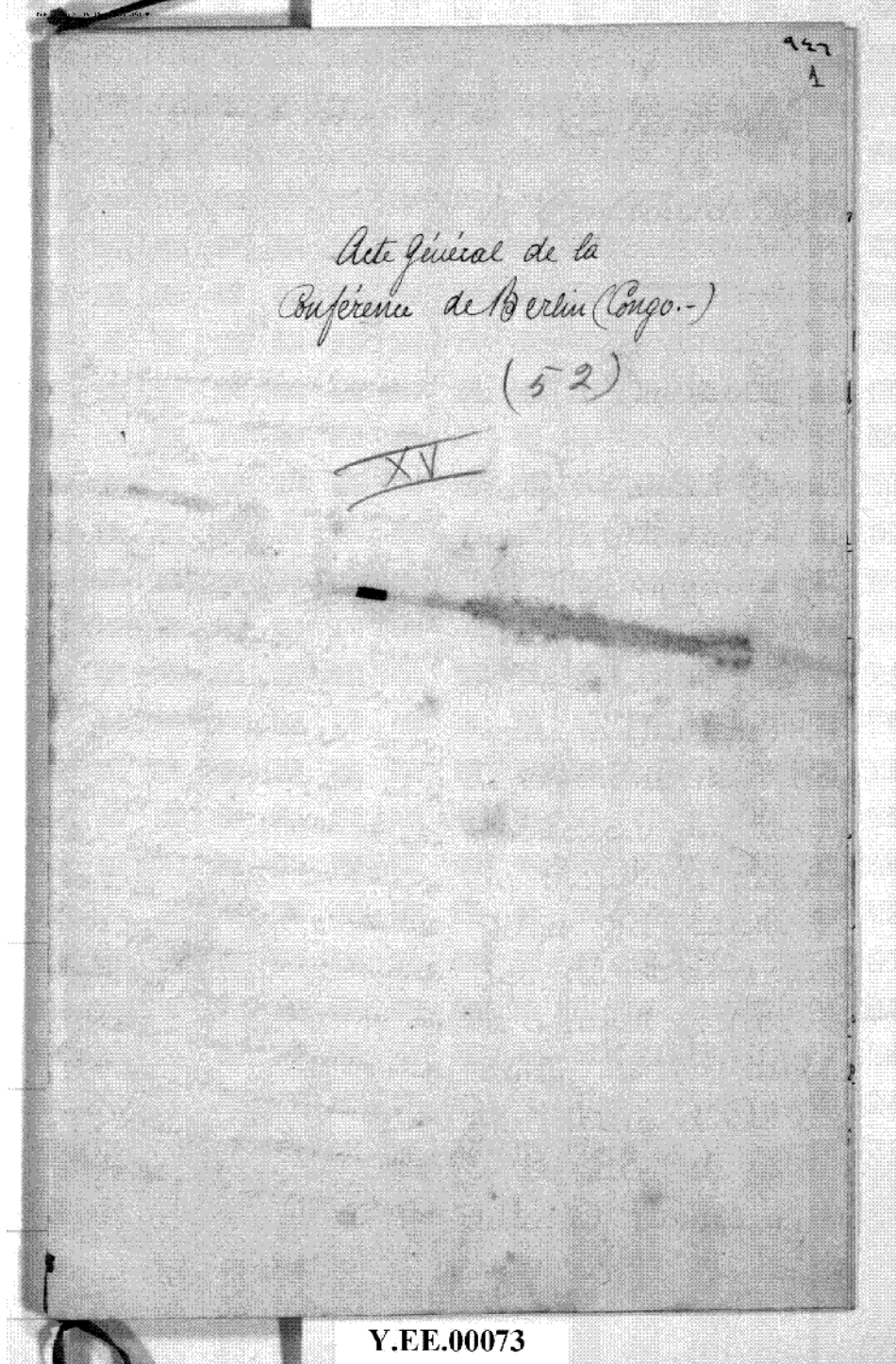
http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Abdülhamid

[http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_\(Belçika_kralı\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/II._Léopold_(Belçika_kralı))

http://www.emersonkent.com/map_archive/spanish_portug_discover_map.htm

EKLER

Ek 1: 1884-1885 Berlin Konferansı Antlaşması'nın Metni

Belge 1: BOA, Y.EE 00073/00017.

(Berlin Konferansı sonunda imzalanan antlaşmanın tam metni.)

Et le Général
de
la Conférence de Berlin

[illegible]

7/3/17 YEE

40 varak
(11 shk 60s)

十

2

Alors la Rime du -
Royaume. Une de la
Grande Bretagne et
d'Irlande, l'Impératrice
du Indes, Sa Majesté
le Roi d'Espagne, Sa
Majesté le Roi des Pays
Bas, Grand - Duc de
Luxembourg etc., Sa
Majesté le Roi de Por-
tugal et du Algarve
etc. etc., Sa Majesté
l'Empereur de toutes
les Russies et Sa Ma-
jesté le Roi de Suède
et de Norvège etc. etc.

voulant régler dans un
esprit de bonne entente mu-
tuelle les conditions les
plus favorables au déve-
loppement du commerce
et de la civilisation -
dans certaines régions -
de l'Afrique, d'assurer

3

à tous les peuples les avan-
tages de la libre naviga-
tion sur les deux prin-
cipaux fleuves africains
qui se divisent dans
l'Étalon Atlantique, di-
viser d'autre part de
peu près la malentendu
et les contestations qui
pourraient soulever à
l'arrivée les pays de
possession nouvelle sur
les côtes de l'Afrique,
et pourvus en même
temps des moyens d'ac-
croître le bien-être ma-
rial et matériel des po-
pulations indigènes ont
résolu, sur l'invitation
qui leur a été adressée
par le Gouvernement
Impérial d'Allemagne
d'accord avec le Gouver-
nement de la République

V.F.E.00073

4

Française, de réunir à
elle, par une conférence
à Berlin et ont nommé
pour leurs Plénipoten-
tiaires, savoir :

M. le Ministre l'Em-
pereur des Ottomans ;
M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur d'Autriche ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Russie ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de France ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

5

du Département du Rhin-
land, le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

M. le Ministre l'Em-
pereur de Prusse ;

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

6
prie de glayia l'Empereur
d'Allemagne. Roi de —
Prusse,
de Majesté le Roi
des Belges:
le vire Gabriel. Du
guita, Comte van der Scha-
len, Pontog, bon d'usage
Extraordinaire et Ministre
Principalitaire prie de
glayia l'Empereur d'Alle-
magne. Roi de Prusse;
et
le vire Auguste, ba-
ron d'ambroise, Mi-
nistre d'Etat, bon d'usage
Extraordinaire et Ministre
Principalitaire;
de glayia le Roi
de Danemark;
le vire Emile de
Nied, Chambellan, bon
d'usage Extraordinaire
et Ministre Principalitaire.
vire de Majesté

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

Handwritten text in Arabic script.

7
l'Empereur d'Allemagne,
Roi de Prusse,
de Majesté le Roi
d'Espagne;
Don Francisco Mar-
quem, Comte de Benavente,
bon d'usage Extraordinaire
et Ministre Principalitaire
prie de glayia l'Empereur
d'Allemagne. Roi de Prusse.
Le Président des
Etats-Unis d'Amérique,
le vire John A. Kas-
son, bon d'usage Extraordinaire
et Ministre Principalitaire
des Etats-Unis d'Amérique
prie de glayia l'Empereur
d'Allemagne. Roi de
Prusse;
le vire Henry J. —
d'ambroise, ancien Ministre;
le Président de
la République Fran-
çaise;
le vire Alphonse,

le la deux Entente de
decha Fomentel. Conceller
d'Etat et Pair du Royaume
de la Majesté l'Empe-
reur de toutes les
Russies :

le deux Fiere, Comte
Kobris, Conceller Fiere,
don Empereur Exceaduaire
et Ministre Exceaduaire
des de la Majesté le Roi des
Pays. Bas,

de la Majesté le Roi
de l'uede et de l'ur-
rege de de :

le deux Cillis, Baron
Gulat, lieutenant. Prince
don Empereur Exceaduaire
et Ministre Exceaduaire
des de la Majesté l'Empe-
reur d'Allemagne, Roi de
Russie,
desquels, nous de
plusieurs pouvoirs qui ont

de l'ours en l'ours il lui
forme, en successeur
dixite et adopte.

1. Une Déclaration
relative à la liberté du
commerce dans le bassin
du Longo, ses embou-
ches et pays circonvi-
sant certaines dispositions
concernes ;

2. Une Déclaration
concernant la traite des
esclaves et les opérations
qui ont lieu ou aux fins
fournaient des esclaves à
la traite ;

3. Une Déclaration re-
lative à la neutralité
des territoires compris
dans le bassin con-
cerné du Longo,
4. Une Déclaration re-
lative à la liberté de na-
vigation du Longo, qui, en
tenant compte des circons-

tenances locales, étend à ces
fluviales à ses affluents et
aux eaux qui leur sont
assimilées, les principes
généraux énoncés dans
les articles 108 à 116 du
l'Acte final du Congrès
de Turin et relatifs à
l'écoulement des eaux
navigables de ce Acte
la libre navigation des
eaux d'eau navigables
qui séparent ou traversent
plusieurs Etats, pour
les conventions applicables
depuis à des
fluviales de l'Europe et de
l'Amérique, et notam-
ment aux Danubiens,
avec les modifications
pécuniaires par les traités
de Paris de 1856, de Lon-
din de 1878, et de douze
de 1871 et de 1883.

5. Un Acte de naviga-
tion du Niger, qui,
en tenant également
compte des circonstances
locales, étend à ces fluviales
et à ses affluents les mêmes
principes énoncés dans
les articles 108 à 116 de
l'Acte final du Congrès
de Turin ;

6. Une Déclaration
introduisant dans les
rapports internationaux
des règles uniformes
relatives aux occupa-
tions qui pourraient avoir
lieu à l'avenir sur
les côtes du Continent
Africain ;

Et ayant jugé que
ces différents documents
fournaient une utilité
coordonnée en un seul
instrument, les ont réunis

en un acte général com-
posé des articles suivants

Chapitre I Dilatation relative

à la liberté du commerce
dans le bassin du Con-
go, ses embouchures et
bays circonvoisins, et dis-
positions connexes.

Article 1.

de Commerce de toutes
les matières jouira d'une
complète liberté.

1er Dans tous les ter-
ritoires constituant les
bassins du Congo et de
ses affluents. Le bassin est
délimité par les côtes de
bassins contigus, à savoir
notamment les bassins
du Niari, de l'Ogoué,
du Oubou et du Nil,
au Nord; par la ligne

de l'est orientale des af-
fluents du lac Banga-
haya, à l'Est; par les
côtes des bassins du
Sambèze et de la Logi,
au Sud. Et en outre, en
conséquence, tous les ter-
ritoires situés par le
Congo et ses affluents,
y compris le lac Banga-
haya et ses tributaires
orientaux.

2° Dans la zone ma-
ritime s'étendant sur
l'Océan Atlantique depuis
le parallèle situé par
2° 30' de latitude Sud jus-
qu'à l'embouchure de
l'ogé,
la limite septentrio-
nale suivra le parallèle
situé par 2° 30', depuis la
côte jusqu'au point où
il rencontre le bassin

géographique du Congo, en
visant le bassin de l'O-
goni auquel ne s'appliquent
pas les stipulations du
présent acte.

La limite méridionale
suivra le cours de la
Sagui jusqu'à la source
de cette rivière et se diri-
gera de là vers l'est jus-
qu'à la jonction avec
le bassin géographique
du Congo.

§ 3. Dans la zone de
pédongent à l'est du
bassin du Congo, tel qu'il
est délimité ci-dessus,
jusqu'à l'Océan indien
depuis la quinzième
de latitude Nord jusqu'à
l'embouchure du Sango
au Sud, de ce point
la ligne de démarcation
suivra le Cambré jusqu'à

vingt mille en amont du
confluent du Ochia et en-
suivra, par la ligne de
séparation des eaux
qui coulent vers le bas
cours du Cambré, pour
rejoindre enfin la ligne
de partage des eaux du
Cambré et du Congo.

Il est expressément
entendu qu'en traitant
à cette zone orientale la
limite de la liberté com-
merciale, la France n'a
présenté à la Convention
ne s'engageant que pour
elles-mêmes et que ce
principe ne s'applique
aux territoires apparte-
nant actuellement à quel-
que Etat indépendant et
surtout qu'autant
que celui-ci y donnera

18
 bon consentement. Les
 baux consentent d'en-
 plager leurs bons offices
 auprès du Gouvernement
 établi sur le littoral Afri-
 cain de la mer du Nord
 afin d'obtenir leur con-
 sentement et, en tout cas,
 d'assurer au tenant
 de toutes les nations les
 conditions les plus favorables.

Article 2.

Tous les pavillons, sans
 distinction de nationa-
 lité, auront libre accès
 étout le littoral du ter-
 ritoire énuméré ci-des-
 sus, avec circons qui sy
 étendent dans la mer,
 à toutes les eaux du
 large et de ses affluents
 y compris les lacs, à tous
 les ports situés sur les
 bords de ces eaux, ainsi

19
 qui à tous les canaux qui
 traversent les terres à
 l'avenue dans le but de
 relier entre eux les cours
 d'eau ou les lacs com-
 pris dans toute l'étendue
 du territoire décrits à
 l'article 1. Ils pourront
 entreprendre toute espèce de
 travaux et exercer les
 droits maritimes et fluviaux
 ainsi que la batellerie
 sur le même pied que les
 nationaux.

Article 3.

Les marchands de
 toute provenance pourront
 dans ce territoire, sous
 quelque pavillon que ce
 soit, par la voie mari-
 time ou fluviale ou par
 celle de terre, n'auront
 à acquiescer d'autres
 taxes que celles qui pour-

20
devoir être pourvus comme
une équitable compensation
de dépenses utiles pour
le commerce et qui, à
ce titre, devront être
également supportées
par les nationaux et par
les étrangers de toute na-
tionalité. Sous le Règlement Spécial
est inscrite à l'Annexe 1.

des marchandises im-
portées dans ces territoires
relèvent applicables de
droits d'entrée et de
transit.

des Puissances se re-
servent de décider, au
terme d'une période de
vingt années, la façon
dont d'entrée sera ou non
maintenue.

Article 5.
Droits Puissances qui exercent
ou exerceront des droits de

21
souveraineté dans les ter-
ritoires susvisés ne pourra
y concéder ni monopole
ni privilège d'aucune es-
pèce en matière commerciale
des étrangers y jouissant
indistinctement, pour la
protection de leurs personnes
et de leurs biens, l'acquie-
sation et la transmission
de leurs propriétés mobi-
lières et immobilières et
pour l'exercice des pouvoirs
du même traitement et
des mêmes droits que les na-
tionaux.

Article 6.
Dispositions relatives à
la protection des étrangers,
des nationaux et des
étrangers, ainsi qu'à la
liberté religieuse.

Article 7.
Droits Puissances
exerçant des droits de

Handwritten text in Arabic script at the top of page 13.

22

l'ouvernement ou une influence dans lesdits territoires s'engagent à mettre à la conservation des populations indigènes et à l'amélioration de leurs conditions matérielles et morales à concourir à la suppression de l'esclavage et surtout de la traite des noirs, elles protégeront et favoriseront, dans l'élaboration de nationalités neuves de cultes, toutes les institutions et entreprises religieuses, scientifiques ou charitables créées et organisées à ce fins ou tendant à améliorer les indigènes et à leur faire comprendre et apprécier les avantages de la civilisation.

23

Handwritten text in Arabic script at the top of page 23.

des missionnaires chrétiens, les savants, les explorateurs, leurs écoles, leurs collections, leurs archives et collections seront également l'objet d'une protection spéciale. La liberté de conscience et la tolérance religieuse sont expressément garanties aux indigènes comme aux nationaux et aux étrangers de toute et toute culture de tous les cultes, le droit d'établir des écoles religieuses et d'organiser des missions appartenant à tous les cultes ne seront soumis à aucune restriction ni entrave.

Article 7.

Après l'adoption de la convention de l'Union postale universelle.

curie à Paris le 1er Juin 1875 sera appliqué au bassin conventionnel au long des Puissances qui y exercent ou exerceront des droits de souveraineté ou de protectorat s'engageant à prendre, aussitôt que les circonstances le permettront, les mesures nécessaires pour l'exécution de la disposition qui précède.

Article 8.

Droit de surveillance attribué à la Commission internationale de navigation du Congo - Dans toutes les

baies du territoire visé par la présente Déclaration ou aucune Puissance n'exercerait des droits de souveraineté

والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها

والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها

ou de protectorat, la Commission internationale de la navigation du Congo, instituée en vertu de l'article 1er, sera chargée de surveiller l'application des principes proclamés et consacrés par cette déclaration.

Pour tous les cas de difficultés relatives à l'application des principes édictés par la présente Déclaration, il y aurait à surseoir, les Gouvernements intéressés pouraient convenir de faire appel aux bons offices de la Commission internationale en lui désignant l'examen des faits qui auraient donné lieu à ces difficultés.

Chapitre II
Déclaration conventionnelle

والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها

والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها
والتابعة لفرنسا في جميع انحاءها

la traite du esclave.

Article 9.

Conformément aux principes du droit des gens, tels qu'ils sont reconnus par les Nations signataires, la traite du esclave étant interdite, et les opérations qui, sur terre ou sur mer, pour- raient des esclaves à la traite devant être également considérées comme interdites, les plus- barres qui existent ou qui existeront du fait de souveraineté ou une influence dans les terri- toires formant le bassin conventionnel du Congo, déclarent que ces territoires ne pourront servir ni à marche ni du fait du transport pour la traite des

esclaves de quelque race que ce soit. Chacune de ces Nations s'engageant à employer tous les moyens en son pouvoir pour mettre fin à ce commerce et pour punir ceux qui s'en oc- cupent.

Chapitre III.

Déclaration relative à la neutralité du terri- toire compris dans le bassin conventionnel du Congo.

Article 10.

Afin de donner une garantie nouvelle de sé- curité au commerce et à l'industrie et de favoriser par le maintien de la paix, le développement de la civilisation dans les contrées mentionnées à l'article 1 et placées sous

le régime de la liberté commerciale, les Hautes Puissances signataires du présent acte et celles qui y adhèrent par la suite s'engagent à respecter les neutralités des territoires ou parties de territoires dépendant desdits capitulaires compris les eaux territoriales, aussi longtemps que les Puissances qui exercent ou qui exercent des droits de souveraineté ou de protectorat sur ces territoires, usant de la faculté de proclamation mutuelle, remplacent les droits que la neutralité comporte.

Article II.

Dans le cas où une Puissance exerçant des droits de souveraineté

ou de protectorat dans les contrées mentionnées à l'article I et placées sous le régime de la liberté commerciale avait impliqué dans une guerre les Hautes Puissances signataires du présent acte et celles qui y adhèrent par la suite s'engagent à prêter leurs bons offices pour que les territoires appartenant à cette Puissance et compris dans la zone conventionnelle de la liberté commerciale soient, du consentement commun de cette Puissance et de l'autre ou des autres parties belligérantes, placés sous la coupe de la guerre sous le régime de la neutralité et considérés comme

32
Dépouillons du piment les
de navigation et aux na-
vires à établir en exécution
du même acte.

Dans l'exécution de
cette navigation les sujets
et les pavillons de toutes
les nations seront traités
sous tous les rapports sur
le pied d'une parfaite éga-
lité, tout pour la mari-
gation directe de la plus
haute vers les ports intérieurs
du Congo, et vice-versa, que
pour le grand étiage et
le stage ainsi que pour la
batellerie sur le parcours
de ce fleuve.

En conséquence, sur
tout le parcours et aux em-
bouchures du Congo, il ne
sera fait aucune distinc-
tion les sujets des Etats
riverains et ceux du non-

riverains, et il ne sera con-
cédé aucun privilège exclu-
sif de navigation, soit à
des sociétés ou corporations
quelconques, soit à des
particuliers.

Les dispositions sont
reconnues par les Puissances
signataires comme faisant
diverses parties du droit
public international.

Article 14.

La navigation du Con-
go ne pourra être assu-
jetée à aucune entrave
ni rétroactive qui ne tiendrait
pas expressément stipulée
dans le présent Acte. Elle
ne sera grevée d'aucune
obligation, d'impôt, d'étape,
de dépôt, de transport, de
ou de relâche forcée.

Dans toute l'étendue
du Congo, les navires et les

34

machandises provenant
sur le fleuve ne seront tax-
mises à aucun droit de -
transit, quelle que soit leur
provenance ou leur desti-
nation.

في كل ما يتعلق بالسلع القادمة من
على النهر لا تخضع لرسوم
المرور، بغض النظر عن
أصلها أو مقاديرها.

35

El ne sera établi aucun
droit de transit ni fiscal
sur le seul fait de
la navigation, ni aucun
droit sur les marchan-
dises qui se trouvent à
bord des navires. Pourant
s'ils ont payé des taxes
ou droits qui auront le
caractère de contribution
pour services rendus à la
navigation même, taxes:
1° Des taxes de port
pour l'usage effectif de
certains établissements le-
aux tels que quais, ma-
gasins, etc.
2° Des taxes de navigation

لا يتم إنشاء أي رسوم
أو حقوق على السفن
أو البضائع الموجودة
على متن السفن، باستثناء
الرسوم التي تدفعها السفن
أو البضائع كرسوم
موانئ أو رسوم
ملاحة.

35

Les calculs sur les dépenses
de construction et d'entre-
tien des établissements
locaux, et l'application
en outre aux lieux capotaux
à la provenance des ma-
rises ou à leur cargaison.
2° Des droits de pilo-
tage sur les sections flu-
viales où il paraîtrait
nécessaire de créer des sta-
tions de pilotes brevetés.
Le tarif de ces droits
sera fixé et proportionné
aux services rendus.

حسب ما تقتضيه الحاجة
في بعض الأماكن
أو على البضائع القادمة
منها أو على حمولتها.

في كل ما يتعلق بالبنية
والصيانة للمباني
المحلية، وكذلك تطبيق
هذه الرسوم على الأماكن
التي لها أهمية تجارية
أو على البضائع القادمة
منها أو على حمولتها.

3° Des droits destinés à
couvrir les dépenses techniques
et d'administration, faites dans
l'intérêt général de la
navigation, y compris les
droits de phare, de fanal
et de balisage.
Les droits de cette der-
nière catégorie seront levés
sur le tonnage des navires

التي تدفعها السفن
أو البضائع كرسوم
ملاحة أو رسوم
موانئ.

36

tel qu'il résulte des parties
de bord, et conformément
aux règles adoptées sur la
Baz. Danube.

des tarifs d'après
lesquels les taxes et droits,
énumérés dans les trois
paragraphes précédents, se-
ront perçus, ne comporteront
aucun traitement diffé-
rentiel et seront éta-
blies publiquement dans
chaque port.

des Péninsules se
règlement d'examiner, au
bout d'une période de 5
ans, s'il y a lieu de réviser,
d'un commun accord,
les tarifs ci-dessus mentionnés.

Article 15.

des affluents du Congo
seront à tous égards soumis
au même régime que le
fleuve dont ils sont tributaires.

37

de même régime sera
appliqué aux fleuves et tri-
butaires qui aux lacs et
canaux du territoire dé-
terminés par l'article 1, pa-
ragraphe 2 et 3.

Parfois les attri-
butions de la Commission
Internationale du Congo ne ré-
pondent pas aux besoins
des fleuves, rivières, lacs et ca-
naux, à moins d'assou-
lir les Etats sous les
brevets de quelques-uns
sont placés. Il est bien
entendu aussi que pour
les territoires mentionnés
dans l'article 1, para-
graphe 3, le consentement
des Etats riverains de
qui ces territoires relèvent
doit être obtenu.

Article 16.

des routes, chemins de
fer ou canaux latéraux

20

و نه از آنکه صدراعظم را که بابت غفلت محمد علی سلطان ازین
غفلت ازین بزرگواران طرد و تفریق بدینسان طرد کرده اند
و نسبت به شیوه غلطی که در میان قبیله ای که از ایشان
و نسبت به شیوه غلطی که در میان قبیله ای که از ایشان

مجلسه اول
در روز پنجشنبه ۱۳۰۲
از ساعت ۴ تا ۵ عصر

qui pourront être établis dans le but spécial de suppléer à l'immixtion ou aux importations de la voirie fluviale aux certaines sections du territoire du Congo, du bas affluent et des autres cours d'eau qui leur sont annexés par l'article 15 seront régies, en leur qualité de moyens de communication, comme des dépensés de ce genre et seront également ouverts au trafic de toutes les nations.

De même que sur
la fleur, il ne pourra
être perçu sur ces routes,
chemins de fer et canaux
que des piéges calculés
sur les dépenses de con-
struction, d'entretien et

١٠
 ١١
 ١٢
 ١٣
 ١٤
 ١٥
 ١٦
 ١٧
 ١٨
 ١٩
 ٢٠
 ٢١
 ٢٢
 ٢٣
 ٢٤
 ٢٥
 ٢٦
 ٢٧
 ٢٨
 ٢٩
 ٣٠
 ٣١
 ٣٢
 ٣٣
 ٣٤
 ٣٥
 ٣٦
 ٣٧
 ٣٨
 ٣٩
 ٤٠
 ٤١
 ٤٢
 ٤٣
 ٤٤
 ٤٥
 ٤٦
 ٤٧
 ٤٨
 ٤٩
 ٥٠
 ٥١
 ٥٢
 ٥٣
 ٥٤
 ٥٥
 ٥٦
 ٥٧
 ٥٨
 ٥٩
 ٦٠
 ٦١
 ٦٢
 ٦٣
 ٦٤
 ٦٥
 ٦٦
 ٦٧
 ٦٨
 ٦٩
 ٧٠
 ٧١
 ٧٢
 ٧٣
 ٧٤
 ٧٥
 ٧٦
 ٧٧
 ٧٨
 ٧٩
 ٨٠
 ٨١
 ٨٢
 ٨٣
 ٨٤
 ٨٥
 ٨٦
 ٨٧
 ٨٨
 ٨٩
 ٩٠
 ٩١
 ٩٢
 ٩٣
 ٩٤
 ٩٥
 ٩٦
 ٩٧
 ٩٨
 ٩٩
 ١٠٠

25

میرزا محمد علی خان، حاکم نایب، قزوین، قزوین، قزوین
تقدیر

[illegible]

d'Administration, et avec les
bénéfices des aux entrepre-
neurs.

Quant au taux de
ces piastres, les étrangers
et les nationaux des ter-
ritoires respectifs auront
traité sur le pied d'une
parité égale.

Article II.

Deuxième. Il est institué une Commission d'hygiène chargée d'assurer l'entretien des dispositions du présent acte de muni-

gation.
des Puissances signa-
taires de cet acte, ainsi
que celles qui y adhèrent
postérieurement, pourront
en tout temps, se faire re-
présenter dans la dite com-
mission. Chacune par
un Délégué. Aucun Délé-

que ne pourra dispenser de plus d'une fois, même dans le cas où il représenterait plusieurs gouvernements.

Le Délégué sera dûment accrédité par son Gouvernement.

Les traitements et allocations des Délégués et employés de la Commission Internationale seront imputés sur le produit des droits perçus conformément à l'art. 14 paragrapha 2 et 3.

Les chiffres relatifs aux dépenses et allocations de la Commission Internationale seront publiés, le plus tôt possible, dans un rapport annuel qui sera adressé à chaque année aux gouvernements représentés dans

la Commission Internationale
Article 18.

Les Membres de la Commission Internationale, ainsi que les Délégués nommés par elle, sont investis du privilège de l'inviolabilité dans l'exercice de leurs fonctions.

Ils jouissent également de la même garantie s'étendant aux Officiers, huissiers et autres de la Commission.

Article 19.

La Commission Internationale de navigation du Golfe constituera aussitôt que cinq des puissances signataires du présent Acte général auront nommé leurs Délégués. On attendra la constitution de la Commission, la nomination

42

nation des Belges une
notifiée au Gouvernement
de l'Inde et l'Allemagne
par les soins duquel la
démarche nécessaire se-
rait faite pour protéger
la réunion de la Commission
de la Commission de la
botte immédiatement
des règlements de ma-
riation, de police plu-
riale, de pilotage et de
quarantaine.

Les règlements, ainsi que les
les tarifs à établir par la
Commission, avant d'être
mis en vigueur, seront sou-
mis à l'approbation des
Puisances représentées
dans la Commission.
des Puissances intéressées
devront faire connaître
leur avis dans la plus
bref délai possible.

43

23

des infractions à ces règle-
ments seront réprimées par
les Agents de la Commission
internationale, la ou elle
exercera directement son
autorité, et ailleurs par
la Puissance territoriale.

Ces cas d'un abus
de pouvoir ou d'une in-
justice de la part d'un
Agent ou d'un employé
de la Commission Inter-
nationale, l'individu
qui se comportera comme
lui dans sa personne
ou dans ses droits pour-
ra s'adresser à l'Agent
Conseiller de sa nation.
Celui-ci devra examiner
la plainte; s'il la trouve
prima facie raisonnable,
il aura le droit de la
présenter à la Commission.
Après son instruction, la Com-

mission, l'expérience pratique
de nous de ses Membres,
s'ajoutera à lui pour
faire une enquête touchant
la conduite de son agent
ou employé. Si l'Agent
Consulaire considère la
décision de la Commission
comme soulevant des
objections de droit, il en
fera un rapport à son
Gouvernement qui pour-
ra recourir aux Puissances
représentées dans la Com-
mission et les inviter à
se concerter avec des mi-
nistres à donner à la
Commission.

Article 80.

La Commission d'Etat-
national du Congo char-
gée des termes de l'acte
Ici assure l'exécution
du présent Acte de navi-
gation, avec notamment

في حالة
التي
تكون
مهمة
للمهمة
التي
تكون
مهمة
للمهمة

dans ses attributions:
1° la désignation des
bateaux propres à assurer
la navigabilité du Congo
selon les besoins du com-
merce international.
2° Que les sections du fleuve
où aucune puissance n'exerce
ses droits de haute
marée, la Commission In-
ternationale prendra elle-
même les mesures néces-
saires pour assurer la
navigabilité du fleuve.

Que les sections du
fleuve occupées par une puis-
sance souveraine, la Com-
mission Internationale
s'entendra avec l'autorité
compétente.

2° la fixation du ta-
ux de pilotage et celle du
taux général des droits
de navigation, pevus au
2° et au 3° paragraphes

في حالة
التي
تكون
مهمة
للمهمة
التي
تكون
مهمة
للمهمة

في حالة
التي
تكون
مهمة
للمهمة
التي
تكون
مهمة
للمهمة

في حالة
التي
تكون
مهمة
للمهمة
التي
تكون
مهمة
للمهمة

de l'article 14.

du label mentionné
au paragraphe de l'art. 14
seront acceptés par l'autorité
territoriale, dans les
limites prévues au dispo-
sitive.

La prescription de ces dispo-
sitions devra être soumise
par les lois de l'autorité
internationale ou ter-
ritoriale pour le contrôle
de laquelle ils sont établis.

2. L'Administration des
affaires procède de
l'application du para-
graphe 2 ci-dessus.

4. La surveillance de
l'établissement quarran-
tenaire établi en vertu de
l'article 24.

5. La nomination des
agents dépendant du ser-
vice pénal de la mari-

gation et celle de sespropres
employés.

L'institution des sous-
inspecteurs appartenant
à l'autorité territoriale
sur les sections occupées
par une puissance, et
à la Commission Inter-
nationale sur les autres
sections du fleuve.

La puissance occu-
pée notifie à la Com-
mission la nomination
des sous inspecteurs qui
elle aura institués et de
puissance se chargera
de leur traitement.

Dans l'exercice de
ses attributions, tous qui
elles sont dignes et li-
mités ci-dessus, la Com-
mission Internationale
ne dépendra pas de l'autorité
territoriale.

Article 21

في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت

25 Dans l'accomplissement de sa tâche, la Commission internationale pourra recevoir, au besoin, aux bâtiments de guerre des puissances signataires de cet accord celles qui y accéderont à l'arrivée sous toute réserve des instructions qui pourraient être données aux commandants de ces bâtiments par leurs gouvernements respectifs.

Article 22.

في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت

26 Les bâtiments de guerre des puissances signataires du présent Acte qui pénètrent dans le Congo sont exemptés du paiement des droits de navigation prévus au paragraphe 3 de l'article 14, mais ils acquitteront les droits énumérés de pilotage aux

في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت

26 que les droits de port, à moins que leur intervention n'ait été réclamée par la Commission internationale ou les agents aux termes de l'article précédent.

Article 23

27 Dans le but de subvenir aux dépenses techniques et administratives qui lui incombent, la Commission internationale instituée par l'article 17 pourra négocier en son nom propre des emprunts exclusivement gagés sur les revenus attribués à ladite Commission.

28 Les décisions de la Commission tendant à la conclusion d'un emprunt doivent être prises à la majorité de deux tiers des voix. Il est entendu

في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت
منه في كل وقت

que les Gouvernements ne
présentent à la Commission
ne pourront, en aucun cas,
être considérés comme as-
sumant aucune garantie
ni contractant aucune en-
gagement ni responsabilité
à l'égard desdits em-
prunts, à moins de con-
ditions spéciales conve-
nues avec le dit Etat.

de produit des deux
spécifiés au 3e paragraphe
de l'article 14 sera affecté
par priorité au service des
intérêts et à l'amortis-
sement desdits emprunts
avantant les conventions
passées avec les prêteurs.

Article 24.

Que embouchures du
Congo, il sera fondé, soit
par l'initiative des Puissances
riveraines, soit par

l'intervention de la Com-
mission Internationale,
un établissement qua-
rentenaire qui exercera
le contrôle sur les bâti-
ments avant à l'entrée
qui à la sortie.

Il sera décidé plus
tard, par les Puissances
si et dans quelles con-
ditions un contrôle
sanitaire devra être
exercé sur les bâtiments
dans le cours de la
navigation fluviale.

Article 25.

des dispositions des
présentées de la navigation
demeureront en vigueur
en temps de guerre. En
conséquence, la navigation
de toutes les nations, -
neutres ou belligérantes,
sera libre, en tout temps,

notamment les bureaux
de perception et leurs cais-
siers, de même que le per-
sonnel attaché d'une
maisonne fermement au
service de ces établis-
sements, seront placés sous
la régime de la rouble
russe et, à ce titre, seront
exemptés et protégés par
les belliciens.

Chapitre I.

du de navigation du
Cape.

Article 25.

La navigation du Cap
sans exception d'aucun
des emplacements in-
terus de ce fleuve, est
et demeurera entièrement
libre pour les navires
marchands, en charge
ou non, de toutes les
nations, tant pour le trans-

port les usages du com-
merce sur le large, les
embarcements, les affre-
ments et les embarcations,
ainsi que sur la mer ter-
ritoriale faisant face aux
embouchures de ce fleuve.
de trafic demeu-
rera également libre, mal-
gré l'état de guerre, sur
les routes, chemins de
fer, lacs et canaux mar-
itimes dans les estuaires.

Il ne sera opposé d'exception à ce principe

qui en ce qui concerne le
transport des dépêches destinées
à un bellicien et con-
sidérés, en vertu du droit
des gens, comme objets
de contrebande de guerre.
Tous les ouvrages et
établissements créés en exé-
cution du présent acte,

pour des marchandises qui
pour celui du royaume.
Elle devra se conformer
aux dispositions du pi-
ment de la navigation
et aux règlements à é-
tablir en matière de ma-
ritime.

۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲

tous les aspects, sur le pied d'une parfaite égalité, tant pour la navigation directe de la pénine que sur les ports intérieurs du Niger, et vice versa, que pour la grande et la petite cabotage, ainsi que pour la batellerie sur le parcours de la plume.

En conséquence, sur tout le parcours et avec

[illegible]

enroulés du flage, d'une eau fort acide. L'union entre les tiges des Chats vivans et ceux des non-vivans, et à sa base, conduit aucun principe exclusif de navigation, soit à des doctes ou corporations qui jouissent, soit à des particuliers.

Les dispositions sont recueillies par les Puissances.

Article 27
de navigation du Mi-
que ne pourra être ar-
rêtée à aucune en-
treprise ni redresser les
uniquement aux fins
de la navigation.
Elle ne subira aucun

[illegible]

obligation d'échelle, d'impôt
de dépôt, de temple char-
ge, ou de relâche forcée.
Dans tous l'étendu
de l'igue, les marées et
les marchandises transi-
tant sur le fleuve ne se-
ront soumis à aucun
droit de transit, quelle qu'a-
ient leur provenance ou
leur destination.

Et ne sera établi aucun
pavage maritime, ni fluvial,
sur le seul fait
de la navigation, ni au-
cun droit sur les mar-
chandises qui se trouvent
à bord des navires. Pour-
ront seuls être perçus des
taxes ou droits qui au-
ront le caractère de ré-
tribution pour services ren-
dus à la navigation même
des navires de ce pays ou

droits ne comportent
aucun traitement diffé-
rentiel.

Article 28.

Les affluents du fleuve
seront à tous égards
soumis au même régime
que le fleuve dont ils
sont tributaires.

Article 29.

Sur tous chemins de
fer ou canaux latéraux
qui pourront être établis
dans le but spécial de
suppléer à l'innaviga-
bilité ou aux imper-
fections de la voie fluviale
sur certaines sections ou
portances du fleuve, de
ses affluents, embou-
chements et issues avant
considérés, en leur qua-
lité de moyens de com-
munication, comme des

dépenses de ce fleuve
et seront également re-
versés au profit de toutes
les nations.

De même que sur
le fleuve, il ne pourra
être perçu sur ces routes
chemins de fer et canaux,
que des peages calculés
sur les dépenses de con-
struction, d'entretien et
d'administration, et sur
les bénéfices des aux
entreprises.

Quant au taux de
ces peages, les étrangers
et les nationaux des
territoires respectifs seront
traités sur le pied d'une
parfaite égalité.

Article 30.

La Grande Bretagne
s'engage à appliquer les
principes de la liberté de

navigation énoncés dans
les articles 26, 27, 28, 29,
en tant que les eaux
du Niger, de ses affluents,
tributaires et autres
sont ou seront sous sa
souveraineté ou son pro-
tectat.

Les règlements qu'
elle établira pour la vi-
sité et le contrôle de la
navigation seront conçus
de manière à faciliter
autant que possible la
circulation des mar-
chandises.

Il est entendu que
rien dans les engage-
ments ainsi pris ne sau-
rait être interprété com-
me empêchant ou pou-
vant empêcher la Grande
Bretagne de faire quelques
règlements de navigation

que ce soit, qui ne de-
raient pas contraires à
l'esprit de ces engage-
ments.

La Grande Bretagne
s'engage à protéger les
négociants étrangers
toutes les nations faisant
le commerce dans les
ports du cours du Niger
qui sont ou seront sous
sa souveraineté ou son
protectorat, comme s'ils
étaient ses propres sujets,
pouvant toutefois que ces
négociations se conformant
aux règlements qui sont
ou seront établis en vertu
de ce qui précède.

Article 31.

La France acceptera
les mêmes règles et
en termes identiques les
obligations contractées par

L'article précédent, en tant
que les cours du Niger,
de ses affluents, embouches
chenues et issues sont
ou seront sous sa sou-
veraineté ou son protec-
torat.

Article 32.

Chaque des autres
puissances signataires s'
engage de même, pour
le cas où elle exercerait
dans l'avenir des droits
de souveraineté ou de
protectorat sur quelque
partie des cours du Niger
de ses affluents, embou-
ches et issues.

Article 33.

Les dispositions du
présent acte de mariage
non demeurant en
vigueur en temps de
guerre. En conséquence,

guée, et de même, la
puissance qui y assurera
un protectorat, accom-
pagnera l'acte respectif
et une notification a-
dressée aux autres Pu-
issances signataires du
présent Acte, afin de
les mettre à même de faire valoir,
s'il y a lieu, leurs réda-
mations.

Article 35.

des Puissances signa-
taires du présent Acte re-
connaissent l'obligation
d'assurer, dans les ter-
ritaires occupés par elles,
sur la côte du Continent
Africain, l'existence d'une
autorité suffisante
pour faire respecter les
droits acquis et, le cas
échéant, la liberté du
commerce et du travail.

—

—

—

—

—

—

—

34
dans les conditions où
elle avait été faite.

Chapitre III

Dispositions générales

Article 36.

des Puissances signa-
taires du présent Acte
général se réservent à y
introduire ultérieurement
et d'un commun ac-
cord les modifications
ou améliorations dont
l'utilité serait démon-
trée par l'expérience.

Article 37.

des Puissances qui
n'auront pas signé le
présent Acte général pour-
ront adhérer à ses dis-
positions par un acte si-
gné.

et d'adhésion de chaque

وَأَمَّا فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ
فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ
فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ

Puisance est mentionnée
la loi diplomatique, au
gouvernement de l'Empire
d'Allemagne, et par cela
ci à tous les États avec
tous ses adhérents.
Elle impose de plus
droit l'occupation de
tous les obligations et
l'adhésion à tous les
avantages stipulés par
le présent Acte général.

Article 38.
de présent l'Acte gé-
néral sera ratifié dans un
délai qui sera le plus
court possible et qui, en
aucun cas, ne pourra
exéder un an.

Et ensuite en rigueur
pour chaque Puissance
à partir de la date
où elle l'aura ratifié.
En attendant, les

وَأَمَّا فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ
فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ
فِي الْمَقَامِ الْمُبِينِ

Puissances signataires
du présent Acte général
s'obligent à n'adopter
aucune mesure qui ne
soit contraire aux dis-
positions dudit Acte.
Chaque Puissance
adhérera à ratification
au Gouvernement de
l'Empire d'Allemagne,
par les soins de qui il
en sera donné avis à
toutes les autres Puissances
signataires du présent
Acte général.

Les ratifications
de toutes les Puissances
règlement déposées dans
les archives du Gouver-
nement de l'Empire d'
Allemagne. Lorsque toutes
les ratifications auront
été produites, il sera fait
séjour du dépôt dans

✓

مؤلفه - مکتبہ
نور

Fait à Berlin, le
vingt - sixième jour du
mois de Perse mil huit
cent quatre-vingt-cinq.

THE CONGO CONFERENCE.

PARIS, Oct. 14.—The Congo Yellow Book was issued to-day. It confirms the information relative to the Congo country already published. Prince Bismarck, in writing to Baron de Courcel, the French Ambassador at Berlin, on Sept. 30, states that he considers it expedient to issue invitations forthwith to the six nations interested in the Congo country, including the United States of America, and that the other powers, including the Scandinavian States, will be invited later to share in the deliberations of the Congo conference in order to secure a general assent.

LONDON, Oct. 14.—A Paris dispatch to the Telegraph Exchange says that the evidence in the Congo Yellow Book that France is disposed to submit to the views of Germany has produced a bad impression, and fears are expressed that Germany is duping France. The *National*, of Paris, fears that the tone of the Yellow Book will accentuate antagonism between France and England.

France and Germany will propose at the Congo conference of the powers in Berlin that the Danubian system be applied on the Congo. Baron de Courcel, the French Ambassador at Berlin, in a letter dated Sept. 29, to Prince Bismarck, says that France is anxious to settle, in a spirit of good, mutual understanding, her relations with Germany as a neighbor in Africa, and that she favors freedom of commerce on the Congo. He says that the views of France in the matter being identical with those of Germany, she decided with her to invite a conference of all Cabinets interested in the subject.

The demand of the Earl of Granville, in his letter to Prince Bismarck, qualifying the acceptance of the invitation to the Congo Conference, limiting the programme of the conference to the regulation of commerce in the Congo country, and that it shall not trench upon the disputes as to the territory in West Africa, has received the adhesion of Holland, Portugal, and Italy. Until this matter is settled the holding of the conference remains in doubt.

The New York Times

Published: October 15, 1884

Copyright © The New York Times

Belge 2: 15 Ekim 1884'teki *New York Times*'dan Kongo Konferansı'nın yakında başlayacağına dair olan bir haber küpürü.

www.nytimes.com

**TALK OF THE DAY IN PARIS.
AID FOR WORKINGMEN—THE BUDGET—RE-
LATIONS WITH ENGLAND.**

PARIS, Oct. 8.—President Grévy has issued a decree granting 50,000f. for the relief of the unemployed workmen of Lyons.

Count Herbert Bismarck, who has been visiting the Prince of Wales, and who is now returning to resume his post at The Hague, remained in this city two days. He had a protracted interview with Prime Minister Ferry.

The Budget Committee of the Chamber of Deputies remains undecided upon the questions of the conversion of the rentes or the issuing of a new loan, and has asked the Government Ministers to propose some steps to equalize the items in the budget. The report of the committee states that the decrease in the national receipts has been increased by the reduction of the receipts of the railways caused by the cessation of travel consequent upon the prevalence of the cholera. M. Herrison, Minister of Commerce, will ask the Chambers for an appropriation of \$3,500,000 to enable him to complete the payments of guaranteed interest which was promised by the State to the railways.

The *République Française* publishes an amicable article upon the English Government, and expresses the hope that England will adopt such a policy as will tend to establish the *entente cordiale* between the two countries, which would be of such great advantage to both nations.

The *Temps* publishes a letter from Brussels which states that delegates representing the Governments of England, America, France, Portugal, Spain, Holland, and Belgium will attend an international conference, to be held in Berlin, probably in the latter part of November, at which the West African question will be considered. The letter states that France and Germany have agreed to submit proposals to the conference securing freedom of commerce to all nations in the Congo country and upon the River Niger. The necessity of determining the right of any power to occupy any of the unannexed territory in Africa, it is expected, will result in the creation by the conference of an International Commission of the Congo, similar to the Danubian Commission.

The New York Times

Published: October 9, 1884

Copyright © The New York Times

**Belge 3: 9 Ekim 1884'teki New York Times'dan yedi ülkenin temsilcilerinin
konferansa katılacağına dair olan bir haber küpürü.**

www.nytimes.com

EUROPEAN COLONIAL QUESTIONS.

MUNICH, Oct. 17.—The Munich *Allgemeine Zeitung* states that the English Government has assured Prince Bismarck that it is not opposed to Germany's colonial policy.

VIENNA, Oct. 17.—Reports are current here that Germany is about to send more men-of-war to the west coast of Africa.

MADRID, Oct. 17.—The Cabinet Council has decided to postpone giving assistance to the Colonial Treasury till the Cortes approves a treaty of commerce between America and the Spanish West Indies.

The Spanish Government has accepted an invitation to take part in the approaching conference in regard to the Congo.

LONDON, Oct. 17.—The *Times* says England has signified to Germany her acceptance of the principles on which the African conference is to take place, but has not yet formally accepted the invitation to be present at the conference.

The Cabinets at London, Berlin, and Paris continue the discussion regarding the programme of the Congo conference. There is as yet no approach to harmony between Lord Granville and Premier Ferry. The *Voss Gazette*, of Berlin, denies that Germany has fixed upon a definite programme for the conference, and says that the leading aim of Prince Bismarck is the recognition of the International Association as a corporation endowed with political rights.

The New York Times

Published: October 18, 1884

Copyright © The New York Times

Belge 4: 18 Ekim 1884'teki *New York Times*'dan Londra, Berlin ve Paris hükümetlerinin konferansta görüşülecek konular üzerinde fikir birliğine varamadıklarına dair olan bir haber küpürü.

www.nytimes.com

**TRADE OF THE CONGO COUNTRY.
ENGLAND'S CLAIMS OPPOSED—THE CONFERENCE
TO MEET ON THURSDAY.**

BERLIN, Nov. 24.—It is stated that experts hold the opinion that England has no claim to the Bonny, Benue, and Upper Niger Rivers, and that she can lay claim only to the real mouth of the Niger.

It is semi-officially stated that France has concluded two conventions with the African International Association, one defining the Congo territories, the other acknowledging the association formally by treaty.

At Friday's meeting of the committee of the Congo Conference the Italian delegate proposed an addition to the draft of declarations proposed by Germany to the effect that the powers should contribute for the protection of all missionaries, travelers, and savants who visit the region under discussion. Mr. Henry M. Stanley advocated the construction of a railway from Vivie to Stanley Pool in order to cheapen the transport service to the interior.

At the meeting of the Congo Committee today Mr. Anderson, an English delegate, supported the views of Henry M. Stanley as advanced by him at the meeting on Saturday, upon the question of the boundaries of the Congo Basin, but the Portuguese experts opposed it. The committee did not enter into any debate upon the Niger question. The conference will probably hold its next formal session on Thursday, when it will consider the committee's report, which will be compiled by Count van der Straten, the Belgian delegate.

The Congo Committee have agreed unanimously that free trade shall prevail in the western part of the Congo Basin. Herr Woermann, for Germany, advocated the extension of the basin to the eastward, but the committee, in discussing the international view of the question, resolved to favor its extension both westward and eastward, while still preserving the existing rights of sovereignty.

PARIS, Nov. 24.—*Figaro* states that England's decision not to permit the Congo Conference to establish an international commission for the regulation of the Niger was intimated at the first session of the conference. Sir Edward Malet, the British delegate, declared in explanation of this that the commerce of the Niger was exclusively British, and the tribes in the Niger Delta were under British protection. England, however, he asserted, would pledge herself to clear the river, regulate navigation, and throw the river open to the world.

The New York Times

Published: November 25, 1884
Copyright © The New York Times

Belge 5: 13 Şubat 1885'teki *New York Times*'dan Kongo Konferansı'nda görüşülen
çeşitli konulara dair olan bir haber küpürü.

www.nytimes.com

**THE POWERS AND THE CONGO.
PROBABLE ACCEPTANCE OF STANLEY'S DE-
LIMITATION SCHEME.**

BERLIN, Nov. 26.—It is expected that the delimitation of the Congo basin will be settled at the meeting of the conference on Thursday. The basis for this will be Mr. Henry M. Stanley's scheme, slightly modified as regards the eastern coast. Most of the Powers are disposed to accept the indicated settlement of this question, and it is hoped that Portugal also will be induced to do so.

Herr Bastian, the traveler and ethnologist, holds the opinion that the River Longa, which enters the Atlantic about 300 miles south of the Congo, is the northern limit of Portugal's territory. The Angola country, which lies between this river and the Congo, is in the hands of natives, who have concluded independent treaties with the commanders of British men-of-war. It is unlikely that the conference will allow Portugal's claims beyond the Longa. A belief is current that Russia and Austria intend to recognize the African International Association.

BRUSSELS, Nov. 26.—The *Réforme* publishes a letter from a Belgian at Stanley Falls. He complains of the danger to which Europeans are subjected because of the hostile attitude of the natives, and reports the discovery of a plot to poison Europeans at Leopoldville. The African International Association, he says, refuses the services of porters to conduct Belgians who wish to leave its service to the coast. He asks that his name may be kept secret, as he fears that the association will wreak vengeance upon those who tell the truth concerning the state of things on the Congo. The letter further says that the association is in a state of open war with the natives between Lutib and Manyanga. The villages have been burned and many of the natives have been taken captive.

LONDON, Nov. 26.—A dispatch from Paris to the Exchange Telegraph Company says the French Government has resolved to send two more cruisers to the west coast of Africa, in view of the possible results of the Congo Conference.

ROME, Nov. 26.—The Vatican has requested the heads of the missions stations in West Africa to furnish reports to be used as a basis for negotiations with the powers at the Congo Conference for improving the position of missionaries in the dark continent.

The New York Times

Published: November 27, 1884
Copyright © The New York Times

Belge 6: 27 Kasım 1884'teki *New York Times*'dan, Kongo Havzası'nın sınırlarının
belirlenmesine dair olan bir haber küpürü.

www.nytimes.com

THE CONGO CONFERENCE CLOSED.

BERLIN, Feb. 26.—The Congo Conference had its final sitting to-day. Prince Bismarck presided. He expressed great satisfaction that an agreement had been reached and gave a résumé of the various points of the programme. He paid a special tribute to the conciliatory spirit the delegates had displayed, and alluded to the formation of the new Congo State as one of the most valuable aids toward rendering the work of the conference lasting. Prince Bismarck concluded by thanking the delegates on behalf of the Emperor William. Count de Launay, Italian Ambassador, returned thank to Prince Bismarck on behalf of the delegates. He said the success of the conference was largely due to Prince Bismarck's efforts. Prince Bismarck then announced that the African International Association had signified its adhesion to the decisions of the conference, and that the documents had been signed by President Strauch on behalf of the association. The delegates then signed the documents, which were 14 in number, and the conference was declared closed. President Strauch, who had arrived meanwhile, received congratulations from all the delegates.

BRUSSELS, Feb. 26.—King Leopold has written to Prince Bismarck a letter of thanks for "the great services rendered to African civilization" by his summoning and making a success of the international conference on the Congo question.

Belge 7: 27 Şubat 1885'teki *New York Times*'dan Kongo Konferansı'nın sona erdiğine dair olan bir haber küpürü.

www.nytimes.com